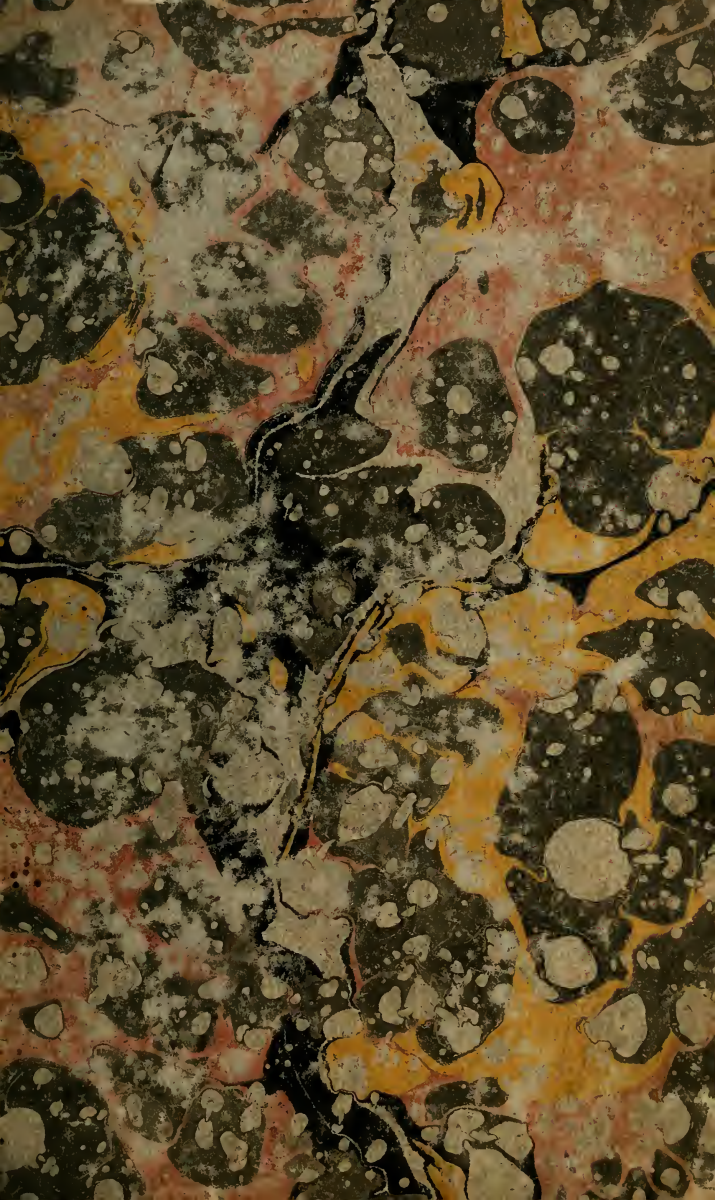

Livius, Titus

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS NONUS

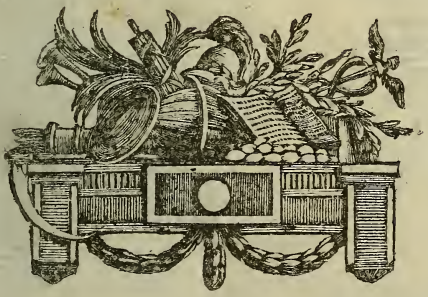

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatæ
M DCC LXXX

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM AB URBE CONDITA LIBER XXXV

EPITOME

P. SCIPIO *Africanus legatus ad Antiochum Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho junxerat, conlocutus est; ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano concèperat, eximeret. Inter alia quum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit:* Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset; quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. *Quærenti deinde, quem secundum poneret,* Pyrrhum, *inquit,* castra metari primum docuisse. Ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia dispositisse. *Exsequenti,*

quem tertium diceret ſemet ipſum *dixit. Ridens Scipio*, Quidnam tu diceres; ſi me, *inquit*, viciſſes? Tunc vero, *inquit*, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios poſuiſſem. *Inter cetera prodigia, quæ plurima fuiſſe traduntur, bovem Cn. Domitii conſulis locutum*, Roma cave tibi, *refertur. Adparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, incitatus ab Ætolis, qui & Philippum & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano ſollicitabant, a populo Romano deſcivit: &, bello adverſus Philopœmenem Achæorum prætorem geſto, ab Ætolis & ab Alexameno duce eorum interfectus eſt. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. Cum quibus ſocietate juncta, Antiochus Syriæ rex, quum bellum Græciæ intuliſſet, complures urbes occupavit; inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea in Liguribus geſtas & adparatum belli ab Antiocho continet.*

I.

PRINCIPIO anni, quo hæc gesta sunt, Sex. Digitius prætor in Hispania citeriore cum civitatibus iis, quæ post profectionem M. Catonis permultæ rebellaverant, crebra magis, quam digna dictu, prœlia fecit, & adeo pleraque adversa, ut vix dimidium militum, quam quod acceperat, successori tradiderit. Nec dubium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio trans Iberum multa secunda prœlia feciſſet: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Scipio. Idem pro prætore, Lusitanos, pervastata ulteriori provincia, cum ingenti præda domum redeuntes, in ipso itinere adgressus, ab hora tertia diei ad octavam incerto eventu pugnavit, numero militum inpar, superior aliis: nam & acie frequenti armatis adversus longum & inpeditum turba pecorum agmen, & recenti milite adversus fessos longo itinere concurrerat. Tertia namque vigilia exierant hostes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant: nec ulla quieto data, laborem viæ

U. c. 559. a. C. 193.

Res Hispaniæ.

U. c. 559. prœlium exceperat. Itaque principio pugnæ
a. C. 193. vigoris aliquid in corporibus animisque fuit, & turbaverant primo Romanos : deinde æquata paullisper pugna est. In hoc discrimine ludos Jovi, si vi fudisset cecidissetque hostes, proprætor vovit. Tandem gradum acrius intulere Romani, cessitque Lusitanus : deinde prorsus terga dedit. Et, quum institissent fugientibus victores, ad duodecim millia hostium sunt cæsa : capti quingenti quadraginta, omnes fere (a) equites : & signa militaria capta centum triginta quatuor. De exercitu Romano septuaginta & tres amissi. Pugnatum haud procul Ilipa urbe est. Eo victorem opulentum prædæ exercitum P. Cornelius reduxit. Ea omnis ante urbem exposita est : potestasque dominis suas res cognoscendi facta. Cetera vendenda quæstori data : quod inde refectum est, militi divisum.

II. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor, quum hæc in Hispania gerebantur. Itaque tam adversæ, quam secundæ res per ipsum amicosque ejus magnis sermonibus celebrabantur : & tentaverat,

(a) *ferme* Gron. Crev.

quoniam bellum ingens in provincia exarsisset, & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atque eas ipsas plenas pavoris ac fugæ accepturus esset, ut unam sibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam quum militem ab se ipso scriptum ex senatusconsulto adjecisset, eligeret ex omni numero sex (*b*) millia & quingentos pedites, & equites trecentos. « Ea se legione (nam in Sex. » Digitii exercitu haud multum spei esse) » rem gesturum. » Seniores negare, « Ad » rumores, a privatis temere in gratiam ma» gistratuum confictos, senatusconsulta fa» cienda esse. Nisi quod aut prætores ex » provinciis scriberent, aut legati renuncia» rent, nihil ratum haberi debere. Si tumul» tus in Hispania esset, placere, tumultuarios » milites extra Italiam scribi a prætore. » Mens ea senatus fuit, ut in Hispania tumultuarii milites legerentur. Valerius Antias & in Siciliam navigasse delectus caussa C. Flaminium scribit: & ex Sicilia Hispaniam petentem, tempestate in Africam delatum, vagos milites de exercitu P. Africani sacra-

U. c. 559. a. C. 193.

Contentio de supplemento in Hispaniam.

(*b*) *sex* l. *tria* Gron. Crev.

V. c. 559. a. C. 193

mento rogaſſe : his duarum provinciarum delectibus tertium in Hiſpania adjeciſſe.

Res Liguriæ.

III. Nec in Italia ſegnius Ligurum bellum creſcebat. Piſas jam quadraginta millia hominum, adfluente quotidie multitudine ad famam belli ſpemque prædæ, circumſedebant. Minucius conſul Arretium die, quem dixerat (*c*) ad conveniendum militibus, venit. Inde quadrato agmine ad Piſas duxit; &, quum hoſtes mille paſſuum ab oppido (*d*) trans fluvium moviſſent caſtra, conſul urbem, haud dubie ſervatam adventu ſuo, eſt ingreſſus. Poſtero die & ipſe trans fluvium fere quingentos paſſus (*e*) ab hoſte poſuit caſtra. Inde levibus prœliis a populationibus agrum ſociorum tutabatur. In aciem exire non audebat, novo milite, & ex multis generibus hominum conlecto, necdum noto ſatis inter ſe, ut fidere alii aliis poſſent. Ligures multitudine freti & in aciem exibant, parati de ſumma rerum decernere : & abundantes militum numero paſſim multas manus

Minucii Coſ res in Liguria geſtæ.

(c) *edixerat* Gron. Crev.

(d) *hoſtes non plus paſſuum tribus millibus ab oppido* Gron. Crev.

(e) *ferme mille paſſus* Gron. Crev.

per extrema finium ad prædandum emittebant: & , quum coacta vis magna pecorum prædæque esset, paratum erat præsidium, per quod in castella eorum vicosque ageretur. *U. c. 559. a. C. 193.*

IV. Quum bellum Liguſtinum ad Pisas constitisset, consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum induxit, ubi longe alia belli ratio, quam cum Liguribus, erat. Consul in aciem exibat; hostes pugnam detrectabant: prædatumque, ubi nemo obviam exiret, discurrebant Romani; Boii diripi sua inpune, quam tuendo ea conserere certamen, malebant. Postquam omnia ferro ignique satis evastata erant, consul agro hostium excessit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos, ducebat. Boii, ubi egressum e finibus suis hostem sensere, sequebantur silenti agmine, locum insidiis quærentes. Nocte prætergressi castra Romana saltum, qua transeundum erat Romanis, insederunt. Id quum parum occulte fecissent, consul, qui multa nocte solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario prœlio augeret, lucem exspectavit: &, quum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum misit, *L. Cornelii res gestæ apud Boios.*

U. c. 559. a. C. 193. Postquam relatum est, quantæ copiæ, & in quo loco essent, totius agminis sarcinas in medium conjici jussit. Et triarios vallum circumjicere: cetero exercitu instructo ad hostem accessit. Idem & Galli fecerunt, postquam apertas esse insidias, & recto ac justo prœlio, ubi vera virtus vinceret, dimicandum viderunt.

V. Hora secunda ferme concursum est. Sinistra sociorum ala & extraordinarii prima in acie pugnabant. Præerant duo consulares legati, M. Marcellus & Ti. Sempronius, prioris anni consul. Novus consul nunc ad prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis; ne certaminis studio prius procurrerent (*f*), quam datum signum esset. Equites earum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minucios tribunos militum educere jussit: inde, quum signum dedisset, inpetum ex aperto facerent. Hæc agenti nuncius venit a Ti. Sempronio Longo, « non sustinere extraordinarios inpetum Gallorum, & cæsos » permultos esse: & , qui superstint, partim » labore, partim metu remisisse ardorem » pugnæ. Legionem alteram ex duabus, si

(*f*) *concurrerent* Gron. Crev.

» videretur, submitteret, priusquam ignomi- U. c. 559. a. C. 193.
» nia acciperetur. » Secunda legio missa est, & extraordinarii recepti. Tum redintegrata est pugna. Quum & recens miles, & frequens ordinibus legio succedisset (g), & siniſtra ala ex prœlio subducta est; dextra in primam aciem subiit. Sol ingenti ardore torrebat minime patientia æstus corpora Gallorum: densis tamen ordinibus nunc alii in alios, nunc in scuta incumbentes, sustinebant impetus Romanorum. Quod ubi animadvertit consul, ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatissimos equos inmittere jubet: & legionarios equites in subsidiis esse. Hæc procella equestris primo confudit & turbavit, deinde dissipavit aciem Gallorum; non tamen, ut terga darent. Obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes: sed interequitantes alarii non patiebantur. Consul obtestatur milites, « Ut paullulum adniterentur: » victoriam in manibus esse. Dum perturba» tos & trepidantes viderent, instarent. Si

(g) *succesſſit* Gron. Crev.

U. c. 559. A. C. 193. » restitui ordines sissent (*h*), integro rursus » eos prœlio & dubio dimicaturos. » Inferre vexillarios jussit signa. Omnes conniſi tandem averterunt hostem. Postquam terga dabant, & in fugam passim effundebantur, tum ad persequendos eos legionarii equites inmissi. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæsa sunt; vivi capti mille nonaginta duo: equites septingenti viginti unus, tres duces eorum, signa militaria ducenta duodecim, carpenta sexaginta tria. Nec Romanis incruenta victoria fuit. Supra quinque millia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa, centuriones tres & viginti, præfecti socium quatuor, & M. Genucius, & M. Marcius, tribuni militum secundæ legionis.

VI. Eodem fere tempore duorum consulum literæ adlatæ sunt, L. Cornelii de prœlio ad Mutinam cum Boiis facto, & Q. Minucii a Pisis. « Comitia suæ sortis esse. Ceterum » adeo suspensa omnia in Liguribus se habere, » ut abscedi inde, sine pernicie sociorum & » damno reipublicæ, non possit. Si ita vide» retur Patribus, mitterent ad collegam, ut » is, qui profligatum bellum haberet, ad

(*h*) *siviſſent* Gron. Crev.

» comitia Romam rediret : si id facere gra- U. c. 559.
» varetur, quod non suæ sortis id negotium a. C. 193.
» esset, se quidem facturum, quodcumque
» senatus censuisset ; sed etiam atque etiam
» viderent, ne magis e republica esset inter-
» regnum iniri, quam ab se in eo statu re-
» linqui provinciam. » Senatus C. Scribonio negotium dedit, ut duos legatos ex ordine senatorio mitteret ad L. Cornelium consulem, qui literas collegæ ad senatum missas deferrent ad eum ; & nunciarent, « senatum, ni is
» ad magistratus subrogandos Romam veniret,
» potius, quam Q. Minucius a bello integro
» avocaretur, interregnum iniri passurum. »
Missi legati renunciarunt, « L. Cornelium ad
» magistratus subrogandos Romam venturum. »
De literis L. Cornelii, quas scripserat secundum prœlium cum Boiis factum, disceptatio in senatu fuit : quia privatim plerisque senatoribus legatus M. Claudius scripserat, « For-
» tunæ populi Romani & militum virtuti
» gratiam habendam, quod res bene gesta
» esset. Consulis opera & militum aliquantum
» amissum, & hostium exercitum, cujus de-
» lendi oblata fortuna fuerit, elapsum. Mili-
» tes eo plures periisse, quod tardius ex sub-

U. c. 559. a. C. 193. » fidiis, qui laborantibus opem ferrent, » succeſſiſſent. Hoſtes e manibus emiſſos, » quod equitibus legionariis & tardius datum » ſignum eſſet, & perſequi fugientes non » licuiſſet. »

VII. De ea re nihil temere decerni placuit: ad frequentiores conſultatio dilata eſt. Inſtabat enim cura alia, quod civitas fœnore laborabat: & quod (i), quum multis fœnebribus legibus conſtricta avaritia eſſet, via fraudis inita erat, ut in ſocios, qui non tenerentur iis legibus, nomina tranſcriberent; ita libero fœnore obruebant debitores. Cujus coërcendi (k) quum ratio quæreretur, diem finiri placuit, Feralia, quæ proxime fuiſſent; ut, qui poſt eam diem ſocii civibus Romanis credidiſſent pecunias, profiterentur; & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus debitor vellet legibus, jus creditori diceretur. Inde, poſtquam profeſſionibus detecta eſt magnitudo æris alieni, per hanc fraudem contracti, M. Sempronius tribunus plebis ex auctoritate Patrum plebem rogavit, plebesque ſcivit, ut cum ſociis ac nomine Latino pecuniæ

(i) *quod* del. *Gron. Crev.*

(k) *cernendi* Gron. Crev.

creditæ jus idem, quod cum civibus Romanis, esset. Hæc in Italia domi militiæque acta. *U. c. 559. a. C. 193.*

Res Hispaniæ.

In Hispania nequaquam tantum belli fuit, quantum auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hispania oppidum Iluciam in Oretanis cepit : deinde in hiberna milites deduxit. Et per hiemem prœlia aliquot, nulla memoria digna, adversus latronum magis, quam hostium, excursiones, vario tamen eventu, nec sine militum jactura, sunt facta. Majores res gestæ a M. Fulvio. Is apud Toletum oppidum cum Vaccæis Vectonibusque & Celtiberis signis conlatis dimicavit : exercitum earum gentium fudit fugavitque : regem Hilermum vivum cepit.

L. Cornelius Cos. postulat triumphum sibi decerni.

VIII. Quum (*l*) hæc in Hispania gerebantur, comitiorum jam adpetebat dies. Itaque L. Cornelius consul, relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam venit. Is in senatu quum de rebus ab se gestis differuisset, quoque in statu provincia esset; questus est cum Patribus conscriptis, quod, tanto bello una secunda pugna tam feliciter perfecto, non esset habitus Diis inmortalibus honos. Postulavit deinde, ut supplicationem simul

(1) *Dum -- agerentur* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193 triumphumque decernerent. Prius tamen, quam relatio fieret, Q. Metellus, qui consul dictatorque fuerat, « Literas eodem tempore [dixit] & consulis L. Cornelii ad senatum, & M. Marcelli ad magnam partem senatorum, adlatas esse, inter se pugnantes : eoque dilatam esse consultationem, ut præsentibus auctoribus earum literarum disceptaretur. Itaque exspectasse sese, ut consul, qui sciret ab legato suo adversus se scriptum aliquid, quum ipsi veniendum esset, deduceret eum secum Romam : quum etiam verius esset, Ti. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quam legato. Nunc videri esse amotum de industria, ne (*m*) ea, quæ scripsisset, præsens diceret, aut argueret coram : &, si quid vani adferret, argui posset, donec ad liquidum veritas explorata esset. Itaque nihil eorum, quæ postularet consul, decernendum in præsentia censere. » Quum pergeret nihilo segnius referre, ut supplicatio decerneretur, triumphantique sibi urbem (*n*) invehi liceret; M. & C. Titinii tribuni plebis, se interceſſuros, si de ea re fieret senatusconsultum, dixerunt.

Nec impetrat.

(m) *ne* l. *qui* Gron. Crev. IX.

(n) *in urbem* Gron. Crev.

IX. Censores erant priore anno creati Sex. Ælius Pætus & C. Cornelius Cethegus. Cornelius luſtrum condidit. Cenſa ſunt civium capita centum quadraginta tria millia, ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt, & Tiberis loca plana urbis inundavit. Circa portam Flumentanam etiam conlapſa quædam ruinis ſunt : & porta Cœlimontana fulmine icta eſt, murusque circa multis locis de cœlo tactus. Et Ariciæ, & Lanuvii, & in Aventino, lapidibus pluit; & a Capua nunciatum eſt, examen veſparum ingens in forum advolaſſe, & in Martis æde conſediſſe. Eas conlectas cum cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorum cauſſa decemviri libros adire juſſi, & novemdiale ſacrum factum, & ſupplicatio indicta eſt, atque urbs luſtrata. Iiſdem diebus ædiculam Victoriæ Virginis, prope ædem Victoriæ, M. Porcius Cato dedicavit biennio poſt, quam vovit. Eodem anno coloniam Latinam in agrum Thurinum triumviri deduxerunt Cn. Manlius Vulſo, L. Apuſtius Fullo, Q. Ælius Tubero, cujus lege deducebatur. Tria millia peditum iere, trecenti equites : numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere

U. c. 559 a. C. 193.

Luſtrum conditum. Prodigia.

U. c. 559. a. C. 193.

tricena jugera in pedites, ſexagena in equites. Apuſtio auctore, tertia pars agri demta eſt : quo poſtea, ſi vellent, novos colonos adſcribere poſſent. Vicena jugera pedites, quadragena equites acceperunt.

Multi & potentes candidati conſulatus.

X. In exitu jam annus erat, & ambitio magis, quam umquam alias, exarſerat conſularibus comitiis. Multi & potentes petebant patricii plebeiique : P. Cornelius Cn. filius Scipio, qui ex Hiſpania provincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis, & L. Quinctius Flamininus, qui claſſi in Græcia præfuerat, & Cn. Manlius Vulſo, hi patricii. Plebeii autem C. Lælius, Cn. Domitius, C. Livius Salinator, M'. Acilius. Sed omnium oculi in Quinctium Corneliumque conjecti. Nam & in unum locum petebant ambo patricii, & rei militaris gloria recens utrumque commendabat. Ceterum ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clariſſimi ætatis ſuæ imperatores. Major gloria in Scipione (*o*) : &, quo major, eo propior invidiam. Quinctii recentior, ut qui eo anno triumphaſſet. Accedebat, quod alter decimum jam prope annum aſſiduus in oculis hominum

(*o*) *Scipionis i. e. q. m. c. p. invidiæ* Gron. Crev.

fuerat; quæ res minus verendos magnos homines ipsa satietate facit : consul iterum post devictum Hannibalem, censorque fuerat. In Quinctio nova & recentia omnia ad gratiam erant : nihil nec petierat a populo post triumphum, nec adeptus erat : « pro fratre germano, non patruele, se petere [aiebat] : pro legato & participe administrati belli (*p*). Se terra, fratrem mari, rem gessisse. » His obtinuit, ut præferretur candidato, quem Africanus frater ducebat (*p*); quem Cornelia gens, Cornelio consule comitia habente; quem tantum præjudicium senatus, virum e civitate optimum judicatum, qui matrem Idæam Pessinunte venientem in urbem acciperet. L. Quinctius & Cn. Domitius Ahenobarbus consules facti. Adeo ne in plebeio quidem consule, quum pro C. Lælio niteretur, Africanus valuit. Postero die prætores creati L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centumalus, A. Atilius Serranus, M. Bæbius Tamphilus, L. Valerius Tappo (*q*), Q. Salonius Sarra. Ædilitas insignis eo anno fuit M. Æmilii Lepidi & L. Æmilii Paulli. Mul-

U. c. 559. a. C. 193.

Scipio victus a Quinctio.

(p) *administrandi belli* Crev.
(p) *deducebat* Gron. Crev.
(q) *Tappus* Gron, Crev.

U. c. 559. a. C. 193. tos pecuarios damnarunt : ex ea pecunia clipea inaurata in faſtigio Jovis ædis poſuerunt. Porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adjecto ; alteram a porta Fontinali ad Martis aram, qua in Campum iter eſſet, perduxerunt.

Res geſtæ apud Ligures. XI. Diu nihil in Liguribus dignum memoria geſtum erat. Extremo ejus anni bis in magnum periculum res adducta eſt. Nam & caſtra conſulis obpugnata, ægre ſunt defenſa : & non ita multo poſt per ſaltum anguſtum quum duceretur agmen Romanum, ipſas fauces exercitus Ligurum inſedit. Qua quum exitus non pateret, converſo agmine redire inſtitit conſul : & ab (r) tergo fauces ſaltus occupatæ a parte hoſtium erant, Caudinæque cladis memoria non animis modo, ſed prope oculis, obverſabatur. Numidas octingentos ferme equites inter auxilia habebat. Eorum præfectus conſuli pollicetur, « Se parte, » utra vellet, cum ſuis erupturum. Tantum » uti diceret, utra pars frequentior vicis eſſet. » In eos ſe inpetum facturum : & nihil prius » quam flammam tectis injecturum, ut is » pavor cogeret Ligures excedere ſaltu, quem

Numidarum equitatus.

(r) a Cron. Crev.

» obſiderent, & diſcurrere ad opem ferendam » ſuis. » Conlaudatum eum conſul ſpe præmiorum onerat. Numidæ equos conſcendunt, & obequitare ſtationibus hoſtium, neminem laceſſentes, cœperunt. Nihil primo adſpectu contemtius. Equi hominesque paulluli & graciles : diſcinctus & inermis eques, præterquam quod jacula ſecum portat : equi ſine frenis, deformis ipſe curſus rigida cervice & extento capite currentium. Hunc contemtum de induſtria augentes, labi ex equis, & per ludibrium ſpectaculo eſſe. Itaque, qui primo intenti paratique, ſi laceſſerentur, in ſtationibus fuerant, jam inermes ſedentesque pars maxima ſpectabant. Numidæ adequitare, dein refugere, ſed propius ſaltum pauſſatim evehi : velut quos impotentes regendi equi invitos efferrent. Poſtremo ſubditis calcaribus inter (*s*) medias ſtationes hoſtium erupere : &, in agrum latiorem evecti, omnia propinqua viæ tecta incendunt. Proximo deinde vico inferunt ignem, ferro flammaque omnia pervaſtant. Fumus primo conſpectus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, poſtremo ſeniores puerique

U. c. 559. a. C. 193.

Liberat exercitum Romanum.

(*s*) *per* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193. refugientes tumultum in castris fecerunt. Itaque sine consilio, sine imperio, pro se quisque currere ad sua tutanda: momentoque temporis castra relicta erant, & obsidione liberatus consul, quo intenderat, pervenit.

Ætolorum molitiones. XII. Sed neque Boii, neque Hispani, cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infestique erant Romanis, quam Ætolorum gens. Ii post deportatos ex Græcia exercitus primo in spe fuerant, & Antiochum in vacuam Europæ possessionem venturum; nec Philippum, aut Nabin quieturos. Ubi nihil usquam moveri viderunt, agitandum aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent consilia, concilium Naupactum indixerunt. Ibi Thoas prætor eorum, conquestus injurias Romanorum statumque Ætoliæ, « quod om- » nium Græciæ gentium civitatiumque inho- » noratissimi post eam victoriam essent, cujus » caussa ipsi fuissent, » legatos censuit circa reges mittendos, qui non solum tentarent animos eorum, sed suis quemque stimulis moverent ad Romanum bellum. Damocritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum est missus.

Concitant reges ad bellum Romanum.

Tyranno Lacedæmonio Damocritus « adem- *U. c. 559. a. C. 193.*
» tis maritimis civitatibus enervatam tyran-
» nidem [dicere.] Inde militem, inde naves
» navalesque socios habuisse. Inclusum suis
» prope muris Achæos videre dominantes in
» Peloponneso. Numquam habiturum recupe-
» randi sua occasionem, si eam, quæ tum esset,
» prætermisisset. Nullum exercitum Romanum
» in Græcia esse : nec propter Gythium, aut
» maritimos alios Laconas, dignam caussam
» existimaturos Romanos, cur legiones in
» Græciam rursus (*t*) transmittant. » Hæc ad incitandum animum tyranni dicebantur, ut, quum in Græciam Antiochus trajecisset, conscientia violatæ per sociorum injurias Romanæ amicitiæ, conjungeret se cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud dissimili oratione incitabat. Erat etiam major orationi materia, quo ex altiore fastigio rex, quam tyrannus, detractus erat, quoque plures ademtæ res. Ad hoc vetusta regum Macedoniæ fama, peragratusque orbis terrarum victoriis ejus gentis referebatur. « Et tutum vel incepto,
» vel eventu se consilium adferre. Nam neque,
» ut ante se moveat Philippus, quam Antiochus

(*t*) *rursum* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193. » cum exercitu tranſierit in Græciam, ſua-
» dere; &, qui ſine Antiocho adverſus Ro-
» manos Ætolosque tam diu ſuſtinuerit bel-
» lum, ei, adjuncto Antiocho, ſociis Ætolis,
» qui tum graviores hoſtes, quam Romani,
» fuerint, quibus tandem viribus reſiſtere
» Romanos poſſe? » Adjiciebat de duce Han-
nibale, nato adverſus Romanos hoſte, qui
plures & duces & milites eorum occidiſſet,
quam quot ſupereſſent. Hæc Philippo Nican-
der. Alia Dicæarchus Antiocho: & omnium
primum, « prædam de Philippo Romanorum
» eſſe [dicere] victoriam Ætolorum, &
» aditum in Græciam Romanis nullos alios,
» quam Ætolos, dediſſe; & ad vincendum
» vires eoſdem præbuiſſe. » Deinde quantas
peditum equitumque copias præbituri Antio-
cho ad bellum eſſent: quæ loca terreſtribus
copiis, quos portus maritimis. Tum de Phi-
lippo & Nabide libero mendacio abutebatur:
« paratum utrumque ad rebellandum eſſe: &
» primam quamque occaſionem recuperandi
» ea, quæ bello amiſiſſent, adrepturos. » Ita
per totum ſimul orbem terrarum Ætoli Ro-
manis concitabant bellum. Reges tamen aut
non moti, aut tardius moti ſunt.

XIII. Nabis extemplo circa omnes vicos maritimos dimisit, ad seditiones in iis miscendas : & alios principum donis ad suam caussam perduxit, alios pertinaciter in societate Romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum a T. Quinctio cura mandata erat. Itaque extemplo & ad tyrannum legatos miserunt, qui admonerent fœderis eum Romani, denunciarentque, ne pacem, quam tantopere petisset, turbaret: & auxilia ad Gythium, quod jam obpugnabatur a tyranno, & Romam, qui ea nunciarent, legatos miserunt. Antiochus rex, ea hieme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimonium data, quum Antiochiam se recepisset, per Ciliciam, Tauro monte superato, extremo jam hiemis Ephesum pervenit: inde principio veris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiam ultimarum partium regni, ne quid, absente se, ab tergo moveretur, ipse cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Sidam incolunt, obpugnandos est profectus. Eo tempore legati Romani P. Sulpicius & (*u*) P. Villius, qui ad Antiochum (sicut ante dictum est)

U. c. 559. a. C. 193.

Nabis bellum molitur.

Legati Romani ad Antiochum.

(*u*) & del. *Gron. Crev.*

U. c. 559 a. C. 193.

missi erant, jussi prius Eumenem adire, Elæam venere; inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) escenderunt (v). Cupidus belli adversus Antiochum Eumenes erat, gravem, si pax esset, adcolam tanto potentiorem regem credens; eumdem, si motum bellum esset, non magis parem Romanis fore, quam Philippus fuisset: & aut funditus sublatum iri: aut, si pax victo daretur, multa illi detracta sibi accessura: ut facile deinde se ab eo sine ullo Romano auxilio tueri posset. Etiam, si quid adversi casurum foret, satius esse Romanis sociis quamcumque fortunam subire, quam solum aut imperium pati Antiochi, aut abnuentem vi atque armis cogi. Ob hæc, quantum auctoritate, quantum consilio valebat, incitabat Romanos ad bellum.

XIV. Sulpicius æger Pergami substitit. Villius, quum Pisidiæ bello occupatum esse regem audisset, Ephesum profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Hannibale, qui tum ibi forte erat, sæpe congrederetur; ut animum ejus & tentaret, si qua posset, & metum demeret periculi ei quidquam ab Romanis esse. His con-

(v) *ascenderunt* Gron. Crev.

loquiis aliud quidem actum nihil est: secutum tamen sua sponte est, velut consilio petitum esset, ut vilior ob ea regi Hannibal & suspectior ad omnia fieret. Claudius, secutus Græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit: eumque Ephesi conlocutum cum Hannibale. Et sermonem etiam unum refert, quo quærenti Africano, » quem fuisse maximum imperatorem Han- » nibal crederet? » respondisse, « Alexan- » drum Macedonum regem; quod parva ma- » nu innumerabiles exercitus fudisset, quod- » que oras (x), quas visere supra spem hu- » manam esset, peragrasset. » Quærenti dein- de, « quem secundum poneret? Pyrrhum, » [dixisse.] Castra metari primum docuisse. » Ad hoc neminem elegantius loca cepisse, » præsidia disposuisse, artem etiam concilian- » di sibi homines eam habuisse, ut Italicæ » gentes regis externi, quam populi Romani, » tamdiu principis in ea terra, imperium esse » mallent. » Exsequenti, « quem tertium » duceret? » haud dubie « semetipsum » di- xisse. Tum risum obortum Scipioni, & sub- jecisse. « Quidnam tu diceres, si me vicisses?

U. c. 559. a. C. 193.

Conloquium Scipionis cum Hannibale.

(x) *ultimas oras* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193. »Tum me vero [inquit] & ante Alexan» drum, & ante Pyrrhum, & ante omnes » alios imperatores esse. » Et perplexum Punico astu responsum, & inprovisum adsentationis genus Scipionem movisse, quod e grege se imperatorum velut inæstimabilem secrevisset.

XV. Villius ab Epheso Apameam processit. Eo & Antiochus, audito Romanorum legatorum adventu, obcurrit: Apameæ congressis disceptatio eadem ferme fuit, quæ Romæ inter Quinctium & legatos regis fuerat; mors nunciata Antiochi, filii regis, quem missum paullo ante dixeram in Syriam, diremit conloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnumque ejus juvenis desiderium. Id enim jam specimen sui dederat, ut, si vita longior contigisset, magni justique regis in eo indolem fuisse adpareret. Quo carior acceptiorque omnibus erat, eo mors ejus suspectior fuit, gravem successorem eum instare senecturi suæ patrem credentem, per spadones quosdam, talium ministeriis facinorum acceptos regibus, veneno sustulisse. Eam quoque causam clandestino facinori adjiciebant, quod, quum Seleuco filio Lysimachiam de-

Moritur regis filius.

disset, Antiocho quam similem daret sedem, ut procul ab se honore eum quoque ablegaret, non habuisset. Magni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit: legatusque Romanus, ne alieno tempore incommodus obversaretur, Pergamum concessit. Rex Ephesum, omisso, quod inchoaverat, bello, rediit. Ibi, per luctum regia clausa, cum Minione quodam, qui princeps amicorum ejus erat, secreta consilia agitavit. Minio, ignarus omnium externorum, viresque æstimans regis ex rebus in Syria aut Asia gestis, non caussa modo superiorem esse Antiochum, quod nihil æqui postularent Romani, sed bello quoque superaturum credebat. Fugienti regi disceptationem cum legatis, seu jam experto eam minus prosperam, seu mœrore recenti confuso, professus Minio, se, quæ pro caussa essent, dicturum, persuasit, ut a Pergamo arcesserentur legati. *U. c. 559. a. C. 193.*

XVI. Jam convaluerat Sulpicius: itaque ambo Ephesum venerunt. Rex a Minione excusatus, & absente eo res agi cœpta est. Ibi præparata oratione Minio; « Specioso » titulo [inquit] uti vos, Romani, Græcarum » civitatium liberandarum video: sed facta *Conloquium Legatorum Rom. cum Minione.*

U. c. 559. a. C. 193. » vestra orationi non conveniunt; & aliud » Antiocho juris statuistis, alio ipsi utimini. » Qui enim magis Smyrnæi Lampsacenique » Græci sunt, quam Neapolitani, & Rhegini, » & Tarentini, a quibus stipendium, a qui- » bus naves ex fœdere exigitis? Cur Syra- » cusas, atque in alias Siciliæ Græcas urbes » prætorem quotannis, cum imperio & virgis » & securibus, mittitis? Nihil aliud profecto » dicatis, quam armis superatis vos iis has » leges inposuisse. Eamdem de Smyrna & » Lampsaco civitatibusque, quæ Ioniæ aut » Æolidis sunt, causam ab Antiocho accipite. » Bello superatas a majoribus, & stipendia- » rias ac vectigales factas, in antiquum jus » repetit. Itaque ad hæc ei responderi velim, » si ex æquo disceptatur, & non belli causa » quæritur. » Ad ea Sulpicius, « Fecit vere- » cunde [inquit] Antiochus, qui, si alia pro » causa ejus non erant, quæ dicerentur, » quemlibet ista, quam se, dicere maluit. » Quid enim simile habet civitatium earum, » quas comparasti, causa? Ab Rheginis, & » Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in » nostram venerunt potestatem, uno & per- » petuo tenore juris, semper usurpato, num-

» quam intermisso, quæ ex fœdere debent, *U. c. 559. a. C. 193.*
» exigimus. Potesne tandem dicere, ut ii
» populi non per se, non per alium quem-
» quam fœdus mutaverint, sic (y) Asiæ ci-
» vitates, ut semel venerunt in majorum
» Antiochi potestatem, in perpetua possessio-
» ne regni vestri permansisse, & non alias
» earum in Philippi, alias in Ptolemæi fuisse
» potestate, alias per multos annos nullo
» ambigente libertatem usurpasse? Nam si,
» quod aliquando servierunt, temporum ini-
» quitate pressi, jus post tot secula adserendi
» eos in servitutem faciet (z); quid abest,
» quin actum nobis nihil sit, quod a Philippo
» liberavimus Græciam, & repetant posteri
» ejus Corinthum, Chalcidem, Demetriadem
» & Thessalorum totam gentem? Sed quid
» ego causam civitatium ago, quam, ipsis
» agentibus, & nos & regem ipsum cognos-
» cere æquius est? »

XVII. Vocari deinde civitatium legatio-nes jussit, præparatas jam ante & instructas ab Eumene, qui, quantumcumque virium Antiocho decessisset, suo id accessurum regno

(y) add. & Gron. Crev.

(z) *facit* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193.

ducebat. Admissi plures, dum suas quisque nunc querelas, nunc expostulationes inserit, & æqua iniquis miscent, (*a*) e disceptatione altercationem fecerunt. Itaque, neque remissa ulla re, neque inpetrata, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex, dimissis iis, consilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius (quia quo quisque asperius adversus Romanos locutus esset, eo spes gratiæ major erat) alius superbiam postulatorum increpare, tamquam Nabidi victo, sic Antiocho, maximo Asiæ regum, inponentium leges. « Quam-» quam Nabidi tamen dominationem in pa-» triam suam, & patriam Lacedæmonem, re-» missam. Antiocho si Smyrna & Lampsacus » imperata faciant, indignum videri. » Alii, « parvas & vix dictu dignas belli causas tan-» to regi eas civitates esse. Sed initium sem-» per a parvis injusta imperandi fieri (*b*): » nisi crederent, Persas, quum aquam terram-» que ab Lacedæmoniis petierunt, gleba ter-» ræ & haustu aquæ eguisse. Per similem » tenta-

Rex consilium habet de bello Romano.

(*a*) *postulationes inserit æqua iniquis miscentes* Gron. Crev.

(*b*) *semper per jus injusta impetrandi fieri* Gron.

» tentationem Romanis de duabus civitatibus » agi. Et alias civitates, simul duas jugum » exuisse vidissent, ad liberatorem populum » defecturas. Si non libertas servitute potior » sit, tamen omni præsenti statu spem cui- » que novandi res suas blandiorem esse. » U. c. 559. a. C. 193.

XVIII. Alexander Acarnan in consilio (c) erat, Philippi quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorem regiam Antiochi : &, tamquam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiæ regis, ut consiliis quoque arcanis interesset, acceptus erat. Is, tamquam non, utrum bellandum esset, nec ne, consuleretur, sed ubi & qua ratione bellum gereretur, « Victoriam se haud dubiam proponere ani- » mo [adfirmabat,] si in Europam transisset rex, » & in aliqua Græciæ parte sedem bello ce- » pisset. Jam primum Ætolos, qui umbilicum » Græciæ incolerent, in armis eum inventu- » rum, antesignanos ad asperrima quæque » belli paratos. In duobus velut cornibus » Græciæ, Nabin a Peloponneso concitatu- » rum omnia, repetentem Argivorum urbem, » repetentem maritimas civitates : quibus

(c) *concilio* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193. » eum depulsum Romani Lacedæmonis muris » inclusissent; a Macedonia Philippum, ubi » primum bellicum cani audisset, arma cap- » turum. Nosse se spiritus ejus, nosse ani- » mum: scire, ferarum modo, quæ claustris » aut vinculis teneantur, ingentes jam diu » iras eum in pectore volvere. Meminisse » etiam se, quoties in bello precari omnes » Deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent » adjutorem: cujus voti si compos nunc fiat, » nullam moram rebellandi facturum. Tantum » non cunctandum, neque cessandum esse. » In eo enim victoriam verti, si & loca » obportuna, & socii præoccuparentur. Han- » nibalem quoque sine mora mittendum in » Africam esse ad distringendos Romanos. »

Hannibal suspectus regi.

XIX. HANNIBAL non adhibitus in consi- lium, propter conloquia cum Villio suspectus regi, & in nullo postea honore habitus, pri- mo eam contumeliam tacitus tulit: deinde melius esse ratus, & percunctari caussam repentinæ alienationis, & purgare se, tem- pore apto, quæsita simpliciter iracundiæ caussa auditaque, « Pater Hamilcar [inquit] An- » tioche, parvum admodum me, quum sacri- » ficaret, altaribus admotum jurejurando

Se purgat.

» adegit, numquam amicum fore populi Ro- *U. c. 559. a. C. 193.*
» mani. Sub hoc ſacramento ſex & triginta
» annos militavi : hoc me in pace patria mea
» expulit : hoc patria extorrem in tuam re-
» giam adduxit : hoc duce, ſi tu ſpem meam
» deſtitueris, ubicumque vires, ubi arma
» eſſe ſciam, huc veniam, toto orbe terra-
» rum quærens aliquos Romanis hoſtes. Ita-
» que, ſi quibus tuorum meis criminibus
» apud te creſcere libet, aliam materiam
» creſcendi ex me (*d*) quærant. Odi, odio-
» que ſum Romanis. Id me verum dicere, pa-
» ter Hamilcar & Dii teſtes ſunt. Proinde,
» quum de bello Romano cogitabis, inter
» primos amicos Hannibalem habeto. Si qua
» res te ad pacem compellet, in id conſilium
» alium, cum quo deliberes, quærito. » Non
movit modo talis oratio regem, ſed etiam
reconciliavit Hannibali. Ex conſilio ita diſ-
ceſſum eſt, ut bellum gereretur.

XX. ROMÆ deſtinabant quidem ſermoni- *U. c. 560. a. C. 192.*
bus hoſtem Antiochum, ſed nihildum ad id
bellum præter animos parabant. Conſulibus *L. Quinctio, Cn. Domitio Coſſ.*
ambobus Italia provincia decreta eſt : ita ut
inter ſe compararent, ſortirenturve, uter *Provinciæ.*

(d) *quam ex me* Gron. Crsv.

U. c. 560. *a. C.* 192. comitiis ejus anni præesset. Ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus esset, si quo eum extra Italiam opus esset ducere legiones. Huic consuli permissum, ut duas legiones scriberet novas, & socium Latini nominis viginti millia, & equites octingentos (*e*). Alteri consuli duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius consul superioris anni habuisset: & socium ac Latini nominis ex eodem exercitu (*f*) quindecim millia, & equites quingenti. Q. Minucio cum exercitu, quem in Liguribus habebat prorogatum imperium. Additum, in supplementum ut quatuor millia peditum Romanorum scriberentur, & centum quinquaginta equites; & sociis eodem quinque millia peditum imperarentur, ducenti quinquaginta equites. Cn. Domitio extra Italiam, quo senatus censuisset, provincia evenit, L. Quinctio Gallia & comitia habenda. Prætores deinde provincias sortiti: M. Fulvius Centumalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappo Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bæbius Tamphilus Hispaniam citeriorem, A. Atilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primum

(*e*) *nongentos* Gron. Crev.

(*f*) inf. *pedites* Gron. Crev.

senatusconsulto, deinde plebis etiam scito permutatæ provinciæ sunt. Atilio classis & Macedonia, Bæbio Bruttii decreti. Flaminio Fulvioque in Hispaniis prorogatum imperium. Bæbio Tamphilo in Bruttios duæ legiones decretæ, quæ priore anno urbanæ fuissent: & ut (*g*) sociis eodem millia peditum quindecim imperarentur, & quinguenti equites. Atilius triginta naves quinqueremes facere jussus, & ex navalibus veteres deducere, si quæ utiles essent, & scribere navales socios. Et consulibus imperatum, ut ei duo millia socium ac Latini nominis, & mille pedites darent (*h*) Romanos. Hi duo prætores & duo exercitus, terrestris navalisque, adversus Nabin, aperte jam obpugnantem socios populi Romani, dicebantur parari. Ceterum legati ad Antiochum missi exspectabantur: &, (*i*) priusquam ii rediissent, vetuerat Cn. Domitium consulem senatus ab urbe discedere.

U. c. 560. a. C. 192.

Classis paratur.

XXI. PRÆTORIBUS Fulvio & Scribonio, quibus, ut jus dicerent Romæ, provincia erat, negotium datum, ut, præter eam clas-

(g) *ut* & Gron. Crev.

(h) *consuli-- daret* Gron. Crev.

(i) & del. *Gron. Crev.*

U. c. 560. a. C. 192. sem, cui Atilius præfuturus erat, centum quinqueremes pararent. Priusquam consul prætoresque in provincias proficiscerentur, supplicatio fuit prodigiorum causſa. Capram sex hœdos uno fœtu edidisse, ex Piceno nunciatum est : & Arretii puerum natum unimanum : Amiterni terra pluisse : Formiis portam murumque de cœlo tacta : & (quod maxime terrebat) consulis Cn. Domitii bovem locutum, ROMA CAVE TIBI. Ceterorum prodigiorum causſa supplicatum est : bovem cum cura servari alique aruspices jusserunt. Tiberis, infestiore quam priore inpetu inlatus urbi, duo pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam, evertit. Saxum ingens, sive imbribus, sive motu terræ leviore, quam ut alioqui sentiretur, labefactatum, in vicum Jugarium ex Capitolio procidit, & multos obpressit. In agris passim inundatis pecua ablata, villarum strages facta est. Priusquam L. Quinctius consul in provinciam perveniret, Q. Minucius in agro Pisano cum Liguribus signis conlatis pugnavit : novem millia hostium occidit : ceteros susos fugatosque in castra compulit. Ea usque in noctem magno certamine obpugnata defensaque sunt,

Ligures victi a Minucio.

Nocte clam profecti Ligures : prima luce Romanus vacua castra invasit. Prædæ minus inventum est, quod subinde spolia agrorum capta domos mittebant. Minucius nihil deinde laxamenti hostibus dedit. Ex agro Pisano in Ligures profectus, castella vicosque eorum igni ferroque pervastavit : ibi præda Etrusca, quæ missa a populatoribus fuerat, repletus est miles Romanus. *U. c. 560. a. C. 192*

XXII. Sub idem tempus legati ab regibus Romam reverterunt. Qui quum nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi adversus Lacedæmonium tyrannum adtulissent, quem & Achæi legati nunciabant (*k*) contra fœdus maritimam oram Laconum obpugnare ; Atilius prætor cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. Consules, quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino, qua proximum fuit, Quinctius per Ligures in Boios venit. Duo consulum agmina diversa late agrum hostium pervastarunt. Primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde universus senatus, postremo in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas *Atilius contra Nabin missus.*

(k) *annunciabant* Gron. Crev.

U. c. 560. a. C. 192.

erat, ad mille quingenti ad consules transfugerunt. Et in utraque Hispania eo anno res prospere gestæ. Nam & C. Flaminius oppidum Litabrum, munitum opulentumque, vineis expugnavit, & nobilem regulum Corribilonem vivum cepit : & M. Fulvius proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda prœlia fecit : oppida duo (*l*) Hispanorum, Vescelíam Holonemque, & castella multa expugnavit : alia voluntate ad eum defecerunt. Tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parva urbs erat, sed loco munito (*m*). Eam quum obpugnaret, Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit. Cum his signis conlatis prospere pugnavit : &, fusis Vectonibus, operibus Toletum cepit.

Res Hispaniæ.

Rumores de Antiocho.

XXIII. Ceterum eo tempore minus ea bella, quæ gerebantur, curæ Patribus erant, quam exspectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. Nam etsi per legatos idemtidem omnia explorabantur, tamen rumores, temere sine ullis auctoribus orti, multa falsa veris misce-

(l) *duo* del. *Gron. Crev.*

(m) *munita* Gron. Crev.

bant. Inter quæ adlatum erat, quum in Ætoliam veniſſet Antiochus, extemplo claſſem eum in Siciliam miſſurum. Itaque ſenatus, etſi prætorem Atilium cum claſſe miſerat in Græciam, tamen, quia non copiis modo, ſed etiam auctoritate opus erat ad tuendos ſociorum animos, T. Quinctium, & Cn. (n) Octavium, & Cn. Servilium, & P. Villium legatos in Græciam miſit; &, ut M. Bæbius ex Bruttiis ad Tarentum & Brundiſium promoveret legiones, decrevit, ut inde, ſi res poſceret, in Macedoniam trajiceret; & ut M. Fulvius prætor claſſem navium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram: & ut (o) cum imperio eſſet, qui claſſem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat:) & ut idem prætor L. Valerio collegæ ſcriberet, « Periculum eſſe, » ne claſſis regis Antiochi ex Ætolia in Sici- » liam trajiceret: itaque placere ſenatui, ad » eum exercitum, quem haberet, tumultua- » riorum militum ad duodecim millia (p), » & quadringentos equites ſcribere eum,

U. c. 562. a. C. 192.

Legati in Græciam miſſi.

(n) *Cn.* leg. *C.* Gron. Crev.

(o) *ut* del. *Gron. Crev.*

(p) add. *pedites* Gron. Crev.

U. c. 560. a. C. 192.

» quibus oram maritimam provinciæ, qua » vergeret in Græciam, tueri posset. » Eum delectum prætor non ex Sicilia ipsa tantum, sed etiam ex circumjacentibus insulis habuit: oppidaque omnia maritima, quæ in Græciam versa erant, præsidiis firmavit. Addidit alimenta rumoribus adventus Attali, Eumenis fratris, qui nunciavit, Antiochum regem Hellespontum cum exercitu transisse; & Ætolos ita se parare, ut sub adventum ejus in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsenti Attalo gratiæ actæ: & ædes liberæ, locus, lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equestria arma, & vasa argentea centum pondo, & aurea viginti pondo.

Attalus frater Eumenis Romæ.

XXIV. Quum alii atque alii nuncii bellum instare adferrent, ad rem pertinere visum est, consules primo quoque tempore creari. Itaque senatusconsultum factum est, ut M. Fulvius prætor literas extemplo ad consulem mitteret, quibus certior fieret, senatui placere, provincia exercituque tradito legatis, Romam reverti eum, & ex itinere præmittere edictum, quo comitia consulibus creandis ediceret. Paruit his literis consul, &, præmisso edicto, Romam venit. Eo quoque

Comitia.

anno magna ambitio fuit, quod patricii tres in unum locum petierunt, P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulsam tulerat, & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Vulso. P. Scipioni, ut dilatum viro tali, non negatum, honorem adpareret, consulatus datus est. Additur (q) ei de plebe collega, M'. Acilius Glabrio. Postero die prætores creati, L. Æmilius Paullus, M. Æmilius Lepidus, M. Junius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Livius, & L. Oppius; utrique eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui classem triginta navium in Siciliam duxerat. Interim dum novi magistratus sortirentur provincias, M. Bæbius a Brundisio cum omnibus copiis transire in Epirum est jussus, & circa Apolloniam copias continere : & M. Fulvio prætori urbano negotium datum est, ut quinqueremes novas quinquaginta faceret. *U. c. 560. a. C. 192.*

XXV. Et populus quidem Romanus ita se ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis jam non differebat bellum, sed summa vi Gythium obpugnabat; &, infensus Achæis, quod miserant obsessis præsidium, agros eorum vastabat. Achæi, non antea ausi capessere *Nabis Gythium obpugnat.*

(q) *Additus* Gron, Crev.

U. c. 560. a. C. 192.

Achæi bellum in eum decernunt.

bellum, quam ab Roma revertissent legati, ut, quid senatui placeret, scirent, post reditum legatorum & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quinctium miserunt, qui consilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capessendum inclinatæ sententiæ erant: literæ T. Quinctii cunctationem injecerunt, quibus auctor erat prætorem classemque Romanam exspectandi. Quum principum alii in sententia permanerent; alii utendum ejus, quem ipsi consuluissent, consilio censerent; multitudo Philopœmenis sententiam exspectabat. Prætor is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & auctoritate anteibat. Is præfatus, « Bene » comparatum apud Ætolos esse, ne prætor, » quum de bello consuluissent, ipse sententiam » diceret: » statuere quamprimum ipsos, quid vellent, jussit. « Prætorem decreta eorum cum fide & cura exsecuturum: adnisurumque, ut, quantum in consilio humano positum esset, nec pacis eos pœniteret, » nec belli. » Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellum habuit, quam si aperte suadendo cupiditatem res gerendi ostendisset: Itaque ingenti consensu bellum decretum est

tempus & ratio administrandi ejus libera prætori permissa sunt. Philopœmen, præterquam quod ita Quinctio placeret, & ipse existimabat classem Romanam exspectandam, quæ a mari Gythium tueri posset, sed metuens, ne dilationem res non pateretur, & non Gythium solum, sed præsidium quoque missum ad tuendam urbem amitteretur, naves Achæorum deduxit. U. c. 560. a. C. 192.

XXVI. Comparaverat & tyrannus modicam classem ad prohibenda, si qua obsessis mari submitterentur, præsidia, tres tectas naves, & lembos pristesque, tradita vetere classe ex fœdere Romanis. Harum novarum tum navium agilitatem ut experiretur, simul ut omnia satis apta ad certamen essent, provectos in altum quotidie remigem militemque simulacris navalis pugnæ exercebat, in eo ratus verti spem obsidionis, si præsidia maritima intercluſiſſet. Prætor Achæorum, sicut terrestrium certaminum arte quemvis clarorum imperatorum vel usu vel ingenio æquabat, ita rudis in re navali erat; Arcas, mediterraneus homo, externorum etiam omnium, nisi quod in Creta præfectus auxiliorum militaverat, ignarus. Navis erat quadriremis

U. c. 560. a. C. 192. vetus, capta annis octoginta ante, quum Crateri uxorem Nicæam ab Naupacto Corinthum veheret, Hujus fama motus (fuerat enim nobile in classe regia quondam navigium) deduci ab Ægio putrem jam admodum & vetustate dilabentem jussit. Hac tum prætoria nave præcedente classem, quum in ea Patrensis Tiso præfectus classis veheretur, obcurrerunt a Gythio Laconum naves: & primo statim incursu ad novam & firmam navem vetus, quæ per se ipsa omnibus compagibus aquam acciperet, divulsa est: captique omnes, qui in nave erant. Cetera classis, prætoria nave amissa, quantum quæque remis valuit, fugerunt. Ipse Philopœmen in levi speculatoria nave fugit: nec ante fugæ finem, quam Patras ventum est, fecit. Nihil ea res animum militaris viri, & multos experti casus, inminuit. Quin contra, si in re navali, cujus esset ignarus, obsendisset, eo plus in ea, quorum usu calleret, spei nactus, breve id tyranno gaudium se effecturum affirmabat.

Classe vincitur Philopœmen.

XXVII. Nabis, quum prospera elatus re, tum spem etiam haud dubiam nactus, nihil jam a mari periculi fore, & terrestres adi-

tus claudere obportune positis præsidiis voluit. Tertia parte copiarum ab obsidione Gythii abducta, ad Pleias posuit castra. Inminet is locus & Leucis, & Acriis (*r*), qua videbantur hostes exercitum admoturi. Quum ibi stativa essent, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia casas ex arundine (*s*) textas fronde, quæ umbram modo præberet, texissent; priusquam in conspectum hostium veniret Philopœmen, nec opinantem eum inproviso genere belli adgredi statuit. Navigia parva in stationem occultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites, cætratos plerosque, cum fundis & jaculis & alio levi genere armaturæ, inposuit. Inde litora legens, quum ad propinquum castris hostium promontorium veniisset, egressus callibus notis, nocte Pleias pervenit: &, sopitis vigilibus, ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni parte castrorum injecit. Multi prius incendio absumti sunt, quam hostium adventum sentirent: &, qui senserant, nullam opem ferre potuerunt. Ferro flammaque omnia absumta: perpauci tamen ex tam ancipiti peste

U. c. 560. a. C. 192.

Nabidis castra incendit.

(*r*) *Acris* Gron. Crev.

(*s*) *arundinibus* Gron. Crev.

U. c. 560. a. C. 192. ad Gythium in majora caſtra perfugerunt. Ita perculſis hoſtibus, Philopœmen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum eſt, duxit: &, magna vi pecorum hominumque inde abrepta, priuſquam a Gythio tyrannus præſidium agris mitteret, diſceſſit. Inde Tegeam exercitu contracto, concilioque eodem & Achæis & ſociis indicto, in quo & Epirotarum & Acarnanum fuere principes, ſtatuit, quoniam ſatis & ſuorum a pudore maritimæ ignominiæ reſtituti animi, & hoſtium conterriti eſſent, ad Lacedæmonem ducere: eo modo uno ratus ab obſidione Gythii hoſtem abduci poſſe. Ad Caryas primum in hoſtium terra poſuit caſtra. Eo ipſo die Gythium expugnatum eſt. Cujus rei ignarus Philopœmen, caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decem millia paſſuum ab Lacedæmone) promovit. Et Nabis, recepto Gythio, cum expedito exercitu inde profectus, quum præter Lacedæmonem raptim duxiſſet, Pyrrhi (quæ vocant) caſtra occupavit: quem peti locum ab Achæis, non dubitabat. Inde hoſtibus obcurrit. Obtinebant autem longo agmine propter anguſtias viæ prope quinque millia paſſuum.

Gythium captum a Nabide.

Coge-

Cogebatur agmen ab equitibus, & maxime a parte auxiliorum : quod existimabat Philopœmen, tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, ab (t) tergo suos adgressurum. Duæ res simul inopinatæ perculerunt eum : una, præoccupatus, quem petebat, locus : altera, quod primo agmini obcurrisse hostem cernebat, ubi, quum per loca confragosa iter esset, sine levis armaturæ præsidio signa ferri non videbat posse. *U. c. 560; a. C. 192.*

Philopœmenis solertia & usus in locis capiendis.

XXVIII. Erat autem Philopœmen præcipuæ in ducendo agmine locisque capiendis solertiæ atque usus : nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace, ad id maxime animum exercuerat. Ubi iter quopiam faceret, & ad difficilem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte loci naturam, quum solus iret (u), secum ipse agitabat animo ; quum comites haberet, ab iis quærebat, « Si hostis eo loco adparuisset, quid, » si a fronte, quid, si ab latere hoc aut illo, » quid, si ab tergo adoriretur, capiendum » consilii foret ? Posse instructos recta acie, » posse inconditum agmen, & tantummodo » aptum viæ, obcurrere. Quem locum ipse

(t) *a* Gron. Crev. (u) *erat* Gron.

U. c. 560. a. C. 192. » capturus esset, » cogitando aut quærendo exsequebatur; « aut quot armatis, aut quo » genere armorum (plurimum enim interesse) » usurus; quo inpedimenta, quo sarcinas, quo » turbam inermem rejiceret; quanto ea, aut » quali præsidio custodiret; & utrum perge- » re, qua cœpisset ire via, an eam (v), qua » venisset, repetere melius esset; castris quo- » que quem locum caperet, quantum muni- » mento amplecteretur loci, qua obportuna » aquatio, qua pabuli lignorumque copia esset; » qua postero die castra moventi tutum ma- » xime iter, quæ forma agminis foret. » His curis cogitationibusque ita ab ineunte ætate animum agitaverat, ut nulla ei nova in tali re cogitatio esset. Et tum omnium primum agmen constituit : dein Cretenses auxiliares &, quos Tarentinos vocabant, equites, binos secum trahentes equos, ad prima signa misit : &, jussis equitibus subsequi, super torrentem, unde aquari possent, rupem occupavit. Eo inpedimenta omnia & calonum turbam conjectam armatis circumdedit, & pro natura loci castra communivit. Tabernacula statuere in aspretis & inæquabili solo

(v) *ea* Gron.

difficile erat. Hoſtes quingentos paſſus aberant. Ex eodem rivo utrimque cum præſidio levis armaturæ aquati ſunt : &, priuſquam (qualia in propinquis caſtris ſolent) contraheretur certamen, nox intervenit. Poſtero die adparebat pugnandum pro aquatoribus circa rivum eſſe. Nocte in valle a conſpectu hoſtium averſa, quantam multitudinem locus occulere poterat, condidit, cætratorum. *U. c. 560. a. C. 192.*

XXIX. Luce orta, Cretenſium levis armatura & Tarentini equites ſuper torrentem prœlium commiſerunt. Telemnaſtus (x) Cretenſis popularibus ſuis, equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretenſes & hoſtium auxiliares, equitumque idem genus Tarentini, præſidio aquatoribus erant. Aliquamdiu dubium prœlium fuit, ut eodem ex parte utraque hominum genere, & armis paribus. Procedente certamine, & numero vicere tyranni auxiliares, & quia ita præceptum a Philopœmene præfectis erat, ut, modico edito prœlio, in fugam inclinarent, hoſtemque ad inſidiarum locum pertraherent. Effuſe ſecuti fugientes per convallem, plerique & vulnerati, & interfecti ſunt, priuſquam occultum *Prœlium inter Philopœmenem & Nabin.*

(x) *Latemnaſtus* Gron. Crev.

V. c. 560. *a. C.* 192. hoſtem viderent. Cætrati ita, quantum latitudo vallis patiebatur, inſtructi ſederant, ut facile per intervalla ordinum fugientes ſuos acciperent. Conſurgunt deinde ipſi integri, recentes, inſtructi: & in hoſtes inordinatos, effuſos, labore etiam & vulneribus feſſos, inpetum faciunt. Nec dubia victoria fuit. Extemplo terga dedit tyranni miles: & haud paullo concitatiore curſu, quam ſecutus erat, fugiens, ad caſtra eſt compulſus. Multi cæſi captique in ea fuga ſunt. Et in caſtris quoque foret trepidatum, ni Philopœmen receptui cani juſſiſſet; loca magis confragoſa, &, quacumque temere proceſſiſſet, iniqua, quam hoſtem, metuens. Inde & ex fortuna pugnæ, & ex ingenio ducis conjectans, in quo tum is pavore eſſet, unum de auxiliaribus ſpecie transfugæ mittit ad eum, qui pro comperto adferret, Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotam amnem, qui prope ipſis adfluit mœnibus, progredi (*y*), ut intercluderent iter; ne aut tyrannus, quum vellet, receptum ad urbem haberet; aut commeatus ab urbe in caſtra portarentur: ſimul etiam tentaturus, ſi quorum animi ſollicitari ad de-

(*y*) *procedere* Gron. Crev.

fectionem a tyranno poſſent. Non tam fidem dictis perfuga fecit, quam perculſo metu relinquendi caſtra cauſſam probabilem præbuit. Poſtero die Pythagoram cum auxiliaribus & equitatu ſtationem agere pro vallo juſſit. Ipſe, tamquam in aciem cum robore exercitus egreſſus, ſigna ocius ferri ad urbem juſſit. *U. c. 560. a. C. 192.* *Caſtra deſerit tyrannus.*

XXX. Philopœmen, poſtquam citatum agmen per anguſtam & proclivem viam duci raptim vidit, equitatum omnem & Cretenſium auxiliares in ſtationem hoſtium, quæ pro caſtris erat, emittit. Illi, ubi hoſtes adeſſe, & a ſuis ſe deſertos viderunt, primo in caſtra recipere ſe conati ſunt: deinde, poſtquam inſtructa acies tota Achæorum admovebatur, metu ne cum ipſis caſtris caperentur, ſequi ſuorum agmen aliquantum prægreſſum inſiſtunt. Extemplo cætrati Achæorum in caſtra inpetum faciunt, & diripiunt: (z) ceteri ad perſequendos hoſtes ire pergunt. Erat iter tale, per quod vix tranquillum ab hoſtili metu agmen expediri poſſet. Ut vero ad poſtremos prœlium ortum eſt, clamorque terribilis a tergo paventium ad prima ſigna eſt perlatus, pro ſe quiſque, armis *Funditur ejus exercitus.*

(z) *& diripiunt* del. *Gron. Crev.*

V. c. 560. a. C. 192.

abjectis, in circumjectas itineri ſilvas diffugiunt, momentoque temporis ſtrage armorum ſepta via eſt, maxime haſtis; quæ, pleræque adverſæ cadentes, velut vallo objecto iter inpediebant. Philopœmen, utcumque poſſent, inſtare & perſequi auxiliaribus juſſis, (utique enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipſe gravius agmen via patentiore ad Eurotam amnem deduxit. Ibi caſtris ſub occaſum ſolis poſitis, levem armaturam, quam ad perſequendum reliquerat hoſtem, opperiebatur. Qui ubi prima vigilia venerunt, nunciantes, tyrannum cum paucis ad urbem penetraſſe, ceteram multitudinem inermem toto ſparſam vagari ſaltu, corpora curare eos jubet. Ipſe ex cetera copia militum (qui, quia priores in caſtra venerant, refecti & cibo ſumto, & modica quiete erant) delectos, nihil præter gladios ſecum ferentes, extemplo educit; & duarum portarum itineribus, quæ Pheras, quæque Barboſthenem ferunt, eos inſtruxit; qua ex fuga recepturos ſeſe hoſtes credebat. Nec eum opinio fefellit. Nam Lacedæmonii, quoad lucis ſuperfuit quidquam, deviis callibus medio ſaltu ſe recipiebant. Primo veſpere ut lumina in

castris hostium conspexere, e regione eorum occultis semitis se tenuerunt: ubi ea sunt prægressi (a), jam tutum rati, in patentes vias descenderunt. Ibi excepti ab insidente hoste passim ita multi cæsi captique sunt, ut vix quarta pars de toto exercitu evaserit. Philopœmen, incluso tyranno in urbem, insequentes dies prope triginta vastandis agris Laconum absumsit, debilitatisque ac prope fractis tyranni viribus, domum rediit, æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, &, quod ad Laconicum bellum adtineret, præferentibus etiam. *U. c. 560. a. C. 192.*

XXXI. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat, legati Romanorum circumire sociorum urbes, solliciti, ne Ætoli partis alicujus animos ad Antiochum avertissent. Minimum operæ in Achæis adeundis consumserunt; quos, quia Nabidi infesti erant, ad cetera quoque satis fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem, inde in Thessaliam iere: adlocutique concilio frequenti Thessalos, Demetriadem iter flexere. Eo Magnetum concilium indictum est. Adcuratior ibi habenda oratio fuit, quod pars *Legati Rom. in Græcia.*

(a) *ubi prætergressi ea sunt* Gron. Crev.

U. c. 560. a. C. 192. principum alienati a Romanis, totique Antiochi & Ætolorum erant : quia, quum reddi filium obsidem Philippo adlatum esset, stipendiumque inpositum remitti, inter cetera vana adlatum erat, Demetriadem quoque ei reddituros Romanos esse. Id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factionisque ejus quidam, omnia novari Ætolorum Antiochique adventu malebant. Adversus eos ita differendum erat, ne, timorem vanum iis demendo, spes incisa Philippum abalienaret : in quo plus ad omnia momenti, quam in Magnetibus, esset. Illa tantum commemorata, « quum to-» tam Græciam beneficio libertatis obnoxiam » Romanis esse, tum eam civitatem præci-» pue. Ibi enim non præsidium modo Mace-» donum fuisse, sed regiam exædificatam, ut » præsens semper in oculis habendus esset » dominus. Ceterum nequidquam ea facta, » si Ætoli Antiochum in Philippi regiam ad-» ducerent, & novus & incognitus pro vete-» re & experto habendus rex esset. » Magnetarchen summum magistratum vocant. Is tum Eurylochus erat : ac potestate ea fretus, negavit dissimulandum sibi & Magnetibus esse, quæ fama vulgata de reddenda Demetriade

Adloquuntur Magnetas.

Eurylochi Magnetarchæ responsum audax & inconsultum.

Philippo foret. Id ne fieret, omnia & conanda & audenda Magnetibus esse. Et inter dicendi contentionem inconsultius evectus projecit, « Tum quoque specie liberam Demetriadem » esse : re vera omnia ad nutum Romanorum » fieri. » Sub hanc vocem fremitus variantis multitudinis fuit, partim adsensum, partim indignationem (*b*), dicere id ausum eum. Quinctius quidem adeo exarsit ira, ut, manus ad cœlum tendens, Deos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum invocaret. Hac voce perterritis omnibus, Zeno, ex principibus unus, magnæ tum ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum quod semper Romanorum haud dubie partis fuerat, ab Quinctio (*c*) legatisque aliis flens petiit, « ne unius » amentiam civitati adsignarent. Suo quemque » periculo furere. Magnetas non libertatem » modo, sed omnia, quæ hominibus sancta » caraque sint, T. Quinctio & populo Ro- » mano debere. Nihil quemquam ab Diis in- » mortalibus precari posse, quod non Magne- » tes ab illis haberent; & in corpora sua ci-

U. c. 560. *a. C.* 192.

(b) *partim assentientium partim indignantium* Crev.

(c) *ab T. Quinctio* Gron. Crev.

V. c. 560. a. C. 192.

» tius per furorem fævituros, quam ut Ro-
» manam amicitiam violarent. »

XXXII. Hujus orationem subsecutæ multitudinis preces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in Ætoliam profugit. Jam enim, & id magis in dies, Ætoli defectionem nudabant: eoque ipso forte tempore Thoas, princeps gentis, quem miserant ad Antiochum, redierat, indeque Menippum secum adduxerat, regis legatum. Qui, priusquam concilium iis daretur, inpleverant omnium aures, terrestres navalesque copias commemorando; « ingen-
» tem vim peditum equitumque venire : ex
» India elephantos : ante (*d*) omnia (quo
» maxime moveri credebant multitudinis ani-
» mos) tantum advehi auri, ut ipsos emere
» Romanos possit. » Adparebat, quid ea oratio in concilio motura esset. Nam & venisse eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur : & , quamquam prope abscisa res erat, tamen non ab re esse Quinctio visum est, sociorum aliquos legatos interesse ei concilio, qui admonerent Romanæ societatis Ætolos , qui vocem liberam mittere

Ætoli defectionem nudant.

(*d*) *ad* Gron. Crev.

adversus regis legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem idonei visi sunt, propter & (e) civitatis dignitatem, & vetustam societatem cum Ætolis. Ab iis Quinctius petiit, ut legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renunciavit legationem. Menippus post eum intromissus, « Optimum fuisse omnibus, qui » Græciam Asiamque incolerent [ait] inte» gris rebus Philippi potuisse intervenire An» tiochum : sua quemque habiturum fuisse, » neque omnia sub nutum ditionemque Ro» manam perventura. Nunc quoque [inquit] » si modo vos, quæ inchoastis, consilia con» stanter perducitis ad exitum, poterit, Diis » juvantibus, & Ætolis sociis, Antiochus » quamvis inclinatas Græciæ res restituere » in pristinam dignitatem. Ea autem in liber» tate posita est, quæ suis stat viribus, non » ex alieno arbitrio pendet. » Athenienses, quibus primis, post regiam legationem, dicendi, quæ vellent, potestas facta est, mentione omni regis prætermissa, Romanæ societatis Ætolos, meritorumque in universam Græciam T. Quinctii, admonuerunt, « ne

U. c. 560. a. C. 192.

Concilium Panætolicum.

(e) *& propter* Gron.

U. c. 560. a. C. 192. » temere eam celeritate nimia consiliorum » everterent. Consilia calida & audacia pri- » ma specie læta, tractatu dura, eventu tristia » esse. Legatos Romanos, & in iis T. Quinc- » tium, haud procul inde abesse. Dum inte- » gra omnia essent, verbis potius de iis, quæ » ambigerentur, disceptarent, quam Asiam » Europamque ad funestum armarent bellum. »

XXXIII. Multitudo avida novandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos censebant. Principum maxime seniores auctoritate obtinuere, ut daretur iis concilium. Hoc decretum Athenienses quum retulissent, eundum in Ætoliam Quinctio visum est. Aut enim moturum aliquid, aut omnes homines testes fore, penes Ætolos belli culpam esse: Romanos justa ac prope necessaria sumturos arma. Postquam ventum est eo, Quinctius in concilio, orsus a principio societatis Ætolorum cum Romanis, & quoties ab iis fides mota fœderis esset; pauca de jure civitatium, de quibus ambigeretur, differuit. « Si quid » tamen æqui se habere arbitrarentur, quanto » esse satius Romam mittere legatos, seu » disceptare, seu rogare senatum mallent;

Legati Rom. in Ætoliam eunt.

» quam populum Romanum cum Antiocho, » laniſtis Ætolis, non ſine motu magno gene- » ris humani, & pernicie Græciæ dimicare? » Nec ullos prius cladem ejus belli ſenſuros, » quam qui moviſſent. » Hæc nequidquam velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde ceterique factionis ejuſdem, cum adſenſu omnium auditi, pervicerunt, ut, ne dilato quidem concilio, & abſentibus Romanis, decretum fieret, quo arceſſeretur Antiochus ad liberandam Græciam, diſceptatumque inter Ætolos & Romanos. Huic tam ſuperbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus prætor eorum. Nam quum id ipſum decretum poſceret eum Quinctius, non veritus majeſtatem viri, « aliud in præſentia, » quod magis inſtaret, prævertendum ſibi » eſſe, » dixit: « decretum reſponſumque » brevi in Italia, caſtris ſuper ripam Tiberis » poſitis, daturum. » Tantus furor illo tempore gentem Ætolorum, tantusque magiſtratus eorum cepit.

U. c. 560. a. C. 192.

Ætoli vocandum Antiochum decernunt.

XXXIV. Quinctius legatique Corinthum redierunt. Inde, ut quæque de Antiocho, nihil per ſe ipſi moti, & ſedentes exſpectare adventum viderentur regis, concilium quidem

U. c. 560. a. C. 192. universæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt : per apocletos autem (ita vocant sanctius consilium (*g*) : ex delectis constat viris) id agitabant, quonam modo res in Græcia novarentur. Inter omnes constabat, in civitatibus principes, optimum quemque, Romanæ societatis esse, & præsenti statu gaudere. Multitudinem, & quorum res non ex sententia ipsorum essent, omnia novare (*h*) velle. Ætoli consilium uno die spei quoque non audacis modo, sed etiam inpudentis, ceperunt, Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupandi. Singuli in singulas missi sunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. Hunc exsul Eurylochus, de cujus fuga caussaque fugæ ante dictum est, quia reditus in patriam nulla spes alia erat, adjuvit. Literis Eurylochi admoniti propinqui amicique, & qui ejusdem factionis erant, liberos & conjugem ejus cum sordida veste, tenentes velamenta supplicum, concionem frequentem adire jubent, singulos universosque obtestantes, ne insontem, indemnatum consenescere

Demetriadem occupant.

(g) *concilium* Gron.

(h) *novari* Gron. Crev.

in exsilio finerent. Et simplices homines misericordia, & inprobos seditiososque inmiscendi res tumultu Ætolico spes movit: pro se quisque revocare jubebant. His præparatis, Diocles, cum omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) specie reducentis exsulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, quum millia sex ab urbe abesset, luce prima tribus electis turmis, cetera multitudine equitum subsequi jussa. præcessit. Postquam portæ adpropinquabat, desilire omnes ex equis jussit; & loris ducere equos, itineris maxime modo, solutis ordinibus: ut comitatus magis præfecti videretur, quam præsidium. Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi subsequens equitatus posset, media urbe ac per forum, manu Eurylochum tenens, multis obcurrentibus gratulantibusque, domum deduxit. Mox equitum plena urbs erat, & loca obportuna occupabantur. Tum in domos missi, qui principes adversæ factionis interficerent. Ita Demetrias Ætolorum facta est. *U. c. 560. a. C. 192.*

XXXV. Lacedæmone non urbi vis adferenda, sed tyrannus dolo capiendus erat: quem, spoliatum maritimis oppidis a Romanis, *Mittunt copias Lacedæmonem.*

U. c. 560. *a. C.* 192. tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achæis compulsum, qui occupasset occidere, eum totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Causam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus, ut auxilia sibi, quum illis auctoribus rebellasset, mitterentur. Mille pedites Alexameno dati sunt, & triginta delecti ex juventute equites. Iis (*i*) a prætore Damocrito in consilio arcano gentis, de quo ante dictum est, denunciatum, « Ne se ad » bellum Achaicum aut rem ullam, quam sua » quisque opinione præcipere posset, crede- » rent missos esse. Quidquid Alexamenum » res monuisset subiti consilii capere, ad id, » quamvis inopinatum, temerarium, audax, » obedienter exsequendum parati essent, ac » pro eo acciperent, tamquam ad id unum » agendum missos ab domo se scirent. » Cum his ita præparatis, Alexamenus ad tyrannum venit, quem adveniens extemplo spei implevit. « Antiochum jam in Europam transisse, » mox in Græcia fore; terras, maria, armis, » viris completurum. Non cum Philippo rem » esse crediturus Romanos. Numerum iniri » peditum equitumque ac navium non posse: » elephantorum aciem conspectu ipso debel- » laturam;

Alexameni Ætoli oratio ad Nabin.

(i) *His* Crev.

» laturam. Ætolos toto ſuo exercitu paratos » eſſe venire Lacedæmonem, quum res poſ- » cat : ſed frequentes armatos oſtendere ad- » venienti regi voluiſſe. Nabidi quoque & ipſi » faciendum eſſe, ut, quas haberet copias, » non ſineret ſub tectis marceſcere otio : ſed » educeret, & in armis decurrere cogeret, » ſimul animos acueret, & corpora exerce- » ret. Conſuetudine leviorem laborem fore, » & comitate ac benignitate ducis etiam non » injucundum fieri poſſe. » Educi inde frequenter ante urbem in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media fere in acie conſiſtebant, tyrannus cum tribus ſummum equitibus, inter quos plerumque Alexamenus erat, ante ſigna vectabatur, cornua extrema inviſens; in dextro cornu Ætoli erant, & qui ante auxiliares tyranni fuerant, & qui venerant mille cum Alexameno. Fecerat ſibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, monendique eum, quæ in rem eſſe videbantur; nunc in dextrum cornu ad ſuos adequitandi; mox inde, velut imperato, quod res popoſciſſet, recipiendi ſe ad tyrannum. Sed, quem diem patrando facinori ſtatuerat, eo pauliſper

U. c. 560. a. C. 192.

U. c. 560. *a. C.* 192. cum tyranno vectatus, quum ad suos concessisset, tum (*k*) equitibus ab domo secum missis, « Agenda [inquit] res est, juvenes, » audendaque, quam me duce inpigre exse- » qui jussi estis. Parate animos dextrasque, » ne quis in eo, quod me viderit facientem, » cesset. Qui cunctatus fuerit, & suum con- » silium meo interponet, sciat sibi reditum ad » penates non esse. » Horror cunctos cepit: & meminerant, cum quibus mandatis exissent. Tyrannus ab lævo cornu veniebat. Ponere hastas equites Alexamenus jubet, & se intueri. Colligit & ipse animum confusum tantæ cogitatione rei. Postquam adpropinquabat, inpetum facit, &, transfixo equo, tyrannum deturbat. Jacentem equites confodiunt. Multis frustra in loricam ictibus datis, tandem in nudum corpus vulnera pervenerunt: &, priusquam a media acie subcurreretur, exspiravit.

Occiditur Nabis.

XXXVI. Alexamenus cum omnibus Ætolis citato gradu ad regiam occupandam pergit. Corporis custodes, quum res in oculis gereretur, pavor primo cepit: deinde, postquam abire Ætolorum agmen videre,

(k) *cum* Gron.

concurrunt ad relictum tyranni corpus : & spectatorum turba ex custodibus vitæ mortisque ultoribus est (*l*) facta. Nec movisset se quisquam, si extemplo, positis armis, vocata in concionem multitudo fuisset, & oratio habita tempori conveniens, frequentes inde retenti in armis Ætoli (*m*) sine injuria cujusquam. Sed, ut oportuit in consilio fraude cœpto, omnia in maturandam perniciem eorum, qui fecerant, sunt acta. Dux regia inclusus diem ac noctem in scrutandis thesauris tyranni consumsit : Ætoli, velut capta urbe, quam liberasse videri volebant, in prædam versi. Simul indignitas rei, simul contemtus, animos Lacedæmoniis ad coëundum fecit. Alii dicere, exturbandos Ætolos, & libertatem, quum restitui videretur, interceptam repetendam. Alii, ut caput agendæ rei esset, regii generis aliquem in speciem adsumendum. Laconicus ejus stirpis erat puer admodum, educatus cum liberis tyranni. Eum in equum inponunt, &, armis adreptis, Ætolos vagos per urbem cædunt. Tum regiam

U. c. 560; *a. C.* 192.

(l) *est* del. *Gron. Crev.*

(m) *frequentibus inde retentis in armis Ætolis* Gron. Crev.

U. c. 560. a. C. 192.

invadunt. Ibi Alexamenum cum paucis reſiſtentem obtruncant. Ætoli circa Chalciœcon (Minervæ eſt templum æreum) congregati cæduntur. Pauci, armis abjectis, pars Tegeam, pars Megalopolim perfugiunt. Ibi, comprehenſi a magiſtratibus, ſub corona venierunt.

Lacedæmonii concidunt Ætolos.

Philopœmen Lacedonas ſocietati Achæorum adjungit.

XXXVII. PHILOPŒMEN, audita cæde tyranni, profectus Lacedæmonem, quum omnia turbata metu inveniſſet; evocatis principibus, & oratione habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat, ſocietati Achæorum Lacedæmonios adjunxit: eo etiam facilius, quod forte ad idem tempus (*n*) A. Atilius cum quatuor & viginti quinqueremibus ad Gythium acceſſit. Iiſdem diebus circa Chalcidem Thoas, per Euthymidam principem, pulſum opibus eorum, qui Romanæ ſocietatis erant poſt T. Quinctii legatorumque adventum, & Herodorum Cianum mercatorem, ſed potentem Chalcide propter divitias, præparatis ad proditionem iis, qui Euthymidæ factionis erant, nequaquam eamdem fortunam, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primum, hinc

Thoas Ætolus fruſtra Chalcidem tentat.

(n) *quod ad idem forte tempus* Gron. Crev.

Salganea proceſſit; Herodorus ad Thronium. Inde haud procul in Maliaco ſinu duo millia peditum Thoas & (o) ducentos equites, onerarias leves ad triginta habebat. Eas cum ſexcentis peditibus Herodorus trajicere in inſulam Atalantam juſſus: ut inde, quum pedeſtres copias adpropinquare jam Aulidi atque Euripo ſenſiſſet, Chalcidem trajiceret. Ipſe ceteras copias, nocturnis maxime itineribus, quanta poterat celeritate, Chalcidem ducebat. U. c. 560. a. C. 192.

XXXVIII. Mictio & Xenoclides, penes quos tum ſumma rerum, pulſo Euthymida, Chalcide erat, ſeu ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primo pavidi, nihil uſquam ſpei, niſi in fuga, ponebant. Deinde, poſtquam reſedit terror, & prodi & deſeri non patriam modo, ſed etiam Romanorum ſocietatem, cernebant, conſilio tali animum adjecerunt. Sacrum anniverſarium eo forte tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat: quod non popularium modo, ſed Caryſtiorum etiam cœtu celebratur. Eo miſerunt, qui orarent Eretrienſes Caryſtiosque, « Ut & ſuarum for- » tunarum in eadem inſula geniti miſererem-

(o) & *Thoas* Gron.

U. c. 560. a. C. 192.

» tur, & Romanam ſocietatem reſpicerent. » Ne ſinerent Ætolorum Chalcidem fieri, » Eubœam habituros, ſi Chalcidem habuiſ» ſent. Graves fuiſſe Macedonas dominos; » multo minus tolerabiles futuros Ætolos. » Romanorum maxime reſpectus civitates movit, & virtutem nuper in bello, & in victoria juſtitiam benignitatemque expertas. Itaque, quod roboris in juventute erat, utraque civitas armavit miſitque. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani quum tradidiſſent, ipſi omnibus copiis tranſgreſſi Euripum, ad Salganea poſuerunt caſtra. Inde caduceator primum, deinde legati ad Ætolos miſſi percunctatum, quo ſuo dicto factove ſocii atque amici ad ſe obpugnandos venirent? Reſpondit Thoas dux Ætolorum, « Non ad obpugnan» dos, ſed ad liberandos ab Romanis, ve» nire ſeſe. Splendidiore nunc eos catena, » ſed (*p*) multo graviore, vinctos eſſe, quam » quum præſidium Macedonum in arce ha» buiſſent. Se vero, [negare Chalcidenſes] » aut ſervire ulli, aut præſidio cujuſquam » egere. » Ita digreſſi ex conloquio legati ad ſuos. Thoas & Ætoli, ut qui ſpem omnem

(p) & Gron.

in eo, ut inproviso obprimerent, habuissent, ad justum bellum obpugnationemque urbis mari ac terra munitæ haudquaquam pares, domum rediere. Euthymidas, postquam castra popularium ad Salganea esse, profectosque Ætolos audivit, & ipse a Thebis Athenas rediit. Et Herodorus, quum per aliquot dies intentus ab Atalanta signum nequidquam exspectasset, missa speculatoria nave, ut, quid moræ esset, sciret, postquam rem omissam a sociis vidit, Thronium, unde venerat, repetit. *U. c. 566. a. C. 192.*

XXXIX. Quinctius quoque, his auditis, ab Corintho veniens navibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi obcurrit. Placuit, quingentos milites præsidii causa relinqui Chalcide ab Eumene rege : ipsum Athenas ire. Quinctius, quo profectus erat, Demetriadem contendit; ratus Chalcidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad repetendam societatem Romanam facturam. Et, ut præsidii aliquid esset suæ partis hominibus, Eunomo prætori Thessalorum scripsit, ut armaret juventutem, & Villium ad Demetriadem præmisit ad tentandos animos : non aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum *Quinctius frustra Magnetas tentat.*

U. c. 560. a. C. 192. priſtinæ ſocietatis, rem adgreſſurus. Villius quinqueremi nave ad oſtium portus eſt invectus. Eo multitudo Magnetum omnis quum ſe effudiſſet, quæſivit Villius, utrum ad amicos, an ad hoſtes, ſeſe veniſſe mallent? Reſpondit Magnetarches Eurylochus, « Ad amicos veniſſe eum : ſed abſtineret » portu, & ſineret Magnetas in concordia » & libertate eſſe, nec per conloquii ſpeciem » multitudinem ſollicitaret. » Altercatio inde, non ſermo, fuit : quum Romanus ut ingratos increparet Magnetas, inminentesque prædiceret clades : multitudo obſtreperet, nunc ſenatum, nunc Quinctium accuſando. Ita inrito incepto Villius ad Quinctium ſeſe recepit. At Quinctius, nuncio ad prætorem miſſo, ut reduceret domum copias, ipſe navibus Corinthum rediit.

XL. ABSTULERUNT me velut de ſpatio Græciæ res inmixtæ Romanis : non quia ipſas operæ pretium eſſet preſcribere, ſed quia cauſſæ fuerunt cum Antiocho belli. Conſulibus deſignatis, (inde namque diverteram) L. Quinctius & Cn. Domitius conſules in provincias profecti ſunt : Quinctius in Ligures, Domitius adverſus Boios. Boii quieve-

Res Italiæ.

runt : atque etiam ſenatus eorum cum liberis, & præfecti cum equitatu (ſumma omnium mille & quingenti) conſuli dediderunt ſeſe. Ab altero conſule ager Ligurum late eſt vaſtatus, caſtellaque aliquot capta : unde non præda modo omnis generis cum captivis parta, ſed recepti quoque aliquot cives ſociique, qui in hoſtium poteſtate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta eſt ex (q) ſenatusconſulto plebeique ſcito. Tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecenti equites. Triumviri deduxerunt eos, Q. Nævius, M. Minucius, M. Furius Craſſipes. Quina dena jugera agri data in ſingulos pedites ſunt, duplex equitibus. Bruttiorum proxime fuerat ager : Bruttii ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores; diutinus (r) alter, ſed ſegnior. Terra dies duodequadraginta movit. Per totidem dies feriæ in ſollicitudine ac metu fuere. In triduum ejus rei cauſſa ſupplicatio habita eſt. Ille non pavor vanus, ſed vera multorum clades fuit. Incendio a foro Boario orto, diem noctemque ædificia in Tiberim verſa

U. c. 560. a. C. 192.

(q) *ex* del. *Gron. Crev.*

(r) *diutius* Gron.

U. c. 560. a. C. 192. arsere, tabernæque omnes cum magni pretii mercibus conflagraverunt.

Adparatus ad bellum. XLI. Jam fere in exitu annus erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, & cura Patribus crescebat. Itaque de provinciis magistratuum designatorum, quo intentiores essent omnes, agitari cœptum est. Decrevere, ut consulibus Italia, & quo senatus censuisset, (jam esse bellum adversus Antiochum regem omnes sciebant) provinciæ essent. Cujus ea sors esset, quatuor millia peditum civium Romanorum, & trecenti equites, sex millia socium Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta. Eorum delectum habere L. Quinctius consul jussus: ne quid moraretur, quo minus consul novus, quo senatus censuisset, extemplo proficisci posset. Item de provinciis prætorum decretum est: prima ut sors duæ, urbanaque & inter cives ac peregrinos jurisdictio esset: secunda, Bruttii: tertia, classis, ut navigaret, quo senatus censuisset: quarta, Sicilia: quinta, Sardinia: sexta, Hispania ulterior. Imperatum præterea L. Quinctio consuli est, ut duas legiones civium Romanorum novas conscriberet; & socium ac Latini nominis viginti

millia peditum, & octingentos equites. Eum exercitum prætori, cui Bruttii provincia evenisset, decreverunt. Ædes duæ Jovi eo anno in Capitolio dedicatæ sunt. Voverat L. Furius Purpureo prætor Gallico bello unam, alteram consul. Dedicavit Q. Marcius Ralla duumvir. Judicia in fœneratores eo anno multa severe sunt facta, accusantibus privatos ædilibus curulibus, M. Tuccio & P. Junio Bruto. De multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ in cella Jovis supra fastigium ædiculæ, & duodecim clipea inaurata : & iidem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt.

U. c. 560. a. C. 192.

Fœneratores damnati.

XLII. Intentis in adparatum novi belli Romanis, ne ab Antiocho quidem cessabatur. Tres eum civitates tenebant, Smyrna, & Alexandria Troas, & Lampsacus; quas neque vi expugnare ad eam diem poterat, neque conditionibus in amicitiam perlicere, neque a tergo relinquere, trajiciens ipse in Europam, volebat. Tenuit eum & de Hannibale deliberatio. Et primo naves apertæ, quas cum eo missurus in Africam fuerat, moratæ sunt : deinde, an omnino mittendus esset, consultatio mota est, maxime a Thoante

Antiochi de Hannibale deliberatio.

U. c. 560. a. C. 192. Ætolo, qui, omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem adferebat in potestate esse: &, quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis copias ejus, erexerat multorum in Græcia animos, iisdem & regis spem inflabat: « omnium votis eum arcessi. » Concursum ad litora futurum, unde classem regiam prospexissent. » Hic idem ausus de Hannibale est movere sententiam prope jam certam regis. Nam « neque dimittendam » partem navium a classe regia censebat: ne- » que, si mittendæ naves forent, minus quem- » piam ei classi, quam Hannibalem, præfi- » ciendum. Exsulem illum & Pœnum esse, » cui mille in dies nova consilia vel fortuna » sua, vel ingenium possit facere. Et ipsam » eam gloriam belli, qua velut dote Hanni- » bal concilietur, nimiam in præfecto regio » esse. Regem conspici, regem unum ducem, » unum imperatorem videri debere. Si class- » sem, si exercitum amittat Hannibal, idem » damni fore, ac si per alium ducem amit- » tantur. Si quid prospere eveniat, Hanniba- » lis eam, non Antiochi, gloriam fore. Si » vero universo bello vincendi Romanos for- » tuna detur, quam spem esse, sub rege

» victurum Hannibalem uni subjectum, qui » patriam prope non tulerit ? Non ita se a » juventa eum gessisse, spe animoque com- » plexum orbis terrarum imperium, ut in » senectute dominum laturus videatur. Nihil » opus esse regi Hannibale duce, comite & » consiliario eodem ad bellum juti posse. Mo- » dicum fructum ex ingenio tali neque gra- » vem, neque inutilem fore. Si summa pe- » tantur, & dantem, & accipientem prægra- » vatura. » *U. c. 560. a. C. 192.*

XLIII. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quam eorum, qui genus ac fortunam suam animis non æquant : quia virtutem & bonum alienum oderunt. Extemplo consilium mittendi Hannibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatum erat, abjectum est. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non ultra differre profectionem in Græciam constituit. Priusquam solveret naves, Ilium a mari adscendit, ut Minervæ sacrificaret. Inde ad classem regressus, proficiscitur quadraginta tectis navibus, apertis sexaginta : & ducendæ onerariæ cum omnis generis commeatu bellicoque apparatu sequebantur. Imbrum primo insulam

Consilium mittendi Hannibalis in Africam abjicitur.

Antiochus in Europam trajicit.

U. c. 560. a. C. 192. tenuit : inde Scyathum, trajecit. Ubi conlectis in alto, quæ dissipatæ erant, navibus, ad Pteleum primum continentis venit, ibi Eurylochus ei Magnetarches principesque Magnetum ab Demetriade obcurrerunt. Quorum frequentia lætus, die postero in urbis portum navibus est invectus. Copias haud procul inde exposuit. Decem millia peditum fuere, & quingenti equites, sex elephanti; vix ad Græciam nudam occupandam satis copiarum, nedum ad sustinendum Romanum bellum. Ætoli, postquam Demetriadem venisse Antiochum adlatum est, concilio indicto, decretum, quo arcesserent eum, fecerunt. Jam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos sciebat, Phalara (*s*) in sinum Maliacum processerat. Inde, decreto accepto, Lamiam venit, exceptus ingenti favore multitudinis, cum plausibus clamoribusque, & quibus aliis lætitia effusa vulgi significatur.

Antiochi oratio in concilio Ætolorum.

XLIV. In concilium ut ventum est, ægre a Phænea prætore principibusque introductus, inde facto silentio, rex dicere orsus. Prima ejus oratio fuit excusantis, « Quod tanto mi-

(*s*) *Phaleram* Gron. Crev.

» noribus ſpe atque opinione omnium copiis U. c. 560. a. C. 192. » veniſſet. Id ſuæ inpenſæ erga eos voluntatis » maximum debere indicium eſſe, quod nec » paratus ſatis ulla re, & tempore ad navi- » gandum inmaturo, vocantibus legatis eorum, » haud gravatè obſecutus eſſet, credidiſſet- » que, quum ſe vidiſſent Ætoli, omnia vel » in ſe uno poſita præſidia exiſtimaturos eſſe. » Ceterum eorum quoque ſe, quorum ex- » ſpectatio deſtituta in præſentia videatur, » ſpem abunde expleturum. Nam ſimul primum » anni tempus navigabile præbuiſſet mare, » omnem ſe Græciam armis, viris, equis, » omnem oram maritimam claſſibus comple- » turum. Nec inpenſæ, nec labori, nec peri- » culo parſurum, donec, depulſo cervicibus » eorum imperio Romano, liberam vere » Græciam, atque in ea principes Ætolos » feciſſet. Cum exercitibus commeatus quo- » que omnis generis ex Aſia venturos. In » præſentia curæ eſſe Ætolis debere, ut co- » pia frumenti ſuis, & annona tolerabilis » rerum aliarum ſuppeditetur. »

XLV. In hanc ſententiam rex cum magno omnium adſenſu locutus diſceſſit. Poſt diſceſ- ſum regis, inter duos principes Ætolorum,

U. c. 560. a. C. 192. Phæneam & Thoantem, contentio fuit. Phæneas, reconciliatore pacis & disceptatore de iis; quæ in controversia cum populo Romano essent, utendum potius Antiocho, censebat, quam duce belli. « Adventum ejus & » majestatem ad verecundiam faciendam Romanis vim majorem habituram, quam arma. Multa homines, ne bellare necesse sit, » voluntate remittere, quæ bello & armis » cogi non possint. » Thoas negare, « Paci » studere Phæneam: sed discutere adparatum » belli velle, ut tædio & inpetus relanguescat regis, & Romani tempus ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis » inpetrari posse, toties legationibus missis » Romam, toties cum ipso Quinctio discepntando, satis expertum esse: nec, nisi abscissa omni spe, auxilium Antiochi inplorabturos fuisse. Quo celerius spe omnium oblato, non esse elanguescendum, sed orandum potius regem, ut, quoniam, quod » maximum fuerit, ipse vindex Græciæ venerit, copias quoque terrestres navalesque » arcessat. Armatum regem aliquid inpetratum: inermem non pro Ætolis modo, sed » ne pro se quidem ipso, momenti ullius

» futu-

» futurum apud Romanos. » Hæc vicit sententia : imperatoremque regem adpellandum censuerunt : & triginta principes, cum quibus, si qua vellet, consultaret, delegerunt. *U. c. 560. a. C. 192.* *Imperatorem eum Ætoli adpellant.*

XLVI. Ita, dimisso concilio, multitudo omnis in suas civitates dilapsa est. Rex postero die cum apocletis eorum, unde bellum ordiretur, consultabat. Optimum visum est, Chalcidem, frustra nuper ab Ætolis tentatam, primum adgredi : & celeritate in eam rem magis, quam magno conatu & adparatu, opus esse. Itaque cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade secuti erant, profectus per Phocidem est : & alio itinere principes Ætoli, juniorum paucis evocatis, ad Chæroneam obcurrerunt, & decem constratis navibus secuti sunt. Rex, ad Salganea castris positis, navibus ipse cum principibus Ætolorum Euripum trajecit, &, quum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chalcidensium & principes ante portam processerunt. Pauci utrimque ad conloquium congressi sunt. Ætoli magnopere suadere, « ut, salva Romanorum amicitia, regem » quoque adsumerent socium atque amicum. » Neque enim eum inferendi belli, sed libe-

V. c. 560. a. C. 192.

» randæ Græciæ, cauſſa in Europam traje-
» ciſſe; & liberandæ re (t), non verbis &
» ſimulatione, quod feciſſent Romani. Nihil
» autem utilius Græciæ civitatibus eſſe,
» quam utramque complecti amicitiam. Ita
» enim ab utriuſque injuria tutam alterius
» ſemper præſidio & fiducia fore. Nam ſi
» non recepiſſent regem, viderent, quid pa-
» tiendum iis extemplo foret: quum Roma-
» norum procul auxilium, hoſtis Antiochus,
» cui reſiſtere viribus ſuis non poſſent, ante
» portas eſſet. » Ad hæc Mictio, unus ex principibus. « Mirari ſe [dixit] ad quos libe-
» randos Antiochus, relicto regno ſuo, in
» Europam trajeciſſet. Nullam enim civitatem
» ſe in Græcia noſſe, quæ aut præſidium ha-
» beat, aut ſtipendium Romanis pendat, aut
» fœdere iniquo adligata, quas nolit, leges
» patiatur. Itaque Chalcidenſes neque vindice
» libertatis ullo egere (u), quum liberi ſint,
» neque præſidio, quum pacem ejuſdem po-
» puli Romani beneficio & libertatem habeant.
» Amicitiam regis non adſpernari, neque ipſo-
» rum Ætolorum. Id primum eos pro amicis

(t) *trajeciſſe*; *liberandæ vero re* Gron. Crev.

(u) *indigere* Gron. Crev.

» facturos, si insula excedant, atque abeant. U. c. 560. a. C. 192.
» Nam ipsis certum esse, non modo non re-
» cipere mœnibus, sed ne societatem quidem
» ullam pacisci, nisi ex auctoritate Romano-
» rum. »

XLVII. Hæc renunciata regi ad naves, ubi restiterat, quum essent; in præsentia (neque enim iis venerat copiis, ut vi agere quidquam posset) reverti Demetriadem placuit. Ibi, quoniam primum vanum inceptum (v) evasisset, consultare cum Ætolis rex, quid deinde fieret. Placuit, Achæos & Amynandrum, regem Athamanum, tentare. Bœotorum gentem aversam ab Romanis jam inde a Brachyllæ morte, & quæ secuta eam fuerant, censebant. Achæorum Philopœmenem principem, æmulatione gloriæ in bello Laconum, infestum invisumque esse Quinctio credebant. Amynander uxorem Apamiam, filiam Alexandri cujusdam Megalopolitani, habebat: qui, se oriundum a Magno Alexandro ferens, filiis duobus Philippum atque Alexandrum, & filiæ Apamiam nomina imposuerat: quam, regiis inclitam nuptiis, major ex fratribus Philippus secutus in Athama-

(v) *inane cœptum* Gron, Crev.

U. c. 560. a. C. 192. niam fuerat. Hunc, forte ingenio vanum; Ætoli & Antiochus inpulerant in ſpem, quod is vere regum ſtirpis eſſet, regni Macedoniæ, ſi Amynandrum Athamanesque Antiocho conjunxiſſet. Et ea vanitas promiſſorum non apud Philippum modo, ſed etiam apud Amynandrum, valuit.

Legati Antiochi & Ætolorum ad Achaos.

XLVIII. In Achaia legatis Antiochi Ætolorumque, coram T. Quinctio, Ægii datum eſt concilium. Antiochi legatus prior, quam Ætoli, eſt auditus. Is, ut plerique, quos opes regiæ alunt, vaniloquus, maria terrasque inani ſonitu verborum complevit. « Equitum innumerabilem vim trajici Helleſponto » in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant; partim ſagittis ex equo » utentes, &, a quo nihil ſatis tecti ſit, averſos refugiente equo certius figentes. » His equeſtribus copiis quamquam vel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui poſſent, adjiciebat multiplices copias peditum, & nominibus quoque gentium vix fando auditis terrebat; Dahas, Medos, Elymæosque & Caddusios adpellans. « Navalium vero copiarum, quas nulli portus capere in Græcia » poſſent, dextrum cornu Sidonios & Tyrios,

» finiſtrum Aradios, & ex Pamphylia Sidetas U. c. 560. a. C. 192.
» tenere; quas gentes nullæ umquam nec
» arte, nec virtute navali æquaſſent. Jam
» pecuniam, jam alios belli adparatus referre,
» ſupervacaneum eſſe. Scire ipſos, abundaſſe
» ſemper auro regna Aſiæ. Itaque non cum
» Philippo, nec Hannibale rem futuram Ro-
» manis, principe altero civitatis, altero Ma-
» cedoniæ tantum regni finibus incluſo; ſed
» cum magno Aſiæ totius partisque Europæ
» rege. Eum tamen, quamquam ab ultimis
» orientis terminis ad liberandam Græciam
» veniat, nihil poſtulare ab Achæis, in quo
» fides eorum adverſus Romanos, priores
» ſocios atque amicos, lædatur. Non enim,
» ut ſecum adverſus eos, arma capiant, ſed
» ut neutri parti ſeſe conjungant, petere.
» Pacem utrique parti, quod medios deceat
» amicos, optent: bello ſe non interponant.»
Idem ferme & Ætolorum legatus Archidamus petiit, ut, quæ facillima & tutiſſima eſſet, quietem præſtarent, ſpectatoresque belli, fortunarum alienarum eventum ſine ullo diſcrimine rerum ſuarum operirentur. Provectus deinde eſt intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc proprie

U. c. 560. a. C. 192.

ipsius Quinctii : « ingratos » adpellans, & exprobrans « non victoriam modo de Philippo » virtute Ætolorum partam, sed etiam » salutem; ipsumque & exercitum sua opera » servatos. Quo enim illum umquam imperatoris functum officio esse ? Auspicantem, » inmolantemque, & vota nuncupantem sacrificuli vatis modo in acie vidisse, quum » ipse corpus suum pro eo telis hostium objiceret. »

Responsum Quinctii.

XLIX. Ad ea Quinctius, « Coram quibus » magis, quam apud quos, verba faceret, » dicere, « Archidamum rationem habuisse. » Achæos enim probe scire, Ætolorum omnem ferociam in verbis, non in factis, » esse : & in conciliis magis concionibusque, » quam in acie, adparere. Itaque parvi » Achæorum existimationem, quibus notos » esse se scirent, feciſse : legatis regis, & » per eos absenti regi eum se jactasse. Quod » si quis antea ignorasset, quæ res Antiochum » & Ætolos conjunxisset, ex legatorum sermone potuisse adparere : mentiendo in vicem jactandoque vires, quas non haberent, » inflasse vana spe, atque inflatos esse : dum » ii (x) ab se Philippum victum, sua virtute

(x) *hi* Gron. Crev.

» protectos Romanos, & quæ modo audie- *U. c. 562. a. C. 192.*
» batis, narrant; vos ceterasque civitates &
» gentes suam sectam esse secuturos : rex
» contra peditum equitumque nubes jactat,
» & consternit maria suis classibus. Est autem
» res simillima cœnæ Chalcidensis hospitis
» mei, hominis & boni, & sciti convivato-
» toris. Apud quem solstitiali tempore comiter
» accepti quum miraremur, unde illi eo tem-
» pore anni tam multa & varia venatio;
» homo non, quam isti sunt, glorioſus, re-
» nidens, condimentis, ait, varietatem illam
» & speciem ferinæ carnis ex mansueto sue
» factam. Hoc dici apte in copias regis, quæ
» paullo ante jactatæ sint, posse. Varia enim
» genera armorum, & multa nomina gentium
» inauditarum, Dahas, & Medos, & Caddu-
» sios, & Elymæos, Syros omnes esse: haud
» paullo mancipiorum melius, propter servi-
» lia ingenia, quam militum genus. Et uti-
» nam subjicere oculis vestris, Achæi, pos-
» sem concursationem regis magni ab Deme-
» triade, nunc Lamiam in concilium Ætolo-
» rum, nunc Chalcidem! Videretis vix dua-
» rum male plenarum legiuncularum instar
» in castris regis: videretis regem, nunc men-

V. c. 560. a. C. 192.

» dicantem prope frumentum ab Ætolis, quod » militi admetiatur : nunc mutuas pecunias » fœnore in ſtipendium quærentem : nunc » ad portas Chalcidis ſtantem : & mox inde » excluſum, nihil aliud quam Aulide atque » Euripo ſpectatis, in Ætoliam redeuntem. » Male crediderunt & Antiochus Ætolis, & » Ætoli regiæ vanitati. Quo minus vos deci- » pi debetis, ſed expertæ potius ſpectatæque » Romanorum fidei credere. Nam quod opti- » mum eſſe dicant (*y*), non interponi vos » bello : nihil immo tam alienum rebus veſtris » eſt. Quippe ſine gratia, ſine dignitate, » præmium victoris eritis. »

L. Nec abſurde adverſus utrosque reſpon- diſſe viſus eſt, & facile erat orationem apud faventes æquis auribus accipi. Nulla enim nec diſceptatio, nec dubitatio fuit, quin om- nes, eoſdem genti Achæorum hoſtes & ami- cos, quos populus Romanus cenſuiſſet, ju- dicarent, bellumque & Antiocho, & Ætolis nunciari juberent. Auxilia etiam, quo cen- ſuit Quinctius, quingentorum militum Chal- cidem, quingentorum Piræum exemplo miſerunt. Erat enim haud procul ſeditione

(*y*) *dicunt* Crev.

Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitudinem; donec ab iis, qui Romanæ partis erant, Quinctius est adcitus, &, accusante Leonte quodam, Apollodorus auctor defectionis damnatus, atque in exsilium est ejectus. Et ab Achæis quidem cum tristi responso legatio ad regem rediit. Bœoti nihil certi responderunt: « quum Antiochus in Bœotiam veniisset, tum, quid sibi faciundum » esset, se deliberaturos esse. » Antiochus, quum ad Chalcidis præsidium, & Achæos & Eumenem regem misisse audisset; maturandum ratus, ut & prævenirent sui, & venientes, si possent, exciperent, Menippum cum tribus ferme millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. Ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & ex ea copia, quæ Lamiæ repente colligi potuit, non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti, & ab Eumene rege modicum auxilium missum, duce Xenoclide Chalcidensi, nondum obsessis itineribus, tuto transgressi Euripum, Chalcidem pervenerunt. Romani milites, quingenti ferme & ipsi, quum jam Menippus castra ante Salganea ad Hermæum, qua transitus ex

U. c. 560. a. C. 192.

Præsidium Chalcidem missum.

V. c. 560. a. C. 192. Bœotia in Eubœam insulam est, haberet; venerunt. Mictio erat cum iis, legatus a Chalcide ad Quinctium, ad id ipsum præsidium petendum, missus: qui postquam obsessas ab hostibus fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere, Delium convertit, ut inde in Eubœam transmissurus.

Ad Delium cæsi milites Romani. LI. Templum est Apollinis Delium, imminens mari: quinque millia passuum a Tanagra abest. Minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ est mari trajectus. Ubi & in fano lucoque, ea religione & eo jure sancto, quo sunt templa, quæ (z) asyla Græci adpellant, & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, aut sanguinem usquam factum audissent, quum per magnum otium milites, alii ad spectaculum templi lucique versi, alii in litore inermes vagarentur, magna pars per agros lignatum pabulatumque dilapsa esset; repente Menippus, palatos passim adgressus, eos cecidit, ad quinquaginta vivos cepit. Perpauci effugerunt, in quibus Mictio parva oneraria nave exceptus. Ea res Quinctio Romanisque, sicut jactura militum molesta, ita ad jus in-

(z) *quæ* del. *Gron. Crev.*

ferendi Antiocho belli adjeciſſe aliquantum videbatur. Antiochus, admoto ad Aulidem exercitu, quum rurſus oratores, partim ex ſuis, partim Ætolos, Chalcidem miſiſſet, qui eadem illa, quæ nuper, cum minis gravioribus agerent, nequidquam contra Mictione & Xenoclide tendentibus, facile tenuit, ut portæ ſibi aperirentur. Qui Romanæ partis erant, ſub adventum regis urbe exceſſerunt. Achæorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo caſtellum Romani milites pauci cuſtodiæ cauſſa loci communiebant. Salganea Menippus, rex ipſe caſtellum Euripi obpugnare eſt adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti, ut ſine fraude liceret abire, præſidio exceſſerunt. Pertinacius Romani Euripum tuebantur. Hi quoque tamen, quum terra marique obſiderentur, & jam machinas tormentaque comportari viderent, non tulere obſidionem. Quum id, quod caput erat Eubœæ, teneret rex, ne ceteræ quidem ejus inſulæ urbes imperium abnuerunt: magnoque principio ſibi orſus bellum videbatur, quod tanta inſula & tot opportunæ urbes in ſuam ditionem veniſſent.

U. c. 560, a. C. 192.

Chalcidenſes Antiocho portas aperiunt.

EPITOME
LIBRI XXXVI LIVIANI

Man. Acilius Glabrio consul Antiochum, apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum, Græcia expulit, idemque Ætolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica consul ædem matris Deum, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus a senatu judicatus, dedicavit; idemque Boios Gallos victos in deditionem accepit, & de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBER XXXVI

I.

P. Cornelium Cn. filium Scipionem & Manium Acilium Glabrionem consules, inito magistratu, Patres, priusquam de provinciis agerent, res divinas facere majoribus hostiis jusserunt in omnibus fanis, in (a) quibus lectisternium majorem partem anni fieri solet; precarique, quod senatus de novo bello in animo haberet, ut ea res senatui populoque Romano bene ac feliciter eveniret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt, primisque hostiis perlitatum est : & ita aruspices responderunt, eo bello terminos populi Romani propagari, victoriam ac triumphum ostendi. Hæc quum renunciata essent, solutis religione animis, Patres rogationem ad populum ferri jusserunt : « Vellent juberent-» ne, cum Antiocho rege, quique sectam » ejus secuti essent, bellum iniri? » Si ea rogatio perlata esset, tum, si ita videretur consulibus, rem integram ad senatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit

U. c. 561. a. C. 191.

P. Cornelio, M.' Acilio Coss.

Bellum a P. R. in Antiochum decernitur.

(a) *in* del. *Gron.*

U. c. 561. a. C. 191.

Procinciæ & exercitus.

Tum ſenatus decrevit, ut conſules Italiam & Græciam provincias ſortirentur; cui Græcia eveniſſet, ut præter eum numerum militum, quem L. Quinctius in eam provinciam ex auctoritate ſenatus ſcripſiſſet imperaſſetve, ut eum exercitum acciperet, quem M. Bæbius prætor anno priore ex ſenatusconſulto in Macedoniam trajeciſſet. Et extra Italiam permiſſum, ut, ſi res poſtulaſſet, auxilia ab ſociis, ne ſupra quinque millium numerum, acciperet, L. Quinctium ſuperioris anni conſulem legari ad id bellum placuit. Alter conſul, cui Italia provincia eveniſſet, cum Boiis juſſus bellum gerere, utro exercitu mallet ex duobus, quos ſuperiores conſules habuiſſent; alterum ut mitteret Romam, eæque urbanæ legiones eſſent paratæ, quo ſenatus cenſuiſſet.

II. His ita in ſenatu ad id, quæ cujus provincia foret, decretis; tum demum ſortiri conſules placuit. Acilio Græcia, Cornelio Italia evenit. Certa deinde ſorte ſenatusconſultum factum eſt: « quod populus Ro» manus eo tempore duellum juſſiſſet eſſe » cum rege Antiocho (*b*), quique ſub impe-

(*b*) *cum rege Antiocho eſſe* Gron. Crev.

» rio ejus eſſent, ut ejus rei cauſſa ſupplica- U. c. 561. a. C. 191.
» tionem imperarent conſules : utique M'.
» Acilius conſul ludos magnos Jovi voveret,
» & dona ad omnia pulvinaria. Id votum in
hæc verba, præeunte P. Licinio pontifice
maximo, conſul nuncupavit : « Si duellum,
» quod cum Antiocho rege ſumi populus juſ-
» ſit, id ex ſententia ſenatus populique Ro-
» mani confectum erit ; tum tibi, Jupiter,
» populus Romanus ludos magnos dies decem
» continuos faciet : donaque ad omnia pulvina-
» naria dabuntur de pecunia, quantam ſena-
» tus decreverit. Quiſquis magiſtratus eos
» ludos quando ubique faxit, hi ludi recte
» facti, donaque data recte ſunto. » Supplica-
tio inde ab duobus conſulibus edicta per bi-
duum fuit. Conſulibus ſortitis provincias,
extemplo & prætores ſortiti ſunt. M. Junio
Bruto juriſdictio utraque evenit, A. Cornelio
Mammulæ Bruttii, M. Æmilio Lepido Sici-
lia, L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Livio
Salinatori claſſis, L. Æmilio Paullo Hiſpania
ulterior. His ita exercitus decreti. A. Corne-
lio novi milites, conſcripti priore anno ex
ſenatusconſulto a L. Quinctio conſule, dati
ſunt; juſſusque tueri omnem oram circa Ta-

U. c. 561. a. C. 191. rentum Brundisiumque. L. Æmilio Paullo in ulteriorem Hispaniam præter eum exercitum, quem a M. Fulvio proprætore accepturus esset, decretum est (*c*), ut novorum militum tria millia duceret, & trecentos equites; ita ut in iis duæ partes socium Latini nominis, tertia civium Romanorum esset. Idem supplementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur, in Hispaniam citeriorem est missum. M. Æmilius Lepidus a L. Valerio, cui successurus esset, simul provinciam exercitumque accipere jussus: L. Valerium, si ita videretur, pro prætore in provincia retinere, & provinciam ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pachynum esset, altera a Pachyno Tyndarium: eam maritimam oram L. Valerius viginti navibus longis custodiret. Eidem prætori mandatum, ut duas decumas frumenti exigeret: id ad mare comportandum devehendumque in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decumis exigendis in Sardinia imperatum. Ceterum non in Græciam, sed Romam, id frumentum portari placere. C. Livius prætor, cui classis evenerat, cum triginta navibus paratis trajicere in Græciam primo quoque tempore jussus, & ab Atilio naves

(c) *est* del. *Gron Crev.* acci-

accipere. Veteres naves, quæ in navalibus erant, ut reficeret & armaret, M. Junio prætori negotium datum eſt, & in eam claſſem ſocios navales libertinos legeret. U. c. 561. a. C. 191.

III. Legati terni in Africam ad Carthaginienſes & in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Græciam portaretur, miſſi; pro quo pretium ſolveret populus Romanus. Adeoque in adparatum curamque ejus belli civitas intenta fuit, ut P. Cornelius conſul ediceret, « Qui ſenatores eſſent, quibusque » in ſenatu ſententiam dicere liceret, quique » minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum » longius ab urbe Roma abiret, quam unde » eo die redire poſſet; neve uno tempore » quinque ſenatores ab urbe Roma abeſſent. » In comparando inpigre claſſem C. Livium prætorem contentio, orta cum colonis maritimis, paulliſper tenuit. Nam, quum cogerentur in claſſem, tribunos plebei (d) adpellarunt: ab iis ad ſenatum rejecti ſunt. Senatus ita, ut ad unum omnes conſentirent, decrevit, vocationem rei navalis his (e) colonis non eſſe. Oſtia, & Fregenæ, &

(d) *plebis* Gron. Crev.
(e) *eis* Crev.

U. c. 561. a. C. 191. Caſtrum novum, & Pyrgi, & Antium, & & Tarracina, & Minturnæ, & Sinueſſa fuerunt, quæ cum prætore de vacatione certaverunt. Conſul deinde M'. Acilius ex ſenatusconſulto ad collegium Fecialium retulit: « Ipſine utique regi Antiocho indiceretur » bellum, an ad præſidium nunciaretur? (*f*) » & num Ætolis quoque ſeparatim indici ju» berent bellum? & num prius ſocietas eis » & amicitia renuncianda eſſet, quam bellum » indicendum? » Feciales reſponderunt: « Jam ante ſeſe, quum de Philippo conſule» rentur, decreſſe, nihil referre, ipſi coram, » an ad præſidium, nunciaretur. Amicitiam » renunciatam videri, quum legatis, toties » repetentibus res, nec reddi, nec ſatisfieri » æquum cenſuiſſent. Ætolos ultro ſibi bel» lum indixiſſe, quum Demetriadem, ſocio» rum urbem, per vim occupaſſent; Chal» cidem terra marique obpugnatum iſſent; » regem Antiochum in Europam ad bellum » populo Romano inferendum traduxiſſent. » Omnibus jam ſatis comparatis, M'. Acilius conſul edixit: « Ut, quos L. Quinctius mi-

Fecialium ſententia de ratione indicendi belli.

(*f*) *an ſatis eſſet ad præſidium aliquod ejus nunciare?* Gron. Crev.

» lites conſcripſiſſet, & quos ſociis nomini- U. c. 561.
» que Latino imperaſſet, quos ſecum in pro- a. C. 191.
» vinciam ire oporteret, & tribuni militum
» legionis primæ & tertiæ, uti omnes Brun-
» diſium Idibus Maiis convenirent.» Ipſe ante diem quintum Nonas Maias paludatus urbe egreſſus eſt. Per eoſdem dies & prætores in provincias profecti ſunt.

Legati à Philippo & Ptolemæo.

IV. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo Macedoniæ & Ptolemæo Ægypti, (g) Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. Ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, viginti millia pondo argenti adlata. Nihil ejus acceptum. Gratiæ regibus actæ. Et, quum uterque ſe cum omnibus copiis in Ætoliam venturum, belloque interfuturum polliceretur, Ptolemæo id remiſſum: Philippi legatis reſponſum, gratum eum ſenatui populoque Romano facturum, ſi M'. Acilio conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginienſibus & Maſiniſſa rege legati venerunt. Carthaginienſes tritici modium mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium ejus Romam adportaturos polliciti ſunt: id ut ab ſe munus

Carthaginienſes & Maſiniſſa frumentum & hordeum mittunt.

(g) *Philippo & Ptolemæo Ægypti rege* Grani

U. c. 561. a. C. 191. Romani acciperent, petere se. Et classem suorum suo sumtu comparaturos: & stipendium, quod pluribus pensionibus in multos annos deberent, præsens omne daturos. Masiniſſæ legati quingenta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam; Romam trecenta millia modium tritici, ducenta quinquaginta hordei; equites quingentos, elephantos viginti regem ad M'. Acilium consulem missurum. De frumento utrisque responsum, ita usurum eo populum Romanum, si pretium acciperent. De classe Carthaginiensibus remissum; præterquam si quid navium ex fœdere deberent. De pecunia item responsum, nullam ante diem accepturos.

Antiochus civitates Græciæ sollicitat.

V. Quum hæc Romæ agebantur, Chalcide Antiochus, ne cessaret per hibernorum tempus, partim ipse sollicitabat civitatium animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant: sicut (*h*) Epirotæ communi gentis consensu, & Elei e Peloponneso venerunt. Elei auxilium adversus Achæos petebant, quos, post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho, primum civitati suæ

(*h*) *sicuti* Gron, Crev.

arma inlaturos credebant. Mille iis pedites cum duce Cretenſi Euphane ſunt miſſi. Epirotarum legatio erat minime in partem ullam liberi aut ſimplicis animi. Apud regem gratiam initam volebant cum eo, ut caverent, ne quid obſenderent Romanos. Petebant enim, « ne ſe temere in cauſſam deduceret, » expoſitos adverſus Italiam pro omni Græcia, » & primos impetus Romanorum excepturos. » Sed, ſi ipſe poſſet terreſtribus navalibusque » copiis præſidere Epiro, cupide eum omnes » Epirotas & urbibus & portubus ſuis accep- » turos. Si id non poſſet, deprecari, ne ſe » nudos atque inermes Romano bello abjice- » ret. » Hac legatione id agi adparebat, ut, ſive (quod magis credebant) abſtinuiſſet Epiro, integra ſibi omnia apud exercitus Romanos eſſent, conciliata ſatis apud regem gratia, quod accepturi fuiſſent venientem; ſive veniſſet, ſic quoque ſpes veniæ ab Romanis foret, quod, non exſpectato longinquo auxilio ab ſe, præſentis viribus ſubcubuiſſent. Huic tam perplexæ legationi, quia non ſatis in promtu erat, quid reſponderet, legatos ſe miſſurum ad eos dixit, qui de iis, quæ ad illos ſeque communiter pertinerent, loquerentur. U. c. 561. a. C. 192.

U. c. 561. a. C. 191.

VI. In Bœotiam ipſe profectus eſt, cauſſas in ſpeciem iræ adverſus Romanos eas, quas ante dixi, habentem; Brachyllæ necem, & bellum a Quinctio Coroneæ, propter Romanorum militum cædes, inlatum; re vera per multa jam ſecula publice privatimque labante egregia quondam diſciplina gentis, & multorum eo ſtatu, qui diuturnus eſſe ſine mutatione rerum non poſſet. Obviam effuſis undique Bœotiæ principibus, Thebas venit. Ibi in concilio gentis, quamquam & ad Delium, inpetu in præſidium Romanum facto, & ad Chalcidem commiſerat nec a parvis nec dubiis principiis bellum, tamen eamdem orationem exorſus, qua in conloquio primo ad Chalcidem, quaque per legatos in concilio Achæorum uſus erat, ut amicitiam ſecum inſtitui, non bellum indici Romanis poſtularet, neminem, quid ageretur, fallebat. Decretum tamen ſub levi verborum prætextu pro rege adverſus Romanos factum eſt. Hac quoque gente adjuncta, Chalcidem regreſſus, præmiſſis inde literis, ut Demetriadem convenirent principes Ætolorum, cum quibus de ſumma rerum deliberaret, navibus eo ad diem indictam concilio

Deliberat cum ſociis de ſumma rerum.

venit. Et Amynander adcitus ad consultandum ex Athamania : & Hannibal Pœnus (*i*), jam diu non adhibitus, interfuit ei concilio. Consultatum de Thessalorum gente est, quorum omnibus, qui aderant, voluntas tentanda videbatur. In eo modo diversæ sententiæ erant; quod alii extemplo agendum; alii ex hieme, quæ tum ferme media erat, differendum in veris principium; & alii legatos tantummodo mittendos; alii cum omnibus copiis eundum censebant, terrendosque metu, si cunctarentur. *U. c. 561. a. C. 191.*

VII. Quum circa hanc fere consultationem disceptatio omnis verteretur, Hannibal, nominatim interrogatus sententiam, in universi belli cogitationem regem atque eos, qui aderant, tali oratione avertit: « Si, ex quo » trajecimus in Græciam, adhibitus essem » in consilium, quum de Eubœa, de Achæis, » de Bœotia agebatur; eamdem (*k*) senten» tiam dixissem, quam hodie, quum de Thes» salis agitur, dicam. Ante omnia Philippum » & Macedonas in societatem belli quacum» que ratione censeo deducendos esse. Nam *Hannibalis de bello Romano oratio.*

(i) *Pœnus* del. *Gron. Crev.*

(k) *eam* Gron. Crev.

V. c. 561. a. C. 191.

» quod ad Eubœam Bœotosque & Theſſalos
» adtinet, cui dubium eſt, quin, ut quibus
» nullæ ſuæ vires ſint, præſentibus adulando
» ſemper, quem metum in conſilio habeant,
» eodem ad inpetrandam veniam utantur?
» ſimul ac Romanum exercitum in Græcia
» viderint, ad conſuetum imperium ſe aver-
» tant? nec iis noxæ futurum ſit, quod,
» quum Romani procul abeſſent, vim tuam
» præſentis exercitusque tui experiri nolue-
» rint? Quanto igitur prius potiusque eſt,
» Philippum nobis conjungere, quam hos?
» cui, ſi ſemel in cauſſam deſcenderit, nihil
» integri futurum ſit, quique eas vires adfe-
» rat, quæ non acceſſio tantum ad Romanum
» eſſe bellum, ſed per ſe ipſæ nuper ſuſtinere
» potuerint Romanos. Hoc ego adjuncto (ab-
» ſit verbo invidia) qui dubitare de eventu
» poſſim? quum, quibus adverſus Philippum
» valuerint Romani, iis nunc fore videam
» ut ipſi obpugnentur. Ætoli, qui Philippum
» (quod inter omnes conſtat) vicerunt, cum
» Philippo adverſus Romanos pugnabunt.
» Amynander atque Athamanum gens, quo-
» rum ſecundum Ætolos plurima fuit operæ
» in eo bello, nobiscum ſtabunt. Philippus

» tum, te quieto, totam molem sustinebat » belli : nunc duo maximi reges, Asiæ Euro- » pæque viribus, adversus unum populum, » (ut meam utramque fortunam taceam) pa- » trum certe ætate ne uni quidem Epirotarum » regi parem, (quid (*l*) tandem erit vobis- » cum comparatus ?) gertis bellum. Quæ » igitur res mihi fiduciam præbet, conjungi » nobis Philippum posse ? Una, communis » utilitas, quæ societatis maximum vinculum » est : altera, auctores vos Ætoli. Vester » enim legatus hic Thoas inter cetera, quæ » ad exciendum in Græciam Antiochum di- » cere est solitus, ante omnia hoc semper adfir- » mavit; fremere Philippum, & ægre pati, » sub specie pacis leges servitutis sibi inposi- » tas. Ille quidem feræ bestiæ vinctæ aut » clausæ, & refringere claustra cupienti, re- » gis iram verbis æquabat. Cujus si talis ani- » mus est, solvamus nos ejus vincula, & » claustra refringamus, ut erumpere diu coër- » citam iram in hostes communes possit. Quod » si nihil eum legatio nostra moverit, at nos, » quoniam nobis eum adjungere non possu- » mus, ne (*m*) hostibus nostris ille adjungi

U. c. 561. a. C. 191.

(*l*) *quicquid* Gron. *qui quid* Crev.

(*m*) *ut* Gron.

U. c. 561. a. C. 191. » possit, caveamus. Seleucus filius tuus Ly-
» simachiæ est : qui si eo exercitu, quem se-
» cum habet, per Thraciam proxima Mace-
» doniæ cœperit depopulari ; facile ab auxi-
» lio ferendo Romanis Philippum ad sua po-
» tissimum tuenda avertet. De Philippo meam
» sententiam habes. De ratione universi belli
» quid sentirem, jam ab initio non ignorasti.
» Quod si tum auditus forem, non in Eu-
» bœa Chalcidem captam, & castellum Euripi
» expugnatum Romani, sed Etruriam Ligurum-
» que & Galliæ Cisalpinæ oram bello ardere,
» &, qui maximus iis terror est, Hanniba-
» lem in Italia esse audirent. Nunc quoque
» arcessas censeo omnes navales terrestresque
» copias. Sequantur classem onerariæ cum
» commeatibus. Nam hic sicut ad belli mu-
» nera pauci sumus, sic nimis multi pro
» inopia commeatuum. Quum omnes tuas
» contraxeris vires, divisam classem partim
» Corcyræ in statione habebis, ne transitus
» Romanis liber ac tutus pateat : partim ad
» litus Italiæ, quod Sardiniam Africamque
» spectat, trajicies : ipse cum omnibus ter-
» restribus copiis in Byllinum agrum procedes.
» Inde Græciæ præsidebis, & speciem Ro-

» manis trajecturum te præbens, &, si res » popoſcerit, trajecturus. Hæc ſuadeo, qui, » ut non omnis peritiſſimus ſim belli, cum » Romanis certe bellare bonis malisque meis » didici. In quæ conſilium dedi, in eadem » nec infidelem, nec ſegnem operam polli- » ceor. Dii adprobent eam ſententiam, quæ » tibi optima viſa fuerit. » *U. c. 561. a. C. 191.*

VIII. Hæc ferme Hannibalis oratio fuit; quam laudarunt magis in præſentia, qui aderant, quam rebus ipſis exſecuti ſunt. Nihil enim eorum eſt factum, niſi quod ad claſſem copiasque arceſſendas ex Aſia Polyxenidam miſit. Legati Lariſſam ad concilium Theſſalorum ſunt miſſi, & Ætolis Amynandroque dies ad conveniendum exercitui Pheras eſt dictus. Eodem & rex cum ſuis copiis confeſtim venit. Ibi dum opperitur (*n*) Amynandrum atque Ætolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus millibus hominum ad legenda oſſa Macedonum circa Cynoſcephalas, ubi debellatum erat cum Philippo, miſit; ſive ab ipſo, quærente ſibi commendationem ad Macedonum gentem & invidiam regi, quod inſepultos milites reliquiſſet, monitus; *Hannibali non credit Antiochus.* *Legit oſſa Macedonum ad Cynoſcephalas.*

(n) *opperiretur* Gron.

U. c. 561. a. C. 191. sive ab insita regibus vanitate ad consilium specie amplum, re inane, animo adjecto. Tumulus est, in unum ossibus, quæ passim strata erant, coacervatis, factus; qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum movit. Itaque, qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extemplo ad M. Bæbium prætorem misit, « Antiochum in Thessaliam inpetum fecisse. » Si videretur ei, moveret ex hibernis : se » obviam processurum, ut, quid agendum » esset, consultarent. »

Ejus gesta in Thessalia. IX. ANTIOCHO, ad Pheras jam castra habenti, ubi conjunxerant ei se Ætoli & Amynander, legati ab Lariſſa venerunt, quærentes, quod ob factum dictumve Thessalorum bello lacesseret eos? simul orantes, ut, remoto exercitu, per legatos, si quid ei videretur, secum disceptaret. Eodem tempore quingentos armatos, duce Hippolocho, Pheras in præsidium miserunt : hi, excluſi aditu, jam omnia itinera obsidentibus regiis, Scotussam se receperunt. Legatis Lariſſæorum rex clementer respondit, « Non belli faciendi, sed tuendæ & stabiliendæ libertatis » Thessalorum caussa, se Thessaliam intrasse. »

Similia his qui cum Pheræis ageret, missus: cui nullo dato responso, Phærei ipsi (o) legatum ad regem, principem civitatis Pausaniam, miserunt. Qui quum haud dissimilia his, ut in causa pari, quæ pro Chalcidensibus in conloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædam etiam ferocius, egisset; rex etiam atque etiam deliberare eos jussos, ne id consilii caperent, cujus, dum in futurum nimis cauti & providi essent, extemplo pœniteret, dimisit. Hæc renunciata Pheras legatio quum esset, ne paullum quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos, quidquid fors belli tulisset, paterentur. Itaque & hi summa ope parabant se ad urbem defendendam: & rex ab omni parte simul obpugnare mœnia est adgressus. Et, ut qui satis intelligeret, (neque enim dubium erat) in eventu ejus urbis positum esse, quam primam adgressus esset, aut sperni deinde ab universa gente Thessalorum, aut timeri se, omnem undique terrorem obsessis injecit. Primum inpetum obpugnationis satis constanter sustinuerunt: dein, (p) quum multi propugnantes cade- U. c. 561. a. C. 191.

(o) add. *suum* Gron. Crev.

(p) *deinde* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. rent, aut vulnerarentur, labare animi cœpere. Revocati deinde castigationibus principum ad perseverandum in proposito, relicto exteriore circulo muri, deficientibus jam copiis, in interiorem partem urbis concesserunt; cui brevior orbis munitionis circumjectus erat. Postremo victi malis, quum timerent, ne vi captis nulla apud victorem venia esset, dediderunt sese. Nihil inde moratus rex, quatuor millia armatorum, dum recens terror esset, Scotussam misit. Nec ibi mora deditionis est facta, cernentibus Pheræorum recens exemplum: qui, quod pertinaciter primo abnuerant, malo domiti tandem feciissent. Cum ipsa urbe Hippolochus Lariss̄æorumque deditum est præsidium. Dimissi ab rege inviolati omnes; quod eam rem magni momenti futuram rex ad conciliandos Lariss̄æorum animos credebat.

X. Intra decimum diem, quam Pheras venerat his perfectis, Cranonem, profectus cum toto exercitu, primo adventu cepit. Inde Cypæram & Metropolim, & iis circumjecta castella recepit; omniaque jam regionis ejus, præter Atracem & Gyrtonem, in potestate erant. Tum adgredi Lariss̄am constituit: ratus

vel terrore ceterarum expugnatarum, vel beneficio præſidii dimiſſi, vel exemplo tot civitatium dedentium ſeſe, non ultra in pertinacia manſuros. Elephantis agi ante ſigna terroris cauſſa juſſis, quadrato agmine ad urbem inceſſit : ut incerti fluctuarentur animi magnæ partis Lariſſæorum inter metum præſentem hoſtium & verecundiam abſentium ſociorum. Per eoſdem dies Amynander cum Athamanum juventute occupat Pellinæum : & Menippus, cum tribus millibus peditum Ætolorum & ducentis equitibus in Perræbiam profectus, Mallœam & Cyretias vi cepit, depopulatusque eſt agrum Tripolitanum. His raptim peractis, Lariſſam ad regem redeunt : conſultanti, quidnam agendum eſſet de Lariſſa, ſupervenerunt. Ibi in diverſum ſententiæ tendebant : aliis, vim adhibendam, & non differendum cenſentibus, quin operibus ac machinis ſimul undique mœnia adgrederentur urbis ſitæ in plano, apertæ, campeſtri undique aditu (q) : aliis nunc vires urbis, nequaquam Pheris conferendæ, memorantibus : nunc hiemem & tempus anni nulli bellicæ rei, minime obſidioni atque

U. c. 561. a. C. 191.

(q) *in plano, a parte campeſtri undique facilis aditu* Gron.

V. c. 561. a. C. 191. obpugnationi urbium, aptum. Incerto regi inter ſpem metumque legati a Pharſalo, qui ad dedendam urbem ſuam forte venerant, animos auxerunt. M. Bæbius interim, cum Philippo in Daſſaretiis congreſſus, Ap. Claudium ex communi conſilio ad præſidium Lariſſæ miſit, qui per Macedoniam magnis itineribus in jugum montium, quod ſuper Gonnos eſt, pervenit. Oppidum Gonni viginti millia ab Lariſſa abeſt, in ipſis faucibus ſaltus, quæ Tempe adpellantur, ſitum. Ibi caſtra metatus latius, quam pro copiis, & plures, quam quot ſatis in uſum erant, ignes quum accendiſſet, ſpeciem, quam quæſierat, hoſti fecit, omnem ibi Romanum exercitum cum rege Philippo eſſe. Itaque hiemem inſtare apud ſuos cauſſatus rex, unum tantum moratus diem, ab Lariſſa receſſit, & Demetriadem rediit: Ætolique & Athamanes in ſuos receperunt ſe fines. Appius, etſi, cujus rei cauſſa miſſus erat, ſolutam cernebat obſidionem, tamen Lariſſam ad confirmandos in reliquum ſociorum animos deſcendit: duplexque lætitia erat, quod & hoſtes exceſſerant finibus, & intra mœnia præſidium Romanum cernebant.

XI.

XI. Rex Chalcidem a Demetriade profectus, amore captus virginis Chalcidenſis Cleoptolemi filiæ, quum patrem, primo adlegando, deinde coram ipſe rogando, fatigaſſet, invitum ſe gravioris fortunæ conditioni inligantem, tandem inpetrata re, tamquam in media pace nuptias celebrat: & reliquum hiemis, oblitus quantas ſimul duas res ſuſcepiſſet, bellum Romanum & Græciam liberandam, omiſſa omnium rerum cura, in conviviis & vinum ſequentibus voluptatibus, ac deinde, ex fatigatione magis, quam ſatietate earum, in ſomno traduxit. Eadem omnes præfectos regios (qui ubique, ad Bœotiam maxime, præpoſiti hibernis erant) cepit luxuria: in eamdem & milites effuſi ſunt. Nec quiſquam eorum aut arma induit, aut ſtationem, aut vigilias ſervavit; aut quidquam, quod militaris operis, aut muneris eſſet, fecit. Itaque principio veris, quum per Phocidem Chæroneam (r), quo convenire omnem undique exercitum juſſerat, veniſſet; facile animadvertit, nihilo ſeveriore diſciplina milites, quam ducem, hibernaſſe. Alexandrum

U. c. 561. a. C. 191.

Antiochus nuptias Chalcidæ celebrat.

Exercitus ejus luxuria corrumpitur.

(r) *Chæroneam* l. *in Acarniam* Gron.

U. c. 561. a. C. 191.

Antiochus Acarnaniam petit.

inde Acarnana (*s*) & Menippum Macedonem Stratum Ætoliæ copias ducere jussit. Ipse Delphis sacrificio Apollini facto, Naupactum processit. Consilio (*t*) principum Ætoliæ habito, via, quæ præter Calydonem & Lysimachiam fert ad Stratum, suis, qui per Maliacum sinum veniebant, obcurrit. Ibi Mnesilochus princeps Acarnanum, multis emtus donis, non ipse solum gentem regi conciliabat, sed Clytum etiam prætorem, penes quem tum summa potestas erat, in suam sententiam adduxerat. Is quum Leucadios, quod Acarnaniæ caput est, non facile ad defectionem posse cerneret inpelli, propter metum Romanæ classis, quæ cum Atilio, quæve circa Cephaleniam erat, arte eos est adgressus. Nam quum in concilio dixisset, tuenda mediterranea Acarnaniæ esse, & omnibus, qui arma ferrent, exeundum ad Medionem & Thyrium, ne ab Antiocho aut Ætolis occuparentur; fuere, qui dicerent, nihil adtinere omnes tumultuose concitari: satis esse quingentorum hominum præsidium. Eam juventutem nactus, trecentis Medione, ducentis

(*s*) *Acarnanem* Gron. Crev.

(*t*) *concilio* Crev.

Thyrii in præsidio positis, id agebat, ut pro obsidibus futuri venirent in potestatem regis. *U. c. 561. a. C. 191.*

XII. Per eosdem dies legati regis Medionem venerunt. Quibus auditis, quum in concione, quidnam respondendum regi esset, consultaretur; & alii manendum in Romana societate, alii non adspernandam amicitiam regis censerent; media visa est Clyti sententia, eoque accepta est, ut ad regem mitterent legatos, peterentque ab eo, ut Medonios super tanta re consultare in concilio Acarnanum pateretur. In eam legationem Mnesilochus, & qui ejus factionis erant, de industria conjecti, clam missis, qui regem admovere copias juberent, ipsi terebant tempus. Itaque vixdum iis egressis legatis, Antiochus in finibus, mox (*u*) ad portas erat, & trepidantibus, qui expertes proditionis fuerant, tumultuosque juventutem ad arma vocantibus, ab Clyto & Mnesilocho in urbem est inductus: &, aliis sua voluntate adfluentibus, metu coacti etiam, qui dissentiebant, ad regem convenerunt. Quos placida oratione territos quum permulsisset, ad spem vulgatæ clementiæ aliquot populi Acar-

(*u*) & *mox* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. naniæ defecerunt. Thyrium a Medione proſectus eſt, Mneſilocho eodem & legatis præmiſſis. Ceterum detecta Medione fraus cautiores, non timidiores, Thyrienſes fecit, dato ei haud perplexo reſponſo, nullam ſe novam ſocietatem, niſi ex auctoritate Romanorum imperatorum, accepturos, portisque clauſis, armatos in muris diſpoſuerunt. Et perobportune ad confirmandos Acarnanum animos Cn. Octavius miſſus a Quinctio, quum præſidium & paucas naves ab A. Poſtumio, qui ab Atilio legato Cephaleniæ præpoſitus fuerat, accepiſſet, Leucadem venit, implevitque ſpei ſocios: M'. Acilium conſulem jam cum legionibus mare trajeciſſe, & in Theſſalia caſtra Romana eſſe. Hunc rumorem quia ſimilem veri tempus anni maturum jam ad navigandum faciebat; rex, præſidio Medione inpoſito, & in quibuſdam aliis Acarnaniæ oppidis, Thyrio abſceſſit, & per Ætoliæ ac Phocidis urbes Chalcidem rediit.

Redit in Eubœam.

XIII. Sub idem tempus M. Bæbius & Philippus rex, jam ante per hiemem in Daſſaretiis congreſſi, quum Ap. Claudium, ut obſidione Lariſſam eximeret, in Theſſaliam miſſiſſent, quia id tempus rebus gerendis in-

maturum erat, in hiberna regreſſi, principio veris conjunctis copiis in Theſſaliam deſcenderunt. In Acarnania tum Antiochus erat. Advenientes, Philippus Mallœam Perrhæbiæ, Bæbius Phacium eſt adgreſſus, quo primo prope inpetu capto, Phæſtum eadem celeritate capit. Inde Atracem quum ſe recepiſſet, Cyretias hinc & Eritium (v) occupat: præſidiisque per recepta oppida diſpoſitis, Philippo rurſus obſidenti Mallœam ſe conjungit. Sub adventum Romani exercitus, ſeu ad metum virium, ſeu ad ſpem veniæ, quum dediſſent ſeſe; ad ea recipienda oppida, quæ Athamanes occupaverant, uno agmine ierunt. Erant autem hæc, Æginium, Ericinium (x), Gomphi, Silana, Tricca, Melibœa, Phaloria. Inde Pellinæum, ubi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus & equitibus quadraginta in præſidio erat, & circumſidunt, &, priuſquam obpugnarent, mittunt ad Philippum, qui moneret, ne vim ultimam experiri vellet. Quibus ille ſatis ferociter reſpondit, vel Romanis, vel Theſſalis ſe crediturum fuiſſe: in Philippi ſe poteſta-

U. c. 561. a. C. 191.

Philippus & Bæbius in Theſſalia aliquot urbes capiunt.

(v) *Phricium* Gron. Crev.

(x) *Ericinum* Gron. Crev.

V. c. 561. a. C. 191.

tem commissurum non esse. Postquam adparuit vi agendum, quia videbatur & Limnæam eodem tempore obpugnari posse, regem ad Limnæam ire placuit: Bæbius restitit ad Pelinæum obpugnandum (y).

M'. Acilius Cos. cum exercitu intrat Thessaliam.

XIV. Per eos forte dies Manius Acilius consul, cum decem (z) millibus peditum, duobus millibus equitum, quindecim elephantis, mari trajecto, pedestres copias Lariſſam ducere delectos militum tribunos jussit. Ipse cum equitatu Limnæam ad Philippum venit. Adventu consulis deditio sine cunctatione est facta: traditumque præsidium regium, & cum iis Athamanes. Ab Limnæa Pellinæum consul proficiscitur. Ibi primi Athamanes tradiderunt sese, deinde & Philippus Megalopolitanus: cui, decedenti de præsidio, quum obvius forte fuisset Philippus rex, ad ludibrium regem eum consalutari jussit; ipse congressus fratrem, haud sane decoro majestati suæ joco, adpellavit. Deductus inde ad consulem custodiri jussus, & haud ita multo post in vinculis Romam missus. Cetera multitudo Athamanum aut militum Antiochi re-

Ejus res gestæ.

(y) *obpugnandum* l. *oppidum* Gron.

(z) *viginti* Crev.

gis, quæ in præfidiis deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita regi eſt. Fuere autem ad tria millia hominum. Conſul Lariſſam eſt profectus, ibi de ſumma belli conſultaturus. In itinere ab Pieria & Metropoli legati tradentes urbes ſuas obcurrerunt. Philippus, Athamanum præcipue captivis indulgenter habitis, ut per eos conciliaret gentem, nactus ſpem Athamaniæ potiundæ, exercitum eo duxit, præmiſſis in civitates captivis. Et illi magnam auctoritatem apud populares habuerunt, clementiam erga ſe regis munificentiamque commemorantes: & Amynander, cujus præſentis majeſtas aliquos in fide continuiſſet, veritus ne traderetur Philippo jam pridem hoſti, & Romanis merito tunc (*a*) propter defectionem infenſis, cum conjuge ac liberis regno exceſſit, Ambraciamque ſe contulit. Ita Athamania omnis in jus ditionemque Philippi conceſſit. Conſul, ad reficienda maxime jumenta, quæ & navigatione, & poſtea itineribus fatigata erant, paucos Lariſſæ moratus dies, velut renovato modica quiete exercitu Cranonem eſt progreſſus (*b*). Venienti Pharſalus, Sco-

U. c. 561. a. C. 191.

(a) *tum* Gron. Crev.

(b) *profectus* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191.

tussa, & Pheræ, quæque in eis præsidia Antiochi erant, deduntur. Ex iis interrogatis, qui manere secum vellent, mille volentes Philippo tradit : ceteros inermes Demetriadem remittit. Proërnam inde recepit, & quæ circa eam castella erant. Ducere tum porro in sinum Maliacum cœpit. Adpropinquante faucibus, super quas siti Thaumaci sunt, deserta urbe, juventus omnis armata silvas & itinera insedit, & in agmen Romanum ex superioribus locis incursavit. Consul primo mittere, qui ex propinquo conloquentes deterrerent eos a tali furore : postquam perseverare in incepto vidit, tribuno cum duorum signorum militibus circummisso, intercluſit ad urbem iter armatis, vacuamque eam cepit. Tum, clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientium undique ex silvis insidiatorum cædes facta est. A Thaumacis altero die consul ad Sperchium amnem pervenit : inde Hypatæorum agros vastavit.

XV. Quum hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus : qui, jam tum cernens, nihil se ex Græcia, præter amœna Chalcide hiberna & infames nuptias, petisse, Ætolorum vana promissa incusare & Thoantem : Hannibalem

vero, non ut prudentem tantum virum, ſed prope vatem omnium, quæ tum evenirent, admirari. Ne tamen temere cœpta, ſegnitia inſuper everteret, nuncios in Ætoliam mittit. ut, omni contracta juventute, convenirent. Jam & ipſe eo decem millia fere peditum ex iis, qui poſtea venerant ex Aſia, expleta, & equites quingentos duxit. Quo quum aliquanto pauciores, quam umquam antea, conveniſſent, & principes tantummodo cum paucis clientibus eſſent, atque ii dicerent, omnia ſedulo ab ſe facta, ut quam plurimos ex civitatibus ſuis evocarent, nec auctoritate, nec gratia, nec imperio adverſus detrectantes militiam valuiſſe; deſtitutus undique & ab ſuis, qui morabantur in Aſia, & ab ſociis, qui ea, in quorum ſpem vocaverant, non præſtabant, intra ſaltum Thermopylarum ſeſe recepit. Id jugum, ſicut Apennini dorſo Italia dividitur, ita mediam Græciam dirimit. Ante ſaltum Thermopylarum in ſeptentrionem verſa Epirus, & Perrhæbia, & Magneſia, & Theſſalia eſt, & Phthiotæ Achæi, & ſinus Maliacus. Intra fauces ad meridiem vergunt Ætoliæ pars major, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia adjuncta

U. c. 561. a. C. 191.

Antiochus intra ſaltum Thermopylarum caſtra locat.

U. c. 561. a. C. 191.

que insula Eubœa, &, excurrente in altum, velut promontorio, Attica terra, sita ab tergo & Peloponnesus. Hoc jugum, ab Leucate & mari ad occidentem verso per Ætoliam ad alterum mare orienti objectum tendens, ea aspreta rupesque interjectas habet, ut non modo exercitus, sed ne expediti quidem facile ullas (*c*) ad transitum calles inveniant. Extremos ad orientem montes Œtam vocant, quorum quod altissimum est, Callidromon adpellatur; in cujus valle ad Maliacum sinum vergente iter est non latius, quam sexaginta passus. Hæc una militaris via est, qua traduci exercitus, si non prohibeantur, possint. Ideo Pylæ, & ab aliis, quia calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt, Termopylæ locus adpellatur, nobilis Lacedæmoniorum adversus Persas morte magis memorabili, quam pugna.

XVI. Haudquaquam pari tum animo Antiochus, intra portas loci ejus castris positis, munitionibus insuper saltum inpediebat. Et, quum duplici vallo fossaque, & muro etiam, qua res postulabat, ex multa copia passim jacentium lapidum, permunisset omnia,

(c) *ullos* Gron. Crev.

satis fidens, numquam ea vim Romanum exercitum facturum, Ætolos ex quatuor millibus (tot enim convenerant) partim ad Heracleam præsidio obtinendam, quæ ante ipsas fauces posita est, partim Hypatam mittit, & Heracleam haud dubius consulem obpugnaturum, & jam multis nunciantibus, circa Hypatam omnia evastari. Consul, depopulatus Hypatensem primo, deinde Heracleensem agrum, inutili utrobique auxilio Ætolorum, in ipsis faucibus prope fontes calidarum aquarum adversus regem castra posuit. Ætolorum utræque manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum, cui, priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita & præsidiis obsepta videbantur, timor deinde incessit, ne quas (*d*) per imminentia juga calles inveniret ad transitum Romanus. Nam & Lacedæmonios quondam ita a Persis circumitos fama erat; & nuper Philippum ab iisdem Romanis. Itaque nuncium Heracleam ad Ætolos mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello præstarent, ut vertices circa montium occuparent obsiderentque, ne qua transire Romanus posset. Hoc nuncio audito,

U. c. 561. a. C. 191.

Cos ad Termopylas.

(d) *quos* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. diſſenſio inter Ætolos orta eſt. Pars imperio parendum regis atque eundum cenſebant, pars ſubſiſtendum Heracleæ ad utramque fortunam; ut, ſive victus a conſule rex eſſet, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam civitatibus ſuis; ſive vinceret, ut diſſipatos in fugam Romanos perſequerentur. Utraque pars non manſit modo in ſententia ſua, ſed etiam exſecuta eſt conſilium. Duo millia Heracleæ ſubſtiterunt: duo trifariam diviſa Callidromum, & Rhoduntiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus ſunt) occupavere.

XVII. Consul poſtquam inſeſſa ſuperiora loca ab Ætolis vidit, M. Porcium Catonem & L. Valerium Flaccum, conſulares legatos, cum binis millibus delectorum peditum (*e*), ad caſtella Ætolorum, Flaccum in Rhoduntiam & Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. Ipſe, priuſquam ad hoſtem copias admoveret, vocatos in concionem milites paucis eſt adlocutus: « Plerosque omnium or-
Cos. ſuos hortatur. » dinum, milites, inter vos eſſe video, qui » in hac eadem provincia T. Quinctii ductu » auſpicioque militaveritis. Macedonico bello

(*e*) *militum* Gron. Crev.

» inexſuperabilis magis ſaltus ad amnem Aoum U. c. 561;
» fuit, quam hic. Quippe portæ ſunt hæ, & a. C. 191.
» unus, inter duo maria clauſis omnibus,
» velut naturalis tranſitus eſt. Munitiones &
» locis obportunioribus tunc fuerunt, & va-
» lidiores inpoſitæ: exercitus hoſtium ille &
» numero major, & militum genere aliquanto
» melior. Quippe illic Macedones Thraces-
» que & Illyrii erant, ferociſſimæ omnes
» gentes: hic Syri, & Aſiatici Græci ſunt,
» leviſſima genera hominum & ſervituti na-
» ta. Rex ille bellicoſiſſimus, exercitatus jam
» inde ab juventa finitimis Thracum atque
» Illyriorum, & circa omnium adcolarum
» bellis; hic, ut aliam omnem vitam omit-
» tam (f), is eſt, qui, quum ad inferen-
» dum populo Romano bellum ex Aſia in
» Europam tranſiſſet, nihil memorabilius toto
» tempore hibernorum geſſerit, quam quod
» amoris cauſſa ex domo privata, & obſcuri
» etiam inter populares generis, uxorem
» duxit: & novus maritus, velut ſaginatus
» nuptialibus cœnis, ad pugnam proceſſit.
» Summa virium ſpeique ejus in Ætolis fuit;
» gente vaniſſima & ingratiſſima, ut vos prius

(f) *ſileam* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. » experti eſtis, nunc Antiochus experitur. » Nam nec convenerunt frequentes, nec con- » tineri in caſtris potuerunt, & in ſeditione » ipſi inter ſe ſunt: & quum Hypátam tuen- » dam Heracleamque depopoſciſſent, neutram » tutati, refugerunt in juga montium, pars » Heracleæ incluſerunt ſeſe. Rex ipſe con- » feſſus, nuſquam æquo campo non modo » congredi ſe ad pugnam audere, ſed ne » caſtra quidem in aperto ponere, relicta omni » ante ſe regione ea, quam ſe nobis ac Phi- » lippo ademiſſe gloriabatur, condidit ſe in- » tra rupes: ne ante fauces quidem ſaltus, » ut quondam Lacedæmonios fama eſt, ſed » intra penitus retractis caſtris: quod quan- » tum intereſt ad timorem oſtendendum, an » muris alicujus urbis obſidendum ſeſe in- » cluſerit? Sed neque Antiochum tuebuntur » anguſtiæ, nec Ætolos vertices illi, quos » ceperunt. Satis undique proviſum atque (*g*) » præcautum eſt, ne quid adverſus vos in » pugna præter hoſtes eſſet. Illud proponere » animo veſtro debetis, non vos pro Græciæ » libertate tantum dimicare, (quamquam is » quoque egregius titulus eſſet, liberatam a

(*g*) *atque* l, *anteque* Gron, Crev.

» Philippo ante, nunc ab Ætolis & ab An- *U. c. 561. a. C. 191.*
» tiocho liberare) neque ea tantum in præ-
» mium veſtrum ceſſura, quæ nunc in regiis
» caſtris ſunt : ſed illum quoque omnem ad-
» paratum, qui in dies ab Epheſo exſpectatur,
» prædæ futurum : Aſiam deinde Syriamque,
» & omnia uſque ad ortus ſolis ditiſſima
» regna imperio Romano aperturos. Quid
» deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare
» rubrum Oceano fines terminemus, qui or-
» bem terrarum amplexu finit, & omne hu-
» manum genus ſecundum Deos nomen Ro-
» manum veneretur ? In hæc tanta præmia
» dignos parate animos, ut craſtino die, bene
» juvantibus Diis, acie decernamus. »

XVIII. Ab hàc concione dimiſſi milites, priuſquam corpora curarent, arma telaque parant. Luce prima, ſigno pugnæ propoſito inſtruit aciem conſul, arta fronte ad naturam & anguſtias loci. Rex, poſtquam ſigna hoſtium conſpexit, & ipſe copias eduxit. Levis armaturæ partem ante vallum in primo locavit : tum Macedonum robur, quos Sariſſophoros adpellabant, velut firmamentum circa ipſas munitiones conſtituit. His ab ſiniſtro cornu jaculatorum ſagittariorumque & *Pugna ad Thermopylas.*

V. c. 561. a. C. 191. funditorum manum ſub ipſis radicibus montis poſuit, ut ex altiore loco nuda latera hoſtium inceſſerent. Ab dextro Macedonibus ad ipſum munimentorum finem, qua loca uſque ad mare invia paluſtri limo & voraginibus claudunt, elephantos cum adſueto præſidio poſuit; poſt eos, equites; tum, modico intervallo relicto, ceteras copias in ſecunda acie. Macedones, pro vallo locati, primo facile ſuſtinebant Romanos, tentantes ab omni parte aditus: multum adjuvantibus, qui ex loco ſuperiore fundis, velut nimbum, glandes & ſagittas ſimul ac jacula ingerebant. Deinde, ut major, nec jam toleranda vis hoſtium inferebat ſe, pulſi loco intra munimenta, ſubductis ordinibus, conceſſerunt: inde ex vallo prope alterum vallum, haſtis præ ſe objectis, fecerunt. Et ita modica altitudo valli erat, ut & locum ſuperiorem ad pugnandum ſuis præberet, & propter longitudinem haſtarum ſubjectum haberet hoſtem. Multi, temere ſubeuntes vallum, transfixi ſunt: & aut incepto inrito receſſiſſent, aut plures cecidiſſent, ni M. Porcius ab jugo Callidromi, dejectis inde Ætolis, & magna ex parte cæſis, (incautos enim & plerosque ſopitos obpreſſerat)

rat) ſuper inminentem caſtris collem adparuiſſet. *U. c. 561. a. C. 191.*

XIX. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta & Rhoduntiam, nequidquam ſubire ad ea caſtella conato, fuerat. Macedones, quique alii in caſtris regiis erant, primo, dum procul nihil aliud, quam turba & agmen, adparebat, Ætolos credere, viſa procul pugna, ſubſidio venire. Ceterum, ut primum ſignaque & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente pavor omnes cepit, ut abjectis armis, fugerent. Et munimenta ſequentes inpedierunt, & anguſtiæ vallis, per quam ſequendi erant; & maxime omnium, quod elephanti noviſſimi agminis erant, quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumque inter ſe majorem, quam in prœlio, edentibus. Aliquantum temporis & direptio caſtrorum tenuit. Scarphiam tamen eo die perſecuti ſunt hoſtem. Multis in ipſo itinere cæſis captisque, non equis virisque tantum, ſed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in caſtra reverterunt; quæ tentata eo die inter ipſum pugnæ tempus ab Ætolis, Heracleam obtinentibus præ- *Victus Antiochus.*

U. c. 561. a. C. 191.

fidio, sine ullo haud parum audacis incepti effectu, fuerant. Consul, noctis insequentis tertia vigilia præmisso equitatu ad persequendum hostem, signa legionum prima luce movit. Aliquantum viæ præceperat rex; ut qui non ante, quam Elatiæ, ab effuso constiterit cursu: ubi primum reliquiis pugnæque & fugæ conlectis, cum perexigua manu semiermium militum Chalcidem se recepit. Romanus equitatus ipsum quidem regem Elatiæ adsecutus non est, sed magnam partem agminis, aut lassitudine subsistentis, aut errore, ut qui sine ducibus per ignota itinera fugerent, dissipatos obpresserunt. Nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit: etiam ex decem millibus militum, quos, Polybio auctore, trajeciisse secum regem in Græciam scripsimus, exiguus numerus. Quid si Antiati Valerio credamus, sexaginta millia militum fuisse in regio exercitu scribenti, quadraginta inde millia cecidisse, supra quinque millia capta cum signis militaribus ducentis triginta? Romanorum centum quinquaginta in ipso certamine pugnæ, ab incursu Ætolorum se tuentes, non plus quinquaginta interfecti sunt.

Chalcidem se recipit.

XX. Consule per Phocidem & Bœotiam exercitum ducente, conſciæ defectionis civitates cum velamentis ante portas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperentur. Ceterum per omnes dies haud ſecus, quam in pacato agro, ſine violatione ullius rei agmen proceſſit, donec in agrum Coronæum ventum eſt. Ibi ſtatua regis Antiochi, poſita in templo Minervæ Itoniæ, iram accendit: permiſſumque militi eſt, ut circumjectum templo agrum popularetur. Deinde cogitatio animum ſubiit, quum communi decreto Bœotorum poſita eſſe ſtatua, indignum eſſe, in unum Coronenſem agrum ſævire. Revocato extemplo milite, finis populandi factus: caſtigati tantum verbis Bœoti ob ingratum in tantis tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos. Inter ipſum pugnæ tempus decem naves regiæ cum præfecto Iſidoro ad Thronium in ſinu Maliaco ſtabant. Eo gravis vulneribus Alexander Acarnan, nuncius adverſæ pugnæ, quum perfugiſſet, trepidæ inde recenti terrore naves Cenæum Euboeæ petierunt. Ibi mortuus ſepultusque Alexander. Tres, quæ ex Aſia profectæ eumdem portum tenuerant, naves, audita exercitus clade, Epheſum re-

U. c. 566. a. C. 191.

Coſ. Antiochum perſequitur.

U. c. 561. a. C. 191. dierunt. Isidorus ab Cenæo Demetriadem, si forte eo deferret fuga regem, trajecit. Per eosdem dies A. Atilius, præfectus Romanæ classis, magnos regios commeatus, jam fretum, quod ad Andrum insulam est, prætervectos, excepit: alias mersit, alias cepit naves. Quæ novissimæ agminis erant, cursum in Asiam verterunt. Atilius Piræum, unde profectus erat, cum agmine captivarum navium revectus, magnam vim frumenti & Athenienſibus & aliis ejusdem regionis sociis divisit.

Antiochus Asiam trajicit. XXI. ANTIOCHUS, sub adventum consulis a Chalcide profectus, Tenum primo tenuit: inde Ephesum transmisit. Consuli Chalcidem venienti portæ patuerunt, quum, adpropinquante eo, Aristoteles, præfectus regis, urbe excessisset. Et ceteræ urbes in Eubœa sine certamine traditæ, post paucosque dies (*h*), omnibus perpacatis, sine ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post victoriam, quam ipsa victoria, laudabilior. Inde consul M. Catonem, per quem, quæ gesta essent, senatus populusque Romanus haud dubio auctore sciret, Romam

(h) *paucosque per dies* Gron. Crev.

miſit. Is a Creuſa (Theſpienſium emporium eſt, in intimo ſinu Corinthiaco retractum) Patras Achaiæ petit: a Patris Corcyram uſque Ætoliæ atque Acarnaniæ litora legit, atque ita ad Hydruntum Italiæ trajecit. Quinto die inde pedeſtri itinere Romam ingenti curſu pervenit. Ante lucem ingreſſus urbem, a porta ad prætorem M. Junium iter intendit. Is prima luce ſenatum vocavit. Quo L. Cornelius Scipio, aliquot diebus ante a conſule dimiſſus, quum adveniens audiſſet, prægreſſum Catonem in ſenatu eſſe, ſupervenit exponenti, quæ geſta eſſent. Duo inde legati juſſu ſenatus in concionem ſunt producti atque ibi eadem, quæ in ſenatu, de rebus in Ætolia geſtis expoſuerunt. Supplicatio in triduum decreta eſt; & ut quadraginta hoſtiis majoribus prætor, quibus Diis ei videretur, ſacrificaret. Per eoſdem dies & M. Fulvius Nobilior, qui biennio ante prætor in (*i*) Hiſpaniam erat profectus, ovans urbem eſt ingreſſus: argenti bigati præ ſe tulit centum (*k*) triginta millia: & extra numeratum

U. c. 561. a. C. 191.

Cato nuncius victoriæ.

(i) inſ. *ulteriorem* Gron. Crev.

(k) *& triginta* Gron. Crev.

V. c. 561. a. C. 191. duodecim millia pondo argenti : auri pondo centum viginti septem.

Ætolos ad resipiscendum invitat Cos.

XXII. Acilius consul ab Thermopylis Heracleam ad Ætolos præmisit, « ut tunc » saltem, experti regiam vanitatem, resipisce» rent ; traditaque Heraclea, cogitarent de » petenda ab senatu seu furoris sui, seu er» roris venia. Et ceteras (*l*) Græciæ civi» tates defeciſſe eo bello ab optime de se » meritis Romanis : sed, quia post fugam » regis, cujus fiducia officio deceſſiſſent, non » addidiſſent pertinaciam culpæ, in fidem » receptas esse. Ætolos quoque, quamquam » non secuti sint regem, sed arceſſierint, & » duces belli, non socii, fuerint, si pœnitere » possint, posse & incolumes esse. » Ad ea quum pacati nihil responderetur, adpareretque, armis rem gerendam, &, rege superato, bellum Ætolicum integrum restare ; castra ab Thermopylis ad Heracleam movit: eoque ipso die, ut situm nosceret urbis, ab omni parte equo mœnia est circumvectus. Sita est Heraclea in radicibus Œtæ montis : ipsa in campo, arcem inminentem loco alto & undique præcipiti habet. Contemplatus

Heracleam obsidet.

(1) *ceteræ* Gron. Crev.

omnia, quæ noſcenda erant, quatuor ſimul locis adgredi urbem conſtituit. A flumine Aſopo, qua & gymnaſium eſt, L. Valerium operibus atque obpugnationi præpoſuit: arcem extra muros, quæ frequentius prope, quam urbs, habitabatur, Ti. Sempronio Longo obpugnandam dedit: a ſinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bæbium: ab altero amniculo, quem Melana vocant, adverſus Dianæ templum, Ap. Claudium obpoſuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres, arietesque, & alius omnis adparatus obpugnandarum urbium perficitur. Et quum ager Heracleenſis, paluſter omnis frequensque proceris arboribus, benigne ad omne genus operum materiam ſubpeditabat; tum, quia refugerant intra mœnia Ætoli, deſerta, quæ in veſtibulo urbis erant, tecta in varios uſus non tigna modo & tabulas, ſed laterem quoque, & cæmenta & ſaxa variæ magnitudinis, præbebant. U. c. 561 a. C. 191

XXIII. Et Romani quidem operibus magis, quam armis, urbem obpugnabant: Ætoli contra armis ſe tuebantur. Nam, quum ariete quaterentur muri, non laqueis, ut ſolet,

U. c. 561. a. C. 191. exceptos declinabant ictus ; sed armati frequentes, quidam ignes etiam, quos aggeribus injicerent, ferebant. Fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum : & ipsi, quum pro dirutis reficerent muros, crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ vires erant, & frequentes & inpigre fecerunt : in dies deinde, pauciores & segnius. Etenim, quum multis urguerentur rebus, nulla eos res æque, ac vigiliæ conficiebant; Romanis in magna copia militum succedentibus aliis in stationem aliorum, Ætolos propter paucitatem eosdem dies noctesque assiduo labore urente. Per quatuor & viginti dies, ita ut nullum tempus vacuum dimicatione esset, adversus quatuor e partibus simul obpugnantem hostem nocturnus diurno continuatus labor est. Quum fatigatos jam Ætolos sciret consul & ex ratione temporis, & quod ita transfugæ adfirmabant, tale consilium iniit. Media nocte receptui signum dedit, & ab obpugnatione simul omnes milites deductos usque ad tertiam diei horam quietos in castris tenuit. Inde cœpta obpugnatio ad mediam rursus noctem perducta est : in-

termissa deinde usque ad tertiam diei horam. Fatigationem rati causſam esse Ætoli non continuandæ obpugnationis, quæ & ipsos adfecerat, ubi Romanis datum receptui signum esset, velut ipsi quoque hoc revocati, pro se quisque ex stationibus decedebant: nec ante tertiam diei horam armati in muris adparebant. *U. c. 561. a. C. 191.*

XXIV. Consul, quum nocte media intermisisset obpugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus summa vi adgressus, ab una Ti. Sempronium tenere intentos milites signumque exspectantes jussit, ad ea in nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hostes concursuros. Ætoli pars sopiti adfecta labore ac vigiliis corpora ex somno moliebantur: pars vigilantes adhuc ad strepitum pugnantium in tenebris currunt. Hostes partim per ruinas jacentis muri transcendere conantur: partim scalis adscensus tentant. Adversus quos undique ad opem ferendam obcurrunt Ætoli. Pars una, in qua ædificia extra urbem erant, neque defenditur, neque obpugnatur: sed, qui obpugnarent, intenti signum exspectabant; defensor nemo aderat. Jam dilu-

U. c. 561. a. C. 191.

Et capit.

cescebat, quum signum consul dedit: & sine ullo certamine partim per semiruta, partim scalis integros muros transcendere. Simul clamor, index capti oppidi, est exauditus, undique Ætoli, desertis stationibus, in arcem fugiunt. Oppidum victores permissu consulis diripiunt; non tam ab ira, nec ab odio, quam ut miles, coërcitus in tot receptis ex potestate hostium urbibus, aliquo tandem loco fructum victoriæ sentiret. Revocatos inde a medio ferme die milites quum in duas divisisset partes, unam radicibus montium circumduci ad rupem jussit, quæ, fastigio altitudinis par, media valle velut abrupta ab arce erat; sed adeo prope geminata caeumina eorum montium sunt, ut ex vertice altero conjici tela in arcem possint: cum dimidia parte militum (*m*) consul, ab urbe escensurus (*n*) in arcem, signum ab iis, qui ab tergo in rupem evasuri erant, exspectabat. Non tulere, qui in arce erant, Ætoli primum eorum, qui rupem ceperant, clamorem, deinde inpetum ab urbe Romanorum, & fractis jam animis, & nulla ibi præparata re ad obsidionem diutius tolerandam: utpote

(m) *militum parte* Gron. Crev.

(n) *ascensurus* Gron.

congregatis feminis, puerisque, & inbelli alia turba in arcem, quæ vix capere, nedum tueri, multitudinem tantam posset. Itaque, ad primum impetum abjectis armis, dedidérunt sese. Traditus inter ceteros princeps Ætolorum Damocritus est : qui principio belli decretum Ætolorum, quo arcessendum Antiochum censuerant, T. Quinctio poscenti responderat : « In Italia daturum, quum castra » ibi Ætoli posuissent. » Ob eam ferociam majus victoribus gaudium traditus fuit. *U. c. 561. a. C. 193.*

XXV. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex composito obpugnabat, circa Thermopylas cum consule, redeunte ex Bœotia, ut victoriam ipsi populoque Romano gratularetur, excusaretque, quod morbo impeditus bello non interfuisset, congressus. Inde diversi ad duas simul obpugnandas urbes profecti. Intersunt septem millia ferme passuum : & quia Lamia quum posita est in tumulo, tum regionem ea maxime despectat oppidum, qua breve intervallum videtur, (o) & omnia in conspectu sunt. Quum enisi, velut proposito certamine, Romani Macedonesque diem ac noctem aut in *Lamiam Philippus obpugnat.*

(o) *tum regionem eam maxime despectat, oppido quam breve intervallum videtur,* Crev.

U. c. 561. a. C. 191.

operibus, aut in prœliis essent, hoc major difficultas Macedonibus erat, quod Romani aggere & vineis, & omnibus supra terram operibus, subtus Macedones cuniculis obpugnabant: & in asperis locis silex sæpe inpenetrabilis ferro obcurrebat. Et, quum parum procederet inceptum, per conloquia principum oppidanos tentabat rex, ut urbem dederent; haud dubius, quin, si prius Heraclea capta foret, Romanis se potius, quam sibi, dediturі essent, suamque gratiam consul in obsidione liberanda facturus esset. Nec eum opinio est frustrata: confestim enim ab Heraclea capta nuncius venit, ut obpugnatione absisteret: « æquius esse, Romanos milites, » qui acie dimicassent cum Ætolis, præmia » victoriæ habere. » Ita recessum ab Lamia est, & propinquæ clade urbis ipsi, ne quid simile paterentur, effugerunt.

Jubetur ab ea recedere.

Ætolorum legati ad Antiochum.

XXVI. Paucis, priusquam Heraclea caperetur, diebus, Ætoli, concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miserunt; inter quos & Thoas idem, qui antea (p), missus est. Mandata erant, ut ab rege peterent, primum, ut ipse, coactis rursus

(p) *qui & antea* Gron. Crev.

terreſtribus navalibusque copiis, in Græciam trajiceret: deinde, ſi qua ipſum teneret res, ut pecuniam & auxilia mitteret. « Id quum » ad dignitatem ejus fidemque pertinere, non » prodi ſocios, tum etiam ad incolumitatem » regni, non ſinere, Romanos, omni cura » vacuos, quum Ætolorum gentem ſuſtuliſ- » ſent, omnibus copiis in Aſiam trajicere. » Vera erant, quæ dicebantur: eo magis regem moverunt. Itaque in præſentia pecuniam, quæ ad uſus belli neceſſaria erat, legatis dedit: auxilia terreſtria navaliaque adfirmavit miſſurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipſum haud invitum morantem, ut exactor præſens promiſſorum adeſſet. *U. c. 561. a. C. 191.*

XXVII. Ceterum Heraclea capta fregit tandem animos Ætolorum: & poſt paucos dies, quam ad bellum renovandum adciendumque regem in Aſiam miſerant legatos, abjectis belli conſiliis, pacis petendæ oratores ad conſulem miſerunt. Quos dicere exorſos conſul interfatus, quum alia ſibi prævertenda eſſe dixiſſet, redire Hypatam eos, datis dierum decem induciis, & L. Valerio Flacco cum iis miſſo, juſſit. Ei, quæ ſecum acturi fuiſſent, exponere, & ſi qua vellent *Ætoli de pace agunt.*

U. c. 561. a. C. 191. alia. Hypatam ut est ventum, principes Ætolorum apud Flaccum concilium habuerunt; consultantes, quonam agendum modo apud consulem foret. His parantibus (*q*) antiqua fœderum ordiri, meritaque in populum Romanum, « Absistere iis [Flaccus jussit] quæ » ipsi violassent ac rupissent, confessionem iis » culpæ magis profuturam, & totam in pre- » ces orationem versam. Nec enim in causa » ipsorum, sed in populi Romani clementia » spem salutis positam esse. Et se suppliciter » agentibus iis adfuturum (*r*), & apud con- » sulem, & Romæ in senatu. Eo quoque » enim mittendos fore legatos. » Hæc una via omnibus ad salutem visa est, « ut in fi- » dem se permitterent Romanorum. Ita enim » & illis violandi supplices verecundiam se » inposituros : & ipsos nihilominus suæ po- » testatis fore, si quid melius fortuna osten- » disset. »

XXVIII. Postquam ad consulem ventum est, Phæneas legationis princeps longam orationem, & varie ad mitigandam iram victoris compositam, ita ad extremum finivit, ut

(q) *Parantibus iis* Gron. Crev.

(r) *& suppliciter a. i. se affuturum* Gron. Crev.

diceret ; « Ætolos se suaque omnia fidei » populi Romani permittere. » Id consul ubi audivit : « Etiam atque etiam videte [inquit] » Ætoli, ut ita permittatis. » Tum decretum Phæneas, in quo id diserte scriptum erat, ostendit. « Quando ergo [inquit] ita permit- » titis, postulo, ut mihi Dicæarchum civem » vestrum, & Menestam (*s*) Epirotam, » (Naupactum is cum præsidio ingressus ad » defectionem compulerat) & Amynandrum » cum principibus Athamanum, quorum con- » silio ab nobis defeciſtis, sine mora deda- » tis. » Prope dicentem interfatus Romanum Phæneas, « Non in servitutem [inquit] sed » in fidem tuam nos tradidimus : & certum » habeo, te inprudentia labi, qui nobis im- » peres, quæ moris Græcorum non sint. » Ad hæc consul, « Nec, Hercle [inquit] magno- » pere nunc curo, quid Ætoli satis ex more » Græcorum factum esse censeant : dum ego » more Romano imperium inhibeam in dedi- » tos modo decreto suo, ante armis victos. » Itaque, ni propere fit, quod impero, vin- » ciri vos jam jubeo : » adferrique catenas, & circumsistere lictores jussit. Tum fracta

U. c. 561. a. C. 191.

Fidei P. R. se permittunt.

Consulis postulatum.

(*s*) *Menestam* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191.

Phæneæ ferocia, Ætolisque aliis est : & tandem, cujus conditionis essent, sensere. Et, « se quidem [Phæneas] & qui adsint Ætolorum, scire facienda esse, quæ imperentur, [dixit] : sed ad decernenda ea concilio Ætolorum opus esse. Ad id petere, ut decem dierum inducias daret. » Petente Flacco pro Ætolis, induciæ datæ ; & Hypatam reditum est. Ubi quum in consilio delectorum, quos Apocletos vocant, Phæneas, & quæ imperarentur, & quæ ipsis prope accidissent, exposuisset ; ingemuerunt quidem principes conditioni suæ, parendum tamen victori censebant, & ex omnibus oppidis convocandos Ætolos ad concilium.

Exasperantur Ætoli.

XXIX. Postquam vero omnis coacta multitudo eadem illa audivit, adeo sævitia imperii atque indignitate exasperati animi sunt, ut, si in pace fuissent, illo inpetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum, quæ imperarentur : « quonam modo enim utique regem Amynandrum se tradere posse ? » & spes forte oblata, quod Nicander, eo ipso tempore ab rege Antiocho veniens, implevit exspectatione vana multitudinem, terra mari-

que

que ingens parari bellum. Is duodecimo die, quam conſcenderat navem, in Ætoliam, perfecta legatione, rediens Phalara (*t*) in ſinu Maliaco tenuit. Inde Lamiam pecuniam quum devexiſſet, ipſe cum expeditis veſpera prima inter Macedonum Romanaque caſtra medio agro, dum Hypatam notis callibus petit, in ſtationem incidit Macedonum, deductusque ad regem eſt, nondum convivio dimiſſo. Quod ubi nunciatum eſt, velut hoſpitis, non hoſtis, adventu motus Philippus, adcumbere eum epularique juſſum (*u*), atque inde, dimiſſis aliis, ſolum retentum, ipſum quidem de ſe timere quidquam vetuit. Ætolorum prava conſilia, atque in ipſorum caput ſemper recidentia, accuſavit. Qui primum Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxiſſent. « Sed præteritorum, quæ » magis reprehendi, quam corrigi, poſſint, » oblitum ſe, non facturum, ut inſultet adverſis rebus eorum. Ætolos quoque finire » tandem adverſus ſe odia debere; & Nicandrum privatim ejus diei, quo ſervatus a ſe » foret, meminiſſe. » Ita datis, qui in tutum

U. c. 561. a. C. 193.

(t) *Phaleram* Gron.

(u) *juſſit* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. eum prosequerentur, Hypatam Nicander consultantibus de pace Romana supervenit.

XXX. M'. Acilius, vendita, aut concessa militi circa Heracleam præda, postquam nec Hypatæ pacata esse consilia, & Naupactum concurrisse Ætolos, ut inde totum inpetum belli sustinerent, audivit; præmisso Ap. Claudio cum quatuor millibus militum ad occupanda juga, qua difficiles transitus montium erant, ipse Œtam adscendit, Herculique sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quod ibi mortale corpus ejus Dei sit crematum, adpellant. Inde toto exercitu profectus reliquum iter satis expedito agmine fecit. Ut ad Coracem est ventum, (mons est altissimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & jumenta multa ex agmine præcipitata cum ipsis oneribus sunt, & homines vexati. Et (*v*) facile adparebat, quam cum inerti hoste res esset, qui tam inpeditum saltum nullo præsidio, ut clauderet transitum, insedisset. Tum quoque vexato exercitu, ad Naupactum descendit: &, uno castello adversus arcem posito, ceteras partes urbis, divisis copiis pro situ mœnium,

Cos. Naupactum obsidet.

(*v*) *Id* Gron. Crev.

circumsedit. Nec minus operis laborisque ea obpugnatio, quam Heracleæ, habuit. *U. c. 565. a. C. 191.*

XXXI. Eodem tempore & Messene in Peloponneso ab Achæis, quod concilii eorum recusaret esse, obpugnari cœpta est. Etenim duæ civitates, Messene & Elis, extra concilium Achaicum erant: cum Ætolis sentiebant. Elei tamen, post fugatum ex Græcia Antiochum, legatis Achæorum lenius responderant; « dimisso præsidio regio, cogitaturos se, quid sibi faciendum esset. » Messenii, sine responso dimissis legatis, moverant bellum; trepidique rerum suarum, quum jam ager effuso exercitu passim ureretur, castraque prope urbem poni viderent, legatos Chalcidem ad T. Quinctium, auctorem libertatis, miserunt, qui nunciarent, Messenios Romanis, non Achæis, & aperire portas, & dedere urbem paratos esse. Auditis legatis, extemplo profectus Quinctius, a Megalopoli ad Diophanem prætorem Achæorum misit, qui extemplo reducere eum a Messene exercitum, & venire ad se juberet. Dicto paruit Diophanes: &, soluta obsidione, expeditus ipse, prægressus agmen, circa Andaniam, parvum oppidum, inter

U. c. 561. a. C. 191. Megalopolim Meſſenenque poſitum, Quinctio obcurrit; &, quum cauſſas obpugnationis exponeret, caſtigatum leniter, quod tantam rem ſine auctoritate ſua conatus eſſet, dimittere exercitum juſſit, nec pacem omnium bono partam turbare. Meſſeniis imperavit, ut exſules reducerent, & Achæorum concilii eſſent. Si qua haberent, de quibus aut recuſare, aut in poſterum caveri (*x*) ſibi vellent, Corinthum ad ſe venirent. Diophanem concilium Achæorum extemplo ſibi præbere juſſit. Ibi, de Zacyntho intercepta per fraudem inſula queſtus, poſtulavit, ut reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat: eam mercedem Amynandro dederat, ut per Athamaniam ducere exercitum in ſuperiorem partem Ætoliæ liceret. Qua expeditione fractis animis, Ætolos compulit ad petendam pacem. Amynander Philippum Megalopolitanum inſulæ præfecit: poſtea per bellum, quo ſe Antiocho adverſus Romanos conjunxit, Philippo ad munia belli revocato, Hieroclem Agrigentinum ſucceſſorem miſit.

Zacynthum repetunt ab Achæis Romani.

(*x*) *cavere* Gron. Crev.

XXXII. Is, poſt fugam ab Termopylis Anticchi, Amynandrumque a Philippo Athamania pulſum, miſſis ultro ad Diophanem prætorem Achæorum nunciis, pecuniam pactus, inſulam Achæis tradidit. Id præmium belli ſuum eſſe, æquum cenſebant Romani. « Non enim M'. Acilium conſulem legiones- » que Romanas Diophani & Achæis ad Ther- » mopylas pugnaſſe. » Diophanes adverſus hæc purgare interdum ſeſe gentemque; interdum de jure facti differere. Quidam Achæorum & initio eam ſe rem adſpernatos teſtabantur, & tunc pertinaciam increpitabant prætoris: auctoribusque iis decretum eſt, ut T. Quinctio ea res permitteretur. Erat Quinctius, ſicut adverſantibus aſper, ita, ſi cederes, idem placabilis. Omiſſa igitur contentione vocis vultusque, « Si utilem [inquit] » poſſeſſionem ejus inſulæ cenſerem Achæis » eſſe, auctor eſſem ſenatui populoque Ro- » mano, ut eam vos habere ſinerent. Cete- » rum ſicut teſtudinem, ubi conlecta in » ſuum tegumen eſt, tutam ad omnes ictus » video eſſe; ubi exſerit partes aliquas, » quodcumque nudavit, obnoxium atque in- » firmum habere; haud diſſimiliter vos, Achæi, U. c. 561. a. C. 191.

V. c. 561. a. C. 191.

» clausos undique mari, quæ intra Peloponnesi sint terminos, ea & jungere vobis, & » juncta tueri facile; simul aviditate plura » amplectendi hinc excedatis, nuda vobis » omnia, quæ extra sint, & exposita ad om- » nes ictus esse. » Adsentiente omni concilio, nec Diophane ultra tendere auso, Zacynthus Romanis traditur.

XXXIII. Per idem tempus Philippus rex, proficiscentem consulem ad Naupactum percunctatus, si se interim, quæ defeciissent ab societate Romana, urbes recipere vellet, permittente eo, ad Demetriadem copias admovit, haud ignarus, quanta (*y*) ibi tum perturbatio esset. Destituti enim ab omni spe, quum desertos se ab Antiocho, spem nullam in Ætolis esse cernerent, dies noctesque aut Philippi hostis adventum, aut infestiorem etiam, quo justius irati erant, Romanorum exspectabant. Turba erat ibi incondita regiorum: qui, primo pauci in præsidio relicti, postea plures, plerique inermes, ex prœlio adverso fuga delati, nec virium, nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant. Itaque præmissis a Philippo, qui spem inpe-

Demetrias se Philippo dedit.

(*y*) *quanti* Gron.

trabilis veniæ oſtendebant, reſponderunt, patere portas regi. Ad primum ejus ingreſſum principum quidam urbe exceſſerunt: Eurylochus mortem ſibi conſcivit. Antiochi milites (ſic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamque, proſequentibus Macedonibus, ne quis eos violaret, Lyſimachiam deducti ſunt. Erant & paucæ naves Demetriade, quibus præerat Iſidorus: eæ quoque cum præfecto ſuo dimiſſæ ſunt. Inde Dolopiam, & Aperantiam, & Perrhæbiæ quaſdam civitates recepit. *U. c. 561. a. C. 191.*

XXXIV. Dum hæc a Philippo geruntur, T. Quinctius, recepta Zacyntho ab Achaico concilio, Naupactum trajecit; quæ jam per duos menſes (ſed prope excidium erat) obpugnabatur, &, ſi capta vi foret, omne ibi nomen Ætolorum ad internecionem videbatur venturum. Ceterum, quamquam merito iratus erat Ætolis, quod ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ, quum liberaret Græciam, meminerat, & nihil auctoritate ſua motos eſſe, quum, quæ tum maxime acciderant, caſura præmonens, a furioſo incepto eos deterreret; tamen, ſui maxime operis eſſe credens, nullam gentem liberatæ a ſe Græciæ funditus *Quinctius it Naupactum.*

U. c. 561. a. C. 191. everti, obambulare muris, ut facile noſceretur ab Ætolis, cœpit. Confeſtim a primis ſtationibus cognitus eſt, vulgatumque per omnes ordines, Quinctium eſſe. Itaque, concurſu facto undique in muros, manus pro ſe quiſque tendentes, conſonante clamore nominatim Quinctium orare, ut opem ferret ac ſervaret. Et tum quidem, quamquam moveretur his vocibus, manu tamen abnuit, quidquam opis in ſe eſſe. Ceterum, poſtquam ad conſulem venit: « Utrum fefellit » (z) [inquit] te, M'. Acili, quid agatur? » an, quum ſatis pervideas (a), nihil id » magnopere ad ſummam rem (b) pertinere » cenſes? » Erexerat exſpectatione conſulem; &, « Quin expromis [inquit] quid rei ſit? » Tum Quinctius: « Ecquid vides, te, devicto » Antiocho, in duabus urbibus obpugnandis » tempus terere, quum jam prope annus cir- » cumactus ſit imperii tui? Philippum autem, » qui non aciem, non ſigna hoſtium vidit, » non ſolum urbes, ſed tot jam gentes, Athamaniam, Perrhæbiam, Aperantiam, Dolo-

Opem ejus implorant Ætoli.

(z) *fallit* Gron. Crev.

(a) *provideas* Gron. Crev.

(b) *rempublicam* Gron. Crev.

» piam ſibi adjunxiſſe? Atqui non tantum in- *U. c. 561. a. C. 191.*
» tereſt noſtra, Ætolorum opes ac vires mi-
» nui, quantum, non ſupra modum Philip-
» pum creſcere, & victoriæ tuæ præmium
» te militesque tuos nondum duas urbes,
» Philippum tot gentes (c) Græciæ habere. »

XXXV. ADSENTIEBATUR his conſul: ſed pudor, ſi inrito incepto abſcederet obſidione, obcurrebat: tota inde Quinctio res permiſſa eſt. Is rurſus ad eam partem muri, qua paullo ante vociferati Ætoli fuerant, rediit. Ibi quum inpenſius orarent, ut miſereretur gentis Ætolorum, exire aliquos ad ſe juſſit. Phæneas ipſe principesque alii extemplo egreſſi ſunt. Quibus provolutis ad pedes, « Fortuna [inquit] veſtra facit, ut & iræ
» meæ & orationi temperem. Evenerunt, quæ
» prædixi eventura. Et ne hoc quidem reli-
» qui vobis eſt, ut indignis accidiſſe ea vi-
» deantur. Ego tamen, ſorte quadam nutrien-
» dæ Græciæ datus, ne ingratis quidem be-
» nefacere abſiſtam. Mittite oratores ad con-
» ſulem, qui inducias tantum temporis pe-
» tant, ut mittere legatos Romam poſſitis,

(c) *nondum tot urbes, quot Philippum, gentes &c.* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191.

Legatos Romam mittunt.

» per quos senatui de vobis permittatis. Ego » apud consulem deprecator defensorque vo- » bis adero. » Ita, ut censuerat Quinctius, fecerunt : nec adspernatus est legationem consul. Inducisque in diem certam datis, qua legatio renunciari ab Roma posset, soluta obsidio est, & exercitus in Phocidem missus. Consul cum T. Quinctio ad Achaicum concilium Ægium trajecit. Ibi de Eleis & de (*d*) exsulibus Lacedæmoniorum restituendis actum. Et neutra perfecta res, quia suæ gratiæ reservari eam Achæi, Elei per se ipsi, quam per Romanos, maluerunt Achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad consulem venerunt, quos non sincera fide in amicitia fuisse satis constabat : militem tamen nullum Antiocho dederant. Pecunia juvisse eum insimulabantur ; legatos ad regem ne ipsi quidem misisse inficiabantur. Iis petentibus, ut in amicitia pristina esse liceret, respondit consul, « Se utrum hostium, an » pacatorum, eos numero haberet, nondum » scire. Senatum ejus rei judicem fore. Inte- » gram se causam eorum Romam rejicere. » Inducias ad id dierum nonaginta dare. »

(d) *de del. Gron. Crev.*

Epirotæ Romam missi senatum adierunt. Iis, magis quæ non feciſſent hoſtilia, referentibus, quam purgantibus ea, de quibus arguebantur, reſponſum datum eſt, quo veniam inpetraſſe, non cauſſam probaſſe, videri poſſent. Et Philippi regis legati ſub idem tempus in ſenatum introducti, gratulantes de victoria. Iis petentibus, ut ſibi ſacrificare in Capitolio, donumque ex auro liceret ponere in æde Jovis Optimi Maximi, permiſſum ab ſenatu. Centum pondo coronam auream poſuerunt. Non reſponſum ſolum benigne legatis eſt; ſed Philippi quoque filius Demetrius, qui obſes Romæ erat, ad patrem reducendus legatis datus eſt. Bellum, quod cum Antiocho rege in Græcia geſtum eſt a M'. Acilio conſule, hunc finem habuit. *U. c. 561. a. C. 191.*

XXXVI. Alter conſul P. Cornelius Scipio, Galliam provinciam ſortitus, priuſquam ad bellum, quod cum Boiis gerendum erat, proficiſceretur, poſtulavit ab ſenatu, ut pecunia ſibi decerneretur ad ludos, quos proprætor in Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnæ voviſſet. Novum atque iniquum poſtulare eſt viſus. Cenſuerunt ergo, « quos lu- » dos inconſulto ſenatu ex ſua unius ſententia *Ludi Romæ & ædes dedicatæ.*

V. c. 561. a. C. 191. » voviſſet, eos uti de manubiis, ſi quam » pecuniam ad id reſervaſſet, vel ſua ipſe » inpenſa faceret. » Eos ludos per dies decem P. Cornelius fecit. Per idem fere tempus ædes Matris Magnæ Idææ dedicata eſt: quam Deam is P. Cornelius, advectam ex Aſia P. Cornelio Scipione, cui poſt Africano fuit cognomen, P. Licinio conſulibus, in Palatium a mari detulerat. Locaverant ædem faciendam ex ſenatusconſulto M. Livius, C. Claudius cenſores, M. Cornelio, P. Sempronio conſulibus: tredecim annis poſt, quam locata erat, dedicavit eam M. Junius Brutus, ludique ob dedicationem ejus facti, quos primos ſcenicos fuiſſe, Antias Valerius (e) eſt auctor, Megaleſia adpellatos. Item Juventatis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumvir dedicavit. Voverat eam ſexdecim annis ante M. Livius conſul, quo die Haſdrubalem exercitumque ejus cecidit; idem cenſor eam faciendum locavit, M. Cornelio, P. Sempronio conſulibus. Hujus quoque dedicandæ cauſſa ludi facti: & eo omnia cum majore religione facta, quod novum cum Antiocho inſtabat bellum.

(e) *Valerius Antias.* Gron. Crev.

XXXVII. PRINCIPIO ejus anni, quo hæc, jam profecto ad bellum M'. Acilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio consule, agebantur, boves duos domitos in Carinis per scalas perveniſſe in tegulas ædificii, proditum memoriæ eſt. Eos vivos comburi, cineremque eorum dejici in Tiberim, aruſpices juſſerunt. Tarracinæ & Amiterni nunciatum eſt aliquoties lapidibus pluiſſe; Minturnis ædem Jovis & tabernas circa forum de cœlo tactas eſſe; Vulturni in oſtio fluminis duas naves fulmine ictas conflagraſſe. Eorum prodigiorum cauſſa libros Sibyllinos ex ſenatusconſulto decemviri quum adiſſent, renunciarunt, « Jejunium inſtituendum Cereri eſſe, & id » quinto quoque anno ſervandum: & ut no» vemdiale ſacrum fieret, & unum diem » ſupplicatio eſſet. Coronati ſupplicarent: » & conſul P. Cornelius, quibus Diis, » quibusque hoſtiis edidiſſent decemviri, » ſacrificaret. Placatis Diis, nunc votis rite ſolvendis, nunc prodigiis expiandis, in provinciam proficiſcitur conſul, atque inde Cn. Domitium proconſulem, dimiſſo exercitu, Romam decedere juſſit: ipſe in agrum Boiorum legiones induxit.

V. c. 561. a C. 191.

Prodigia.

U. c. 561. a. C. 191.

XXXVIII. Sub idem fere tempus Ligures, lege sacrata coacto exercitu, nocte inprovisо castra Q. Minucii proconsulis adgressi sunt. Minucius usque ad lucem intra vallum militem instructum tenuit; intentus, ne qua transcenderet hostis munimenta. Prima luce duabus simul portis eruptionem fecit. Nec primo inpetu, quod speraverat, Ligures pulsi sunt: duas amplius horas dubium certamen sustinuere. Postremo, quum alia atque alia agmina erumperent, & integri fessis succederent ad pugnam, tandem Ligures, inter cetera etiam vigiliis confecti, terga dederunt. Cæsa supra (*f*) quatuor millia hostium; ex Romanis sociisque minus trecenti perierunt. Duobus fere post mensibus P. Cornelius consul cum Boiorum exercitu signis conlatis egregie pugnavit. Duodetriginta millia hostium cæsa, Antias Valerius scribit; capta tria millia & quadringentos; signa militaria centum viginti quatuor; equos mille ducentos triginta; carpenta ducenta quadraginta septem: ex victoribus mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Ubi ut in numero scriptori parum fidei sit, (quia in augendo

Ligures fusi a Minucio.

Boii cæsi a P. Cornelio Cos.

(f) *super* Gron. Crev.

eo non alius intemperantior est) magnam victoriam fuisse adparet, quod & castra capta sunt, & Boii post eam pugnam extemplo dedidérunt sese, & quod supplicatio ejus victoriæ causa decreta ab senatu, victimæque majores cæsæ. *U. c. 561. a. C. 191.*

XXXIX. Per eosdem dies M. Fulvius Nobilior ex ulteriore Hispania ovans urbem est ingressus. Argenti transtulit duodecim millia pondo : bigati argenti centum (*g*) triginta : auri centum viginti septem pondo (*h*). P. Cornelius consul primo, obsidibus a Boiorum gente acceptis, agri parte fere dimidia eos multavit : quo, si vellet, populus Romanus colonias mittere posset. Inde, Romam, ut ad triumphum haud dubium, decedens, exercitum dimisit, & adesse Romæ ad diem triumphi jussit. Ipse, postero die, quam venit, senatu in ædem Bellonæ vocato, quum de rebus ab se gestis differuisset, postulavit, ut sibi triumphanti liceret in urbem invehi. P. Sempronius Blæsus tribunus plebis, « non negandum Scipioni, sed differendum » honorem triumphi, [censebat.] Bella Ligu- *Triumphum petit Cos.* *Blæsus Tr. Pl. differendum censet.*

(g) inf. & Gron. Crev.

(h) *auri centum viginti quinque* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. » rum Gallicis semper juncta fuisse : eas inter » se gentes mutua ex propinquo ferre auxi- » lia. Si P. Scipio, devictis acie Boiis, aut » ipse cum victore exercitu in agrum Ligurum » transisset, aut partem copiarum Q. Minucio » misisset, qui jam tertium ibi annum dubio » detineretur bello, debellari cum Liguribus » potuisse. Nunc ad triumphum frequentan- » dum deductos esse milites, qui egregiam » navare operam reipublicæ potuissent : pos- » sent etiam, si senatus, quod festinatione » triumphi prætermissum esset, id restituere » differendo triumpho vellet. Juberent, con- » sulem cum legionibus redire in provinciam; » dare operam, ut Ligures subigantur. Nisi » illi cogantur in jus judiciumque populi Ro- » mani, ne Boios quidem quieturos : aut pa- » cem, aut bellum utrobique habenda. De- » victis Liguribus, paucos post menses pro- » consulem P. Cornelium multorum exem- » plo, qui in magistratu non triumphaverunt, » triumphaturum esse. »

Cos. concedi illico postulat. XL. Ad ea consul, « Neque se Ligures » provinciam sortitum esse [ait] neque cum » Liguribus bellum gessisse, neque triumphum » de iis postulare. Q. Minucium confidere » brevi

» brevi, subactis iis, meritum triumphum U. c. 561, a. C. 191.
» postulaturum atque inpetraturum esse. Se
» de Gallis Boiis postulare triumphum, quos
» acie vicerit, castris exuerit: quorum gen-
» tem, biduo post pugnam, totam acceperit
» in deditionem: a quibus obsides abduxe-
» rit, pacis futuræ pignus. Verum enimvero
» illud multo majus esse, quod tantum nume-
» rum Gallorum occiderit (i) in acie, quod
» cum tot millibus certe Boiorum nemo ante
» se imperator pugnaverit: plus partem dimi-
» diam ex quinquaginta millibus hominum
» cæsam, multa millia capta: senes pueros-
» que Boiis superesse. Itaque id quemquam
» mirari posse, cur victor exercitus, quum
» hostem in provincia neminem reliquisset,
» Romam venerit ad celebrandum consulis
» triumphum? Quorum militum si & in alia
» provincia opera uti senatus velit; utro
» tandem modo promtiores ad aliud periculum novumque laborem ituros credat, si
» persoluta iis sine detrectatione prioris pe-
» riculi laborisque merces sit, an si spem
» pro re ferentes dimittant, jam semel in
» prima spe deceptos? Nam, quod ad se

(i) *eciderit* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191.

» adtineat, ſibi gloriæ in omnem vitam illo die » ſatis quæſitum eſſe, quo ſe virum optimum » judicatum ad accipiendam Matrem Idæam » miſiſſet ſenatus. Hoc titulo, etſi nec con- » ſulatus nec triumphus adjicitur (k), ſatis » honeſtam honoratamque P. Scipionis Naſicæ » imaginem fore. » Univerſus ſenatus non ipſe modo ad decernendum triumphum conſenſit, ſed etiam tribunum plebis auctoritate ſua compulit ad remittendam interceſſionem. P. Cornelius conſul triumphavit de Boiis. In eo triumpho Gallicis carpentis arma ſignaque & ſpolia omnis generis tranſvexit, & vaſa ænea Gallica : & cum captivis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit. Aureos torques tranſtulit mille quadringentos ſeptuaginta unum (l). Ad hoc (m) auri pondo ducenta quadraginta ſeptem (n) argenti infecti factique in Gallicis vaſis, non infabre ſuo more factis, duo millia trecenta quadraginta pondo ; bigatorum nummorum

Et impetrat.

(k) *addatur* Gron. Crev.

(l) *unum* del. *Gron. Crev.*

(m) *hæc* Gron. Crev.

(n) *quinque* Gron. Crev.

ducenta triginta quatuor. (o) Militibus, qui currum secuti sunt, trecenos (p) vicenos quinos asses divisit; duplex centurioni; triplex equiti. Postero die, concione advocata, de rebus ab se gestis, & de injuria tribuni bello alieno se inligantis, ut suæ victoriæ fructu se defraudaret, quum differuisset, milites exauctoratos dimisit. *U. c. 561. a. C. 191.*

Antiochi securitas.

XLI. Dum hæc in Italia geruntur, Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat, tamquam non transituris in Asiam Romanis. Quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem, aut adsentando faciebat. Hannibal unus, cujus eo tempore vel maxima (q) apud regem auctoritas erat, « Magis mirari se [aiebat] quod non jam in » Asia essent Romani, quam venturos dubi- » tare. Propius esse, in Asiam ex Græcia, » quam ex Italia in Græciam trajicere: & » multo majorem causam Antiochum, quam » Ætolos, esse. Neque enim mari minus, » quam terra, pollere Romana arma. Jampri- » dem classem circa Maleam esse. Audire se

Monita Hannibalis.

(o) *tria* Gron. Crev.

(p) *trecentos* Gron.

(q) *ut maxima* Gron. Crev.

U. c. 561. a. C. 191. » se, nuper novas naves novumque imperatorem rei gerendæ causa ex Italia venisse. » Itaque desineret Antiochus pacem sibi ipse » spe vana facere. In Asia, & de ipsa Asia, » brevi terra marique dimicandum ei cum » Romanis esse : & aut imperium adimen- » dum orbem terrarum adfectantibus, aut ipsi » regnum amittendum. » Unus vera & provi- dere, & fideliter prædicere visus. Itaque ipse rex navibus, quæ paratæ instructæque erant, Chersonesum petit; ut ea loca, si forte terra venirent Romani, præsidiis firma- ret. Ceteram classem Polyxenidam parare & deducere jussit; speculatorias naves ad omnia exploranda circa insulas dimisit.

Classis Romana. XLII. C. Livius præfectus Romanæ classis, cum quinquaginta navibus tectis profectus, ab Roma Neapolim, quo ab sociis ejus oræ convenire jusserat apertas naves, quæ ex fœdere debebantur, Siciliam inde petit : fretoque Messanam prætervectus, quum sex Punicas naves ad auxilium missas accepisset, ab Rheginis Locrisque & ejusdem juris sociis debitas exegisset naves, lustrata classe ad Lacinium, altum petit. Corcyram, quam primam Græciæ civitatium adiit, quum ve-

niſſet, percunctatus de ſtatu belli, (necdum enim omnia in Græcia perpacata erant) & ubi claſſis Romana eſſet, poſtquam audivit, circa Thermopylarum ſaltum in ſtatione conſulem ac regem eſſe, claſſem Piræei ſtare, maturandum ratus omnium rerum cauſſa, pergit protinus navigare Peloponneſum. Samen Zacynthumque, quia partis Ætolorum maluerant eſſe, protinus depopulatus, Maleam petit: &, proſpera navigatione uſus, paucis diebus Piræeum ad veterem claſſem pervenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cum tribus navibus obcurrit; quum Æginæ diu incertus conſilii fuiſſet, utrum ad tuendum rediret regnum, (audiebat enim Antiochum Epheſi navales terreſtresque parare copias) an nuſquam abſcederet ab Romanis, ex quorum fortuna ſua penderet. A Piræeo A. Atilius, traditis ſucceſſori quinque & viginti navibus tectis, Romam eſt profectus. Livius una & octoginta roſtratis navibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum trajecit. U. c. 561. a. C. 191.

XLIII. Eo fere tempore conſul Acilius Naupactum obpugnabat. Livium Deli per

V. c. 561. a. C. 191. aliquot dies (& eſt ventoſiſſima regio inter Cycladas, fretis alias majoribus, alias minoribus diviſas) adverſi venti tenuerunt. Polyxenidas, certior per diſpoſitas ſpeculatorias naves factus, Deli ſtare Romanam claſſem, nuncios ad regem miſit. Qui, omiſſis, quæ in Helleſponto agebat, cum roſtratis navibus, quantum adcelerare potuit, Epheſum rediit: & conſilium extemplo habuit, faciendumne periculum navalis certaminis foret.

Antiochus cum ea pugnandum decernit. Polyxenidas negabat ceſſandum: « & utique » prius confligendum, quam claſſis Eumenis » & Rhodiæ naves conjungerentur Romanis. » Ita numero non ferme inpares futuros ſe, » ceteris omnibus ſuperiores (r), & celeri- » tate navium, & varietate auxiliorum. Nam » Romanas naves, quum ipſas inſcite factas » inmobiles eſſe, tum etiam, ut quæ in » terram hoſtium veniant, oneratas commeatu » venire: ſuas autem, ut pacata omnia circa » ſe relinquentes, nihil præter militem atque » arma habituras. Multum etiam adjuturam » notitiam maris terrarumque & ventorum: » quæ omnia ignaros turbatura hoſtes eſſent. » Movit omnes auctor conſilii, qui & re con-

(r) *non ferme impares futuros; ipſum ceteris omnibus ſuperiorem &c.* Gron.

filium exſecuturus erat. Biduum in adparatu morati : tertio die centum navibus, quarum ſeptuaginta tectæ, ceteræ apertæ, minoris omnes formæ, erant, profecti Phocæam petierunt. Inde, quum audiſſet, adpropinquare jam Romanam claſſem, rex, quia non interfuturus navali certamini erat, Magneſiam, quæ ad Sipylum eſt, conceſſit, ad terreſtres copias comparandas. Claſſis ad Cyſſuntem portum Erythræorum, tamquam ibi aptius exſpectatura hoſtem, contendit. Romani, ubi primum aquilones (ii namque per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Ægæum mare verſum, petunt: inde ad urbem circumegere naves, commeatuque ſumto, Phocæam trajiciunt. Eumenes, Elæam ad ſuam claſſem profectus, paucis poſt inde diebus, cum quatuor & viginti navibus tectis, apertis pluribus, paullo a Phocæa ad Romanos, parantes inſtruentesque ſe ad navale certamen, rediit. Inde centum quinquaginta tectis navibus, apertis ferme quinquaginta, profecti, primo, aquilonibus tranſverſis quum urguerentur in terram, cogebantur tenui agmine prope in ordinem ſingulæ naves ire; deinde,

U. c. 561. a. C. 191.

V. c. 561 a. C. 191 ut lenita paullum vis venti eſt, ad Coryſcum portum, qui ſuper Cyſſuntem eſt, conati ſunt trajicere.

Pugna navalis. XLIV. Polyxenidas, ut adpropinquare hoſtes adlatum eſt, occaſione pugnandi lætus, ſiniſtrum ipſe cornu in altum extendit, dextrum cornu præfectos navium ad terram explicare jubet, & æqua fronte ad pugnam procedebat. Quod ubi vidit Romanus, vela contrahit, malosque inclinat, &, ſimul armamenta componens, opperitur inſequentes naves. Jam ferme triginta in fronte erant, quibus ut æquaret lævum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit: juſſis, qui ſequebantur, adverſus dextrum cornu prope terram proras dirigere. Eumenes agmen cogebat. Ceterum, ut demendis armamentis tumultuari primum cœptum eſt, & ipſe, quanta maxima celeritate poteſt, concitat naves. Jam omnibus in conſpectu erant; (s) duæ Punicæ naves antecedebant Romanam claſſem, quibus obviæ tres fuerunt regiæ naves. Et ut in numero inpari, duæ regiæ unam circumſiſtunt: & primum ab utroque latere remos detergunt: deinde tranſcendunt armati, &, dejectis cæſisque propugnatori-

(s) *Jam omnes in conſpectu erant;* Crev.

bus, navem capiunt. Una, quæ compari Marte concurrerat, poſtquam captam alteram navem vidit, priuſquam a tribus ſimul circumveniretur, retro ad claſſem refugit. Livius indignatione accenſus, prætoria nave in hoſtes tendit. Adverſus quam eadem ſpe duæ, quæ Punicam unam navem circumvenerant, quum inferrentur, demittere in aquam remos ab utroque latere remiges ſtabiliendæ navis cauſſa juſſit, & in advenientes hoſtium naves ferreas manus injicere; &, ubi pugnam pedeſtri ſimilem feciſſet, meminiſſe Romanæ virtutis, nec pro viris ducere regia mancipia. Haud paullo facilius, quam ante duæ unam, tunc una duas naves expugnavit, cepitque. Et jam claſſes quoque undique concurrerant, & paſſim permixtis navibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commiſſo certamine advenerat, ut animadvertit lævum cornu hoſtium ab Livio turbatum, dextrum ipſe, ubi æqua pugna erat, invadit. *U. c. 561. a. C. 191.*

XLV. Nec ita multo poſt primum ab lævo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim, ut virtute militum haud dubie ſuperari ſe vidit, ſublatis dolonibus effuſe fugere inten- *Vincunt Romani.*

U. c. 561. a. C. 191. dit : mox idem &, qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Romani & Eumenes, quoad ſubficere remiges potuerunt, & in ſpe erant extremi agminis vexandi, ſatis pertinaciter ſecuti ſunt. Poſtquam celeritate navium, utpote levium, ſuas commeatu onuſtas eludi fruſtra tendentes viderunt, tandem abſtiterunt; tredecim captis navibus cum milite ac remige, decem demerſis. Romanæ claſſis una Punica navis, in primo certamine ab duabus circumventa, periit. Polyxenidas non prius, quam in portu Epheſi, fugæ finem fecit. Romani eo die, unde egreſſa regia claſſis erat, manſerunt : poſtero die hoſtem perſequi intenderunt. Medio fere in curſu obviæ fuere iis quinque & viginti tectæ Rhodiæ naves, cum Pauſiſtrato præfecto claſſis. Iis adjunctis, Epheſum hoſtem perſecuti, ante oſtium portus acie inſtructa ſteterunt. Poſtquam confeſſionem victis ſatis expreſſerunt, Rhodii & Eumenes domos dimiſſi : Romani, Chium petentes, Phœnicuntem primum portum Erythrææ terræ prætervecti, nocte anchoris jactis, poſtero die in inſulam ad ipſam urbem trajecerunt. Ubi paucos dies remige maxime reficiendo

morati, Phocæam tranſmittunt. Ibi relictis ad præſidium urbis quatuor quinqueremibus, ad Canas claſſis venit : &, quum jam hiems adpeteret, foſſa valloque circumdatis naves ſubductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati ſunt conſules L. Cornelius Scipio & C. Lælius, intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Poſtero die prætores creati, M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fulvius, L. Æmilius, P. Junius, C. Atinius Labeo. *U. c. 561. a. C. 191.* *Comitia.*

EPITOME
LIBRI XXXVII LIVIANI

L. Cornelius Scipio consul, legato P. Scipione Africano (qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia provincia decerneretur, quum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur) profectus ad bellum adversum Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Æmilius Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adjuvantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remissus est. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, & de Ætolis triumphavit. Victo deinde Antiocho a L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege Pergami, Attali filio, pax data est ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo

juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui & ipsi juverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri exæquatus, Asiaticus adpellatus est.

LIBER XXXVII

I.

U. c. 562. a. C. 190.

L. Cornelio, C. Lælio Coss.

L. Cornelio Scipione, C. Lælio consulibus, nulla prius secundum religiones acta in senatu res est, quam de Ætolis. Et legati eorum institere, quia brevem induciarum diem habebant; & ab T. Quinctio, qui tum Romam ex Græcia redierat, adjuti sunt. Ætoli, ut quibus plus in misericordia senatus, quam in caussa, spei esset, suppliciter egerunt, veteribus benefactis nova pensantes maleficia. Ceterum & præsentes interrogationibus undique senatorum, confessionem magis noxæ, quam responsa, exprimentium, fatigati sunt, &, excedere curia jussi, magnum certamen præbuere. Plus ira, quam misericordia, in caussa eorum valebat; quia non ut hostibus modo, sed tanquam indomitæ & insociabili genti, succensebant. Per aliquot dies quum certatum esset, postremo neque dari, neque negari pacem placuit. Duæ conditiones eis latæ sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permitterent; vel mille talentum darent, eosdemque amicos atque inimi-

Ætoli legati infecta pace dimissi.

cos haberent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium senatui permitterent, nihil certi responsum est. Ita infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra quindecim dies excedere jussi. Tum de consulum provinciis cœptum est agi. Ambo Græciam cupiebant. Multum Lælius in senatu poterat. Is, quum senatus aut sortiri, aut comparare inter se provincias consules jussisset, elegantius facturos dixit, si judicio Patrum, quam si sorti, eam rem permisissent. Scipio, responso ad hoc dato, « cogitaturum, quid sibi faciendum esset, » cum fratre uno locutus, jussusque ab eo permittere audacter senatui, renunciat collegæ, « facturum se, quod is » censeret. » Quum res, aut nova, aut vetustate exemplorum memoriæ jam exoletæ, relata exspectatione certaminis senatum erexisset, P. Scipio Africanus dixit, « Si L. Scipioni fratri suo provinciam Græciam (a) » decrevissent, se legatum iturum. » Hæc vox, magno adsensu audita, sustulit certamen. Experiri libebat, utrum plus regi Antiocho in Hannibale victo, an in victore Africano consuli legionibusque Romanis,

U. c. 562. a. C. 190.

Provinciæ.

Africanus fratri legatus.

(a) *Græciam* del. *Crev.*

V. c. 562. a. C. 190. auxilii foret: ac prope omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreverunt.

II. Prætores inde provincias sortiti, L. Aurunculeius urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Æmilius Regillus classem, P. Junius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliam & Bruttios, C. Atinius Siciliam. Consuli deinde, cui Græcia provincia decreta erat, ad eum *Exercitus.* exercitum, quem a M'. Acilio (duæ autem legiones erant) accepturus esset, in supplementum addita peditum civium Romanorum tria millia, equites centum, & socium Latini nominis quinque millia, equites ducenti: & adjectum, ut, quum in provinciam venisset, si e republica videretur esse, exercitum in Asiam trajiceret. Alteri consuli totus novus exercitus decretus; duæ legiones Romanæ, & socium Latini nominis quindecim millia peditum, equites sexcenti. Exercitum ex Liguribus Q. Minucius (jam enim confectam provinciam scripserat, & Ligurum omne nomen in deditionem venisse) traducere in Boios, & P. Cornelio proconsuli tradere, jussus. Ex agro, quo victos bello multaverat Boios, deductæ urbanæ legiones, quæ priore anno conscriptæ erant, M. Tuccio

præ-

prætori datæ, & ſocium ac (*b*) Latini nominis peditum quindecim millia, equites ſexcenti, ad Apuliam Bruttioſque obtinendos. A. Cornelio ſuperioris anni prætori, qui Bruttios cum exercitu obtinuerat, imperatum, ſi ita conſuli videretur, ut legiones in Ætoliam trajectas M'. Acilio traderet, ſi is manere ibi vellet. Si Acilius redire Romam mallet, ut A. Cornelius cum eo exercitu in Ætolia remaneret. C. Atinium Labeonem provinciam Siciliam exercitumque a M. Æmilio accipere placuit, & in ſupplementum ſcribere ex ipſa provincia, ſi vellet, peditum duo millia, & centum equites. P. Junius Brutus in Tuſcos exercitum novum, legionem unam Romanam, & decem millia ſocium ac Latini nominis ſcribere, & quadringentos equites; L. Æmilius, cui provincia maritima erat, viginti naves longas, & ſocios navales a M. Junio prætore ſuperioris anni accipere juſſus, & ſcribere ipſe mille navales ſocios, duo millia peditum: cum iis navibus militibusque in Aſiam proficiſci, & claſſem a C. Livio accipere. Duas

U. c. 562. a. C. 190.

(b) *ac* del. *Gron. Crev.* paullo infra eadem lectio ſervatur.

U. c. 562. a. C. 190. Hiſpanias Sardiniamque obtinentibus prorogatum in annum imperium eſt, & iidem exercitus decreti. Siciliæ Sardiniæque binæ eo anno decumæ frumenti imperatæ : Siculum omne frumentum in Ætoliam ad exercitum portari juſſum : ex Sardinia pars Romam, pars in Ætoliam, eodem quo Siculum.

Prodigia. III. PRIUSQUAM conſules in provincias proficiſcerentur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romæ Junonis Lucinæ templum de cœlo tactum erat, ita ut faſtigium valvæque deformarentur. Puteolis pluribus locis murus & porta fulmine icta, & duo homines exanimati. Nurſiæ ſereno ſatis conſtabat nimbum ortum : ibi quoque duos liberos homines exanimatos. Terra apud ſe pluiſſe Tuſculani nunciabant, & Reatini mulam in agro ſuo peperiſſe. Ea procurata, Latinæque inſtauratæ; quod Laurentibus carnis, quæ dari debet, data non fuerat. Supplicatio quoque earum religionum cauſſa fuit, quibus Diis decemviri ex libris ut (c) fieret, ediderunt. Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes matrimique, ad id ſacrificium adhibiti : & decemviri nocte lactentibus rem

(c) *ut del. Gron. Crev.*

divinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priusquam proficiscereturn, fornicem in Capitolio adversus viam, qua in Capitolium adscenditur, cum signis septem auratis, & duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem posuit. Per eosdem dies principes Ætolorum tres & quadraginta inter quos Damocritus & frater ejus erant, ab duabus cohortibus, missis a M'. Acilio, Romam deducti, & in Lautumias conjecti sunt. Cohortes inde ad exercitum redire, L. Cornelius consul jussit. Legati a Ptolemæo & Cleopatra, regibus Ægypti, gratulantes quod M'. Acilius consul Antiochum regem Græcia expulisset, venerunt: adhortantesque, ut in Asiam exercitum trajicerent (*d*); « omnia » perculsa metu non in Asia modo, sed » etiam in Syria, esse; reges Ægypti ad ea, » quæ censuisset senatus, paratos fore. » Gratiæ regibus actæ: legatis munera dari jussa, in singulos quaternum millium æris. *U. c. 562; a. C. 190.*

IV. L. Cornelius consul, peractis, quæ Romæ agenda erant, pro concione edixit, ut milites, quos ipse in supplementum scripsisset, quique in Bruttiis cum A. Cornelio

(*d*) *traduceret* Gron. Crev.

V. c. 562. a. C. 190.

prorætore eſſent, ut hi omnes Idibus Quinctilibus Brundiſium convenirent. Item tres legatos nominavit, Sex. Digitium, L. Apuſtium, C. Fabricium Luſcinum, qui ex ora maritima undique naves Brundiſium contraherent: &, omnibus jam paratis, paludatus ab urbe eſt profectus. Ad quinque millia voluntariorum ex Romanis ſociisque, qui emerita ſtipendia ſub imperatore P. Africano habebant, præſto fuere exeunti conſuli, & nomina dederunt. Per eos dies, quibus eſt profectus ad bellum conſul, ludis Apollinaribus, ante diem quintum Idus Quinctiles, cœlo ſereno interdiu obſcurata lux eſt, quum luna ſub orbem ſolis ſubiiſſet. Et L. Æmilius Regillus, cui navalis provincia evenerat, eodem tempore profectus eſt. L. Aurunculeio negotium ab ſenatu datum eſt, ut triginta quinqueremes, viginti triremes faceret; quia fama erat, Antiochum poſt prœlium navale majorem claſſem aliquanto reparare. Ætoli, poſtquam legati ab Roma retulerunt, nullam ſpem pacis eſſe, quamquam omnis ora maritima eorum, quæ in Peloponneſum verſa eſt, depopulata ab Achæis erat, periculi magis, quam damni,

Scipio Coſ. proficiſcitur.

Solis deliquium.

Ætolorum conatus.

memores, ut Romanis intercluderent iter, Coracem montem occupaverunt. Neque enim dubitabant, ad obpugnationem Naupacti eos principio veris redituros esse. Acilio, qui id exspectari sciebat, satius visum est, inopinatam adgredi rem, & Lamiam obpugnare, Nam & a Philippo prope ad excidium adductos esse; & tunc eo ipso, quod nihil tale timerent, obprimi incautos posse. Profectos ab Elatia primum in hostium terra circa Sperchium amnem posuit castra: inde nocte mōtis signis, prima luce corona mœnia est adgressus. *U. c. 562 a. C. 190.*

Lamia obpugnata ab Acilio.

V. MAGNUS pavor ac tumultus, ut in re inprovisa, fuit. Constantius tamen, quam quis facturos crederet, in tam subito periculo, quum viri propugnarent, feminæ tela omnis generis saxaque in muros gererent, jam (e) multifariam scalis adpositis, urbem eo die defenderunt. Acilius, signo receptui dato, suos in castra medio ferme die reduxit: & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priusquam prætorium dimitteret, denunciavit, «ut ante lucem armati paratique » essent. Nisi expugnata urbe, se eos in castra

(e) *jam* del. *Gron. Crev.*

V. c. 562. a. C. 190. » non reducturum. » Eodem tempore, quo pridie, pluribus locis adgressus, quum oppidanos jam vires, jam tela, jam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi, partim divendita, partim divisa præda, consilium habitum, quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Ætolis saltu. Ne tamen segnia æstiva essent, & Ætoli non inpetratam pacem ab senatu nihilominus per suam cunctationem haberent, obpugnare Acilius Amphissam statuit. Ab Heraclea per Œtam exercitus eo ductus. Quum ad mœnia castra posuisset, non corona, sicut Lamiam, sed operibus obpugnare urbem est adortus. Pluribus simul locis aries admovebatur; & quum quaterentur muri, nihil adversus tale machinationis (*f*) genus parare, aut comminisci oppidani conabantur. Omnis spes in armis & audacia erat. Eruptionibus crebris & stationes hostium, & eos ipsos, qui circa opera & machinas erant, turbabant.

Amphissa obpugnata.

Cos. in provinciam venit.

VI. Multis tamen locis murus decussus erat, quum adlatum est, successorem, Apolloniæ exposito exercitu, per Epirum ac Thessaliam venire. Cum tredecim millibus

(*f*) *obpugnationis* Crev.

peditum & quingentis equitibus consul ve- *U. c. 562. a. C. 190.*
niebat. Jam in sinum Maliacum venerat: & præmissis Hypatam, qui tradere urbem juberent, postquam responsum est, nihil, nisi ex communi Ætolorum decreto, facturos; ne teneret se obpugnatio Hypatæ, nondum Amphissa recepta, præmisso fratre Africano, Amphissam ducit. Sub adventum eorum oppidani, relicta urbe, (jam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atque inermes concessere. Consul sex millia ferme passuum inde posuit castra. Eo legati Athenienses primum ad P. Scipionem, prægressum agmen, sicut ante dictum est, deinde ad consulem venerunt, deprecantes pro Ætolis. Clementius responsum ab Africano tulerunt: qui, causam relinquendi honeste Ætolici belli quærens, Asiam & regem Antiochum spectabat; jusseratque Athenienses, non Romanis solum, ut pacem bello præferrent, sed etiam Ætolis persuadere. Celeriter, auctoribus Athenienses, frequens ab Hypata legatio Ætolorum venit: & spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit, commemorantis, « mul-

Ætoli pacem quærunt.

U. c. 562. a. C. 190. » tas gentes populosque in Hiſpania prius, » deinde in Africa, in fidem ſuam veniſſe. » In omnibus ſe majora clementiæ benignita- » tisque, quam virtutis bellicæ, monumenta » reliquiſſe. » Perfecta videbatur res, quum aditus conſul idem illud reſponſum retulit, quo fugati ab ſenatu fuerant. Eo tamquam novo quum icti Ætoli eſſent, (nihil enim nec legatione Athenienſium, nec placido Africani reſponſo profectum videbant) referre ad ſuos dixerunt velle.

VII. Reditum inde Hypatam eſt, nec conſilium expediebatur. Nam neque, unde mille talentum daretur, erat; &, permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſua ſæviretur, metuebant. Redire itaque eoſdem legatos ad conſulem & Africanum jufferunt, & petere, ut, ſi dare vere pacem, non tantum oſtendere, fruſtrantes ſpem miſerorum, vellent, aut ex ſumma pecuniæ demerent, aut permiſſionem extra civium corpora fieri juberent. Nihil inpetratum, ut mutaret conſul, & ea quoque inrita legatio dimiſſa eſt. Secuti & Athenienſes ſunt: & princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulſis Ætolos, & complorantes inutili lamentatione

fortunam gentis, ad ſpem revocavit; auctor inducias ſex menſium petendi, ut legatos Romam mittere poſſent. « Dilationem nihil » ad præſentia mala, quippe quæ ultima eſ- » ſent, adjecturam : levari per multos caſus, » tempore interpoſito, præſentes clades poſſe. » Auctore Echedemo iidem miſſi, prius P. Scipione convento, per eum inducias temporis ejus, quod petebant, a conſule inpetraverunt : &, ſoluta obſidione Amphiſſæ, M'. Acilius, tradito conſuli exercitu, provincia deceſſit : & conſul ab Amphiſſa Theſſaliam repetit, ut per Macedoniam Thraciamque duceret in Aſiam. Tum Africanus fratri, « Iter, quod inſiſtis, L. Scipio, ego quoque » adprobo : ſed totum id vertitur in volun- » tate Philippi. Qui, ſi imperio noſtro fidus » eſt, & iter, & commeatus, & omnia, » quæ in longo itinere exercitus alunt juvant- » que, nobis ſuppeditabit. Si is deſtituat, » nihil per Thraciam ſatis tutum habebis. » Itaque prius regis animum explorari placet. » Optime explorabitur, ſi nihil ex præparato » agentem obprimet, qui mittetur. » Ti. Sempronius Gracchus, longe tum acerrimus juvenum ad id delectus, per diſpoſitos equos

U. c. 562. a. C. 190.

Inducias inpetrant.

V. c. 562. a. C. 190.

prope incredibili celeritate ab Amphissa (inde enim est dimissus) die tertio Pellam pervenit. In convivio re» erat, & in multum vini processerat : ea ipsa remissio animi suspicionem demsit, novare eum quidquam velle. Et tum quidem comiter acceptus hospes. Postero die commeatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, vias, ubi transitus (*g*) difficiles erant, munitas vidit. Hæc referens eadem, qua ierat, celeritate Thaumacis obcurrit consuli. Inde certiore & majore spe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam pervenit. Venientes regio adparatu & accepit, & prosecutus est rex. Multa in eo & dexteritas, & humanitas visa, quæ commendabilia apud Africanum erant; virum sicut ad cetera egregium, ita a comitate, quæ sine luxuria esset, non aversum. Inde non per Macedoniam modo, sed etiam Thraciam, prosequente & præparante omnia Philippo, ad Hellespontum perventum est.

Cos. ducit in Asiam. Regio adparatu accipitur a Philippo, qui commeatus Romano exercitui benignè parat.

Antiochus classem reparat.

VIII. ANTIOCHUS post navalem ad Corycum pugnam, quum totam hiemem liberam in adparatus terrestres maritimosque habuisset, classi maxime reparandæ, ne tota maris

(*g*) *transitu* Grog. Crev.

possessione pelleretur, intentus fuerat. Subcurrebat, « Superatum se, quum classis ab- » fuisset Rhodiorum. Quod si ea quoque (nec » commissuros Rhodios, ut iterum morarentur) certamini adesset, magno sibi navium » numero opus fore, ut viribus & magnitudine classem hostium æquaret. » Itaque & Hannibalem in Syriam miserat ad Phœnicum arcessendas naves, & Polyxenidam, quo minus prospere gesta res erat, eo enisius & eas, quæ erant, reficere, & alias parare naves jussit. Ipse in Phrygia hibernavit, undique auxilia arcessens. Etiam in Gallogræciam miserat: bellicosiores ea tempestate erant, Gallicos adhuc, nondum exsoleta stirpe gentis, servantes animos. Filium Seleucum in Æolide reliquerat cum exercitu ad maritimas continendas urbes; quas illinc a Pergamo Eumenes, hinc a Phocæa Erythrisque Romani sollicitabant. Classis Romana, sicut ante dictum est, ad Canas hibernabat. Eo media ferme hieme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum, venit. Is, quum magnam prædam agi posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thyatira esset, hortando perpulit Livium, ut quinque

U. c. 562. a. C. 190.

U. c. 562. a. C. 190.

millia militum ſecum mitteret. Miſſi ingentem prædam inrra paucos dies averterunt.

IX. Inter hæc Phocææ ſeditio orta, quibuſdam ad Antiochum multitudinis animos avocantibus. Gravia hiberna navium erant; grave tributum, quod togæ quingentæ imperatæ erant, cum quingentis tunicis; gravis etiam inopia frumenti, propter quam naves quoque & præſidium Romanum exceſſit. Tum vero liberata metu factio erat, quæ plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. Senatus & optimates in Romana ſocietate perſtandum cenſebant: defectionis auctores plus apud multitudinem valuerunt. Rhodii, quo magis ceſſatum priore æſtate erat, eo maturius æquinoctio verno eumdem Pauſiſtratum claſſis præfectum cum ſex & triginta navibus miſerunt. Jam Livius a Canis cum triginta navibus & ſeptem quadriremibus, quas ſecum Eumenes rex adduxerat, Helleſpontum petebat; ut ad tranſitum exercitus, quem terra venturum opinabatur, præpararet, quæ opus eſſent. In portum, quem vocant Achæorum, claſſem primum advertit. Inde Ilium adſcendit, ſacrificioque Minervæ facto, legationes finitimas ab

Claſſis Romana Helleſpontum petit.

Elæunte, & Dardano, & Rhœteo, tradentes in fidem civitates suas, benigne audivit. Inde ad Hellesponti fauces navigat; &, decem navibus in statione contra Abydum relictis, cetera classe in Europam ad Sestum (*h*) obpugnandam trajecit. Jam subeuntibus armatis muros fanatici Galli primum cum sollemni habitu ante portam ocurrunt. Jussu se matris Deum famulos Deæ venire memorant, ad precandum Romanum, ut parceret mœnibus urbique. Nemo eorum violatus est: mox universus senatus cum magistratibus ad dedendam urbem processit. Inde Abydum trajecta classis. Ubi quum, tentatis per colloquia animis, nihil pacati responderetur, ad obpugnationem sese expediebant. *U. c. 562. a. C. 190.*

X. Dum hæc in Hellesponto geruntur, Polyxenidas regius Præfectus, (erat autem exsul Rhodius) quum audisset, profectam ab domo popularium suorum classem, & Pausistratum præfectum superbe quædam & contemtim in se concionantem (*i*) dixisse, præcipuo certamine animi adversus eum sumto, nihil aliud dies noctesque agitabat *Polyxenidas fraudem Pisistrato struit.*

(h) *Seston* Gron. Crev.

( ) *concionatum* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. animo, quam ut verba magnifica ejus rebus confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notum, qui diceret, « Et se Pausistrato pa- » triæque suæ magno usui, si liceat, fore; » & a Pausistrato se restitui in patriam pos- » se. » Quum, quonam modo ea fieri possent, mirabundus Pausistratus percunctaretur, fidem petenti dedit agendæ communiter rei, aut silentio tegendæ. Tum internuncius, « regiam classem aut totam, aut majorem » ejus partem, Polyxenidam traditurum ei. » Pretium tanti meriti nullum aliud pacisci, » quam reditum in patriam. » Magnitudo rei, nec ut crederet, nec ut adspernaretur dicta, effecit. Panormum Samiæ terræ petit: ibique ad explorandam rem, quæ oblata erat, subsitit (*k*). Ultro citroque nuncii cursare: nec fides ante Pausistrato facta est, quam coram nuncio ejus Polyxenidas sua manu scripsit, « se ea, quæ pollicitus esset, factu- » rum, » signoque suo inpressas tabellas misit. Eo vero pignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est. Neque enim eum, qui sub rege viveret, commissurum fuisse, ut adversus semet ipsum indicia manu sua testata

(*k*) *subsistit* Crev.

daret. Inde ratio ſimulatæ proditionis compoſita. « Omnium (*l*) ſe rerum adparatum omiſſurum, » Polyxenidas dicere; « non remigem, » non ſocios navales ad claſſem frequentes » habiturum : ſubducturum per ſimulationem » reficiendi quaſdam naves : alias in propin- » quos portus dimiſſurum : paucas ante por- » tum Epheſi in ſalo habiturum; quas, ſi » exire res cogeret, objecturus certamini » foret. Quam neglegentiam Polyxenidam in claſſe ſua habiturum Pauſiſtratus audivit, eam ipſe extemplo habuit. Partem navium ad commeatus arceſſendos Halicarnaſſum, partem Samum ad urbem miſit : ut paratus eſſet, quum ſignum adgrediendi a proditore accepiſſet. Polyxenidas augere ſimulando errorem : ſubducit quaſdam naves, alias velut ſubducturus eſſet, navalia reficit : remiges ex hibernis non Epheſum arceſſit, ſed Magneſiam occulte cogit. *U. c. 562. a. C. 190.*

XI. Forte quidam Antiochi miles, quum Samum rei privatæ cauſſa veniſſet, pro ſpeculatore deprehenſus (*m*) deducitur Panor-

(l) *Omnem* Gron. Crev.

(m) *comprehenſus* Gron. Crev.

V. c. 562. a. C. 190. mum ad præfectum. Is percunctanti, quid Epheſi ageretur, incertum metu, an erga ſuos haud ſincera fide, omnia aperit: claſſem inſtructam paratamque in portu ſtare: remigium omne Magneſiam ad Sipylum miſſum: perpaucas naves ſubductas eſſe, & navalia tegi: numquam intentius rem navalem adminiſtratam eſſe. Hæc ne pro veris audirentur, animus errore & ſpe vana præoccupatus fecit. Polyxenidas, ſatis omnibus comparatis, nocte remige a Magneſia arceſſito, deductisque raptim, quæ ſubductæ erant, navibus, quum diem non tam in adparatu abſumſiſſet, quam quod conſpici proficiſcentem claſſem nolebat; poſt ſolis occaſum profectus ſeptuaginta navibus tectis, vento adverſo, ante lucem Pygela portum tenuit. Ubi quum interdiu ob eamdem cauſſam quieſſet, nocte in proxima Samiæ terræ trajecit. Hinc Nicandro quodam archipirata quinque (n) navibus tectis Palinurum juſſo petere, atque inde armatos, qua proximum per agros iter eſſet, Panormum ad tergum hoſtium ducere, ipſe interim, claſſe diviſa, ut ex utraque parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pauſiſtratus primo, ut in re necopi-

(n) *cum quinque* Gron. Crev. nata,

nata, turbatus parumper, deinde vetus miles, celeriter conlecto animo, terra melius arceri, quam mari, hostes posse ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus objectis ab alto portum faciunt: ducit inde facile telis ancipitibus hostem submoturus. Id inceptum ejus Nicander a terra visus (*n*) quum turbasset, repente mutato consilio, naves conscendere omnes jubet. Tum vero ingens pariter militum nautarumque trepidatio orta, & velut fuga in naves fieri, quum se mari terraque simul cernerent circumventos. Pausistratus, unam viam salutis esse ratus, si vim facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum posset, postquam conscendisse suos vidit, sequi ceteris jussis, ipse princeps concitata nave remis ad ostium portus tendit. Superantem jam fauces navem ejus Polyxenidas tribus quinqueremibus circumsistit. Navis rostris icta subprimitur: telis obruuntur propugnatores: inter quos & Pausistratus inpigre pugnans interficitur. Navium reliquarum ante portum aliæ, aliæ in portu deprehensæ, quædam a Nicandro, dum moliuntur a terra, captæ,

U. c. 562; a. C. 190.

Pausistratus interficitur.

(n) *missus* Gron.

U. c. 562. a. C. 190. Quinque tantum Rhodiæ naves cum duabus Coïs effugerunt, terrore flammæ micantis via sibi inter confertas naves facta; contis enim binis a prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem præ se portabant. Erythrææ triremes, quum haud procul a Samo Rhodiis navibus, quibus ut essent præsidio, veniebant, obviæ fugientibus fuissent, in Hellespontum ad Romanos cursum averterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam, porta una per custodes aperta, recepit; & Cyme aliæque ejusdem oræ urbes ad eum metu defecerunt.

XII. Dum hæc in Æolide geruntur, Abydus quum per aliquot dies obsidionem toleraſſet, præsidio regio tutante mœnia, jam omnibus fessis, Philota quoque præfecto præsidii permittente, magistratus eorum cum Livio de conditionibus tradendæ urbis agebant. Rem distinebat, quod, utrum armati, an inermes, emitterentur regii, parum conveniebat. Hæc agentibus quum interveniſſet nuncius Rhodiorum cladis, emissa de manibus res est. Metuens enim Livius, ne successu tantæ rei elatus Polyxenidas classem, quæ ad Canas erat, obprimeret, Abydi obsi-

dione cuſtodiaque Helleſponti extemplo relicta, naves, quæ ſubductæ Canis erant, deduxit. Et Eumenes Elæam venit. Livius omni claſſe, cui adjunxerat triremes duas Mitylenæas, Phocæam petit. Quam quum teneri valido regio præſidio audiſſet, nec procul Seleuci caſtra eſſe; depopulatus maritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naves inpoſita, tantum moratus, dum Eumenes cum claſſe adſequeretur, Samum petere intendit. Rhodiis primo audita clades ſimul pavorem, ſimul luctum ingentem fecit. Nam, præter navium militumque jacturam, quod floris, quod roboris in juventute fuerat, amiſerant; multis nobilibus ſecutis inter cetera auctoritatem Pauſiſtrati, quæ inter ſuos merito maxima erat. Deinde, quod fraude capti, quod a cive potiſſimum ſuo forent, in iram luctus vertit. Decem extemplo naves, & diebus poſt paucis decem alias, præfecto omnium Eudamo, miſerunt: quem, aliis virtutibus bellicis haudquaquam Pauſiſtrato parem, cautiorem, quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani & Eumenes rex in Erythræam primum claſſem (o) adplicuerunt. Ibi noctem unam morati,

U. c. 562. a. C. 190.

Rhodiorum luctus.

Deinde ira.

(o) *applicaverunt* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. postero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt. Inde quum in proxima Samiæ vellent trajicere, non exspectato solis ortu, ex quo statum cœli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. Medio in cursu, aquilone in septentrionem verso, exasperato fluctibus mari jactari cœperunt.

XIII. Polyxenidas, Samum petituros ratus hostes, ut se Rhodiæ classi conjungerent, ab Epheso profectus, primo ad Myonnesum stetit: inde ad Macrin (quam vocant) insulam trajecit, ut prætervehentis classis si quas aberrantes ex agmine naves posset, aut postremum agmen obportune adoriretur. Postquam sparsam tempestate classem vidit, occasionem primo adgrediendi ratus, paullo post increbrescente vento, & majores jam volvente fluctus, quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad Æthaliam insulam trajecit, ut inde postero die Samum ex alto petentes naves adgrederetur. Romani, pars exigua, primis tenebris portum Samiæ desertum tenuerunt: classis cetera, noctem totam in alto jactata, in eumdem portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium naves ad

Æthaliam ſtare, conſilium habitum, utrum extemplo decernerent, an Rhodiam exſpectarent claſſem. Dilata re, (ita enim placuit) Corycum, unde venerant, trajecerunt. Polyxenidas quoque, quum fruſtra ſtetiſſet, Epheſum rediit. Tum Romanæ naves vacuo ab hoſtibus mari Samum trajecerunt. Eodem & Rhodia claſſis poſt dies paucos venit. Quam ut exſpectatam eſſe adpareret, profecti extemplo ſunt Epheſum, ut aut decernerent navali certamine, aut, ſi detrectaret hoſtis pugnam, (quod plurimum intererat ad animos civitatium) timoris confeſſionem exprimerent. Contra fauces portus inſtructa in frontem navium acie ſtetere. Poſtquam nemo adverſus ibat, claſſe diviſa, pars in ſalo ad oſtium portus in anchoris ſtetit; pars in terram milites expoſuit. In eos, jam ingentem prædam late depopulato agro agentes, Andronicus Macedo, qui in præſidio Epheſi erat, jam mœnibus adpropinquantes eruptionem fecit, exutosque magna parte prædæ ad mare ac naves redegit. Poſtero die, inſidiis medio ferme viæ poſitis, ad eliciendum extra mœnia Macedonem, Romani ad urbem agmine ierę: inde, quum ea ipſa ſuſpicio, ne quis

U. c. 562. a. C. 190.

Romana claſſis ante Epheſum.

U. c. 562. a. C. 190.

exiret, deterruiſſet, redierunt ad naves : &, terra marique fugientibus certamen hoſtibus, Samum, unde venerat, claſſis repetit. Inde duas ſociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretum Cephalleniæ tuendum prætor miſit. Infeſtum id latrocinio Lacedæmonius Hybriſtas cum juventute Cephallenum faciebat : clauſumque jam mare commeatibus Italicis erat.

Æmilius Livio ad navale imperium ſuccedit.

XIV. Piræei L. Æmilio Regillo, ſuccedenti ad navale imperium, Epicrates obcurrit. Qui, audita clade Rhodiorum, quum ipſe duas tantum quinqueremes haberet, Epicratem cum quatuor navibus in Aſiam ſecum reduxit. Proſecutæ etiam apertæ Athenienſium naves ſunt. Ægeo mari trajecit. Eodem Timaſicrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempeſta venit : deductusque ad Æmilium, præſidii cauſſa ſe miſſum, ait, quod eam oram maris infeſtam onerariis regiæ naves excurſionibus crebris ab Helleſponto atque Abydo facerent. Trajicienti Æmilio a Chio Samum duæ Rhodiæ quadriremes miſſæ obviam ab Livio, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus obcur-

rit. Samum postquam ventum est, accepta a Livio classe, & sacrificio, ut adsolet, rite facto, Æmilius consilium advocavit. Ibi C. Livius, (is enim est primus rogatus sententiam) « Neminem fidelius dare posse consi- » lium [dixit] quam eum, qui id alteri sua- » deret, quod ipse, si in eodem loco esset, » facturus fuerit. Se in animo habuisse, tota » classe Ephesum petere, & onerarias ducere » multa saburra gravatas, atque eas in fau- » cibus portus subprimere. Et eo minoris » molimenti ea claustra esse, quod, in flumi- » nis modum, longum, & angustum, & » vadosum ostium portus sit. Ita ademturum » se maris usum hostibus fuisse, inutilemque » classem facturum.

U. c. 563. a. C. 190.

Consilium advocat.

XV. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quæsivit, « Quid tandem? ubi demersis » navibus frenassent claustra maris, utrum » libera sua classe abscessuri inde forent ad » opem ferendam sociis, terroremque hosti- » bus præbendum? an nihilominus tota classe » portum obsessuri? Sive enim abscedant, » cui dubium esse, quin hostes extracturi de- » mersas moles sint, & minore molimento » aperturi portum, quam obstruatur? Sin

U c. 562. a. C. 190. » autem manendum ibi nihilominus sit, quid » adtinere, claudi portum ? Quin contra, » illos, tutissimo portu, opulentissima urbe » fruentes, omnia Asia præbente, quieta æsti- » va acturos : Romanos, aperto in mari fluctu- » bus tempestatibusque objectos, omnium » inopes, in assidua statione futuros : ipsos » magis adligatos inpeditosque, ne quid eo- » rum, quæ agenda sint, possint agere, quum » ut hostes clausos habeant. » Eudamus, præfectus Rhodiæ classis, magis eam sibi dis- plicere sententiam ostendit, quam ipse, quid censeret faciendum, dixit. Epicrates Rhodius, « Omissa in præsentia Ephesо, mittendam » navium partem in Lyciam [censuit] & » Patara, caput gentis, in societatem adjun- » genda. In duas res magnas id usui fore : & » Rhodios, pacatis contra insulam suam terris, » totis viribus incumbere in unius belli, quod » adversus Antiochum sit, curam posse : & » eam classem, quæ in Lycia compararetur, » intercludi, ne Polyxenidæ conjungatur. » Hæc maxime movit sententia. Placuit tamen, Regillum tota classe evehi ad portum Ephesi, ad inferendum hostibus terrorem.

XVI. C. Livius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrnæis, in Lyciam eſt miſſus, Rhodum prius juſſus adire, & omnia cum iis communicare conſilia. Civitates, quas prætervectus eſt, Miletus, Myndus, Halicarnaſſus, Cnidus, Cous, imperata eniſe fecerunt. Rhodum ut eſt ventum, ſimul &, ad quam rem miſſus eſſet, iis expoſuit, & conſuluit eos. Adprobantibus cunctis, & ad eam, quam habebat, claſſem adſumtis tribus quadriremibus, navigat Patara. Primo ſecundus ventus ad ipſam urbem ferebat eos, ſperabantque, ſubito terrore aliquid moturos. Poſtquam, circumagente ſe vento, fluctibus dubiis volvi cœptum eſt mare, pervicerunt quidem remis, ut tenerent terram: ſed neque circa urbem tuta ſtatio erat, nec ante hoſtium portus in ſalo ſtare poterant, aſpero mari, & nocte inminente. Prætervecti mœnia portum Phœnicunta, minus duum millium ſpatio inde diſtantem, petiere, navibus ab (*p*) maritima vi tutum: ſed altæ rupes inſuper inminebant, quas celeriter oppidani, adſumtis regiis mili-

U. c. 562. a. C. 190.

Livius mittitur in Lyciam.

(*p*) *a* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. tibus, quos in præsidio habebant, ceperunt. Adversus quos Livius, quamquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Iſſæos auxiliares & Smyrnæorum expeditos juvenes misit. Ii, dum missilibus primo & adversus paucos levibus excursionibus lacessebatur magis, quam conferebatur, pugna, sustinuerunt certamen: postquam plures ab urbe adfluebant, & jam omnis multitudo effundebatur, timor incessit Livium, ne & auxiliares circumvenirentur, & navibus etiam ab terra periculum esset: ita non milites solum, sed etiam navales socios, remigum turbam, quibus quisque poterat telis, armatos in prœlium eduxit. Tum quoque anceps pugna fuit; neque milites solum aliquot, sed L. Apustius tumultuario prœlio cecidit. Postremo tamen fusi fugatique sunt Lycii, atque in urbem compulsi: & Romani cum haud incruenta victoria ad naves redierunt. Inde in Telmissicum (*q*) profecti sinum, qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit, omissa Patara amplius tentandi spe, Rhodii domum dimissi sunt. Livius prætervectus Asiam, in Græciam transmisit, ut conventis

(*q*) *Telmessicum* Gron. Crev.

Scipionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiam trajiceret. *U. c. 562. a. C. 190.*

XVII. ÆMILIUS, poſtquam omiſſas in Lycia res, & Livium profectum in Italiam cognovit, quum ipſe ab Epheſo, repulſus tempeſtate, inrito incepto Samum revertiſſet, turpe ratus, tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eo tota claſſe, & ſumma vi adgredi urbem ſtatuit. Miletum & ceteram oram ſociorum prætervecti, in Bargylietico (*r*) ſinu exſcenſionem ad Jaſſum fecerunt. Urbem regium tenebat præſidium: agrum circa Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſſis deinde, qui per conloquia principum & magiſtratuum tentarent animos, poſtquam nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſſe, ad urbem obpugnandam ducit. Erant Jaſſenſium exſules cum Romanis: ii frequentes Rhodios orare inſtiterunt, « Ne urbem, & vicinam ſibi, & » cognatam, innoxiam perire ſinerent. Sibi » exſilii nullam aliam cauſſam eſſe, quam » fidem erga Romanos. Eadem vi regiorum, » qua ipſi pulſi ſint, teneri eos, qui in urbe » maneant. Omnium Jaſſenſium unam mentem » eſſe, ut ſervitutem regiam effugerent. » *Æmilius tota claſſe proficiſcitur in Lyciam.*

(*r*) *Bargylletico* Crev.

V. c. 562. a. C. 190 Rhodii, moti precibus, Eumene etiam rege adsumto, simul suas necessitudines commemorando, simul obsessæ regio præsidio urbis casum miserando, pervicerunt, ut obpugnatione absisteretur. Profecti inde, pacatis ceteris, quum oram Asiæ legerent, Loryma (portus adversus Rhodum est) pervenerunt. Ibi in principiis sermo primo inter tribunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Æmilii pervenit, abduci classem ab Epheso, ab suo bello: ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia inpune conari posset. Movere ea Æmilium: vocatosque Rhodios quum percunctatus esset, utrumnam Pataris universa classis in portu stare posset, quum respondissent, non posse; caussam nactus omittendæ rei, Samum (*s*) reduxit naves.

Samum repetit.

XVIII. Per idem tempus Seleucus, Antiochi filius, quum per omne hibernorum tempus exercitum in Æolide continuisset, partim sociis ferendo opem, partim, quos in societatem perlicere non poterat, depopulandis, transire in fines regni Eumenis, dum is procul ab domo cum Romanis & Rhodiis Lyciæ

(*s*) *reducit* Crev.

maritima obpugnaret, ſtatuit. Ad Elæam primo infeſtis ſignis acceſſit: deinde, omiſſa obpugnatione urbis, agros hoſtiliter depopulatus, ad caput arcemque regni Pergamum ducit obpugnandum (t). Attalus primo, ſtationibus ante urbem poſitis, & excurſionibus equitum levisque armaturæ, magis laceſſebat, quam ſuſtinebat, hoſtem. Poſtremo, quum, per levia certamina expertus, nulla parte virium ſe parem eſſe, intra mœnia ſe recepiſſet, obſideri urbs cœpta eſt. Eodem ferme tempore & Antiochus, ab Apamea profectus, Sardibus primum, deinde haud procul Seleuci caſtris, ad caput Caici amnis ſtativa habuit, cum magno exercitu mixto variis ex gentibus. Plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quatuor millibus erat. Hos, paucis admixtis, ad pervaſtandum paſſim Pergamenum agrum miſit. Quæ poſtquam Samum ſunt nunciata, primo Eumenes, avocatus domeſtico bello, cum claſſe Elæam petit: inde, quum præſto fuiſſent equites peditumque expediti, præſidio eorum tutus, priuſquam hoſtes ſentirent, aut moverentur, Pergamum contendit. Ibi

U. c. 562. a. C. 190.

Seleucus Antiochi filius Pergamum obpugnat.

(t) *oppugnandam* Gron.

U. c. 562. a. C. 190. rursus levia per excursiones prœlia fieri cœpta, Eumene summæ rei discrimen haud dubie detrectante. Paucos post dies Romana Rhodiaque classis, ut regi opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt. Quos ubi exposuisse copias Elææ, & tot classes in unum convenisse portum, Antiocho adlatum est; & sub idem tempus audivit, consulem cum exercitu jam in Macedonia esse, pararique, quæ ad transitum Hellesponti opus essent; tempus venisse ratus, prius, quam terra marique simul urgueretur, agendi de pace, tumultum quemdam adversus Elæam castris cepit. Ibi peditum omnibus copiis relictis, cum equitatu (erant autem sex millia equitum) in campos sub ipsa Elææ mœnia descendit, misso caduceatore ad Æmilium, velle se de pace agere.

Antiochus de pace agit.

XIX. Æmilius, Eumene a Pergamo adcito, adhibitis & Rhodiis, consilium habuit. Rhodii haud adspernari pacem: Eumenes, «Nec honestum esse [dicere] eo tempore de »pace agi; nec exitum rei inponi posse. Qui »enim [inquit] aut honeste, inclusi mœni»bus & obsessi velut (*u*), leges pacis acci-

(u) *velut* del. *Gron. Crev.*

» piemus ? aut cui rata iſta pax erit, quam *U. c. 562. a. C 190.*
» ſine conſule, non ex auctoritate ſenatus,
» non juſſu (v) populi Romani pepigeri-
» mus (x) ? Quæro enim, pace per te facta,
» rediturusne extemplo in Italiam ſis, claſſem
» exercitumque deducturus ? an exſpectatu-
» rus, quid de ea re conſuli placeat, quid
» ſenatus cenſeat, aut populus jubeat ? Reſtat
» ergo, ut maneas in Aſia, & rurſus in hi-
» berna copiæ reductæ, omiſſo bello, exhau-
» riant commeatibus præbendis ſocios : dein-
» de (ſi ita viſum ſit iis, penes quos poteſtas
» fuerit) inſtauremus novum de integro bel-
» ſum : quod poſſumus, ſi ex hoc inpetu
» rerum nihil prolatando remittitur, ante
» hiemem, Diis volentibus, perfeciſſe. » Hæc *Renuit Æmilius.*
ſententia vicit, reſponſumque Antiocho eſt, ante conſulis adventum de pace agi non poſſe. Antiochus, pace nequidquam tentata, evaſtatis (y) Elæenſium primum, deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum hoſtiliter itinere facto, petit agrum opulentum, quem vocant Thebes

(v) *non juſſu* l. *injuſſu* Gron. Crev.

(x) *peregerimus* Gron.

(y) *vaſtatis* Gron. Crev.

V. c. 562. a. C. 190. campum, carmine Homeri nobilitatum. Neque alio ullo loco Asiæ major regiis militibus parta est præda. Eodem Adramitteum, ut urbi præsidio essent, navibus circumvecti, Æmilius & Eumenes venerunt.

Achæi Pergamum intromissi. XX. Per eosdem forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus his copiis præposito, accesserunt. Quos egressos navibus obviam missi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt. Veterani omnes & periti belli erant, & ipse dux Philopœmenis, summi tum omnium Græcorum imperatoris, discipulus. Qui biduum simul ad quietum hominum equorumque, & ad visendas hostium stationes, quibus locis temporibusque accederent reciperentque sese, sumserunt. Ad radices fere collis, in quo posita est urbs, regii succedebant. Ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui procul jacularetur, excurrente. Postquam semel compulsi metu se mœnibus incluserunt, contemtus eorum, & inde neglegentia, apud regios oritur; non stratos, non infrenatos magna pars habebant equos. Paucis ad arma & ordines relictis, dilapsi ceteri sparserant

se

se toto passim campo, pars in juvenales (z) lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub umbra, quidam somno etiam strati. Hæc Diophanes ex alta urbe Pergamo contemplatus, arma suos capere, & ad jussa (a) præsto esse jubet: ipse Attalum adiit, & in animo sibi esse dixit, hostium stationem tentare. Ægre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus adversus trecentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturum cerneret, porta egressus, haud procul statione hostium, occasionem opperiens, consedit. Et qui Pergami erant, amentiam magis, quam audaciam, credere esse: & hostes, paullisper in eos versi, ut nihil moveri viderunt, nec ipsi quidquam ex solita negligentia, insuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos aliquamdiu suos, velut ad spectaculum modo eductos, continuit: postquam dilapsos ab ordinibus hostes vidit, peditibus, quantum adcelerare possent, sequi jussis, ipse princeps inter equites cum turma sua, quam posset effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedite

U. c. 562. a. C. 190.

Achæi Pergamo erumpunt.

(z) *juveniles* Gron. Crev.

(a) *portam* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. atque equite ſublato, ſtationem hoſtium inproviſo invadit. Non homines ſolum, ſed equi etiam territi, quum vincula abrupiſſent, trepidationem & tumultum inter ſuos fecerunt; pauci ſtabant inpavidi equi: eos ipſos non ſternere, non infrenare, aut adſcendere facile poterant, multo majorem, quam pro numero equitum terrorem Achæis inferentibus. Pedites vero ordinati & præparati ſparſos per neglegentiam, & ſemiſomnos (*b*) prope adorti ſunt: cædes paſſim fugaque per campos facta eſt. Diophanes, ſecutus effuſos, quoad tutum fuit, magno Achæorum genti decore parto, (ſpectaverant enim e mœnibus Pergami non viri modo, ſed feminæ etiam) in præſidium urbis rediit.

Altera eruptio. XXI. Postero die regiæ, magis compoſitæ & ordinatæ, ſtationes quingentis paſſibus longius ab urbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodem ferme tempore, atque in eumdem locum proceſſerunt. Per multas horas intenti utrimque velut jam futurum inpetum exſpectavere: poſtquam haud procul occaſu ſolis redeundi in caſtra tempus erat,, regii ſignis conlatis abire agmine, ad iter magis,

(*b*) *ſemiſomnes* Gron. Crev.

quam ad pugnam, compoſito, cœpere. Quievit Diophanes, dum in conſpectu erant. Deinde eodem, quo pridie, inpetu in poſtremum agmen incurrit; tantumque rurſus pavoris ac tumultus incuſſit, ut, quum terga cæderentur, nemo pugnandi cauſſa reſtiterit: trepidantesque, & vix ordinem agminis ſervantes, in caſtra compulſi ſunt. Hæc Achæorum audacia Seleucum ex agro Pergameno movere caſtra coëgit. Antiochus, poſtquam Romanos & Eumenem ad tuendum Adramitteum veniſſe audivit, ea quidem urbe abſtinuit, depopulatus agros. Peræam inde, coloniam Mitylenæorum expugnavit. Cotton, & Corylenus, & Aphrodiſias, & Grene, primo inpetu captæ ſunt. Inde per Thyatira Sardes rediit. Seleucus, in maritima ora permanens, aliis terrori, aliis præſidio erat. Claſſis Romana cum Eumene Rhodiisque Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat, Elæam rediit. Inde Phocæam petentes ad inſulam, quam Bachium vocant, (inminet urbi Phocæenſium) adpulerunt, &, quibus ante abſtinuerant templis ſignisque, (egregie autem exornata inſula erat) quum hoſtiliter diripuiſſent, ad ipſam urbem tranſ-

U. c. 562 a. C. 190.

Pergami obſidio ſolvitur.

U. c. 562. a. C. 190.

miserunt. Eam divisis inter se partibus quum obpugnarent, & viderent, sine operibus, armis scalisque capi non posse; missum ab Antiocho præsidium trium millium armatorum quum intrasset urbem; extemplo, obpugnatione omissa, classis ad insulam se recepit, nihil aliud quam depopulato circa urbem hostium agro.

XXII. Inde placuit Eumenem domum dimitti, & præparare consuli atque exercitui, quæ ad transitum Hellesponti opus essent: Romanam Rhodiamque classem redire Samum, atque ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab Epheso moveret. Rex Elæam, Romani & Rhodii Samum redierunt. Ibi M. Æmilius, frater prætoris, decessit. Rhodii celebratis exsequiis, adversus classem, quam fama erat ex Syria venire, tredecim suis navibus, & una Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodum, ut ibi in statione essent, profecti sunt. Biduo ante, quam Eudamus cum classe a Samo veniret, tredecim a Rhodo naves cum Pamphilida præfecto adversus eamdem Syriacam classem missæ, adsumtis navibus quatuor, quæ Cariæ præsidio erant, obpugnantibus regiis, Dædala & quædam alia parva castella

Rhodiæ naves adversus classem Syriacam proficiscuntur.

obſidione exemerunt. Eudamum confeſtim exire placuit. Additæ huic quoque ſunt ad eam claſſem, quam habebat, ſex apertæ naves. Profectus quum, quantum adcelerare poterat, maturaſſet, ad portum, quem Megiſten vocant, prægreſſos conſequitur. Inde uno agmine Phaſelidem quum veniſſent, optimum viſum eſt, ibi hoſtem opperiri. *U. c. 562. a. C. 190.*

XXIII. In confinio Lyciæ & Pamphyliæ Phaſelis eſt: prominet penitus in altum, conſpiciturque prima terrarum Rhodum a Cilicia petentibus, & procul navium præbet proſpectum. Eo maxime, ut in obvio claſſi hoſtium eſſent, electus locus eſt. Ceterum, quod non providerunt, & loco gravi, & tempore anni, (medium enim æſtatis erat) ad hoc inſolito odore ingruere morbi vulgo, maxime in remiges, cœperunt. Cujus peſtilentiæ metu profecti, quum præterveherentur Pamphylium ſinum, ad Eurymedontem amnem adpulſa claſſe, audiunt ab Aſpendiis, ad Sidam jam hoſtes eſſe. Tardius navigaverant regii, adverſo tempore Eteſiarum, quod velut ſtatum Favoniis ventis eſſet. Rhodiorum duæ & triginta quadriremes, & (c) *Phaſelis.*

(c) & del. *Gron Crev.*

V. c. 562. a. C. 190

quatuor triremes fuere. Regia classis septem & triginta majoris formæ navium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebat. Præter has decem triremes erant. Et hi (*d*) adesse hostes ex specula quadam cognovere. Utraque classis postero die luce prima, tamquam eo die pugnatura, e portu movit: &, postquam superavere Rhodii promontorium, quod ab Sida prominet in altum, extemplo & conspecti ab hostibus sunt, & ipsi eos viderunt. Ab regiis (*e*) siniſtro cornu, quod ab alto objectum erat, Hannibal, dextro Apollonius, purpuratorum unus, præerat. Et jam in frontem directas habebant naves. Rhodii longo agmine veniebant. Prima prætoria navis Eudami erat; cogebat agmen Chariclitus; Pamphilidas mediæ classi præerat. Eudamus, postquam hostium aciem instructam & paratam ad concurrendum vidit, & ipse in altum evehitur, & deinceps, quæ sequebantur, servantes ordinem in frontem dirigere jubet. Ea res primo tumultum præbuit. Nam nec sic in altum evectus erat, ut ordo omnium navium ad terram explicari posset: & festinans ipse præpropere cum

Pugna inter regios & Rhodios.

(d) *alii* Gron. (e) *regio* Gron.

quinque ſolis navibus Hannibali obcurrit. Ceteri, quia in frontem dirigere juſſi erant, non ſequebantur. Extremo agmini loci nihil ad terram relicti erat; trepidantibusque iis inter ſe, jam in dextro cornu adverſus Hannibalem pugnabatur. *U. c. 562. a. C. 190.*

XXIV. Sed momento temporis & navium virtus, & uſus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis demſit. Nam & in altum celeriter evectæ naves locum poſt ſe quæque venienti ad terram dedere; &, ſi qua concurrerat roſtro cum hoſtium navi, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut, libero inter ordines diſcurſu prætervecta, in puppim inpetum dabat. Maxime exterruit hepteris regia, a multo minore Rhodia nave uno ictu demerſa. Itaque jam haud dubie dexterum cornu hoſtium in fugam inclinabat. Eudamum in alto, multitudine navium maxime Hannibal, ceteris omnibus longe præſtantem, urguebat: & circumveniſſet, ni, ſigno ſublato ex prætoria nave, (quo diſperſam claſſem in unum colligi mos erat) omnes, quæ in dextro cornu vicerant, naves ad opem ferendam ſuis concurriſſent, tum & Hannibal, quæque circa eum erant *Vincunt Romani.*

V. c. 562. *a. C.* 190. naves, capeſſunt fugam : nec inſequi Rhodii, ex magna parte ægris, & ob id celerius feſſis remigibus, potuerunt. Quum in alto, ubi ſubſtiterant, cibo reficerent vires, contemplatus Eudamus hoſtes, claudas mutilatasque (*e*) naves apertis navibus remulco trahentes, viginti paullo amplius integras abſcedentes, e turri prætoriæ navis ſilentio facto, « Ex» ſurgite, [inquit] & egregium ſpectaculum » capeſſite oculis ! » Conſurrexere omnes, contemplatique trepidationem fugamque hoſtium, prope una voce exclamavere omnes, ut ſequerentur. Ipſius Eudami multis ictibus vulnerata navis erat. Pamphilidam & Chariclitum inſequi, quoad putarent tutum, juſſit. Aliquamdiu ſecuti ſunt : poſtquam terræ adpropinquabat Hannibal, veriti ne includerentur vento in hoſtium ora, ad Eudamum revecti, hepterem captam, quæ primo concurſu icta erat, ægre Phaſelidem pertraxerunt. Inde Rhodum, non tam victoria læti, quam alius alium accuſantes, quod, quum potuiſſet, non omnis ſubmerſa aut capta claſſis hoſtium foret, redierunt. Hannibal, ictus uno prœlio adverſo, ne tum quidem

(*e*) *mutilasque* Crev.

prætervehi Lyciam audebat, quum conjungi veteri regiæ claſſi quamprimum cuperet. Et, id ne ei facere liberum eſſet, Rhodii Chariclitum cum viginti navibus roſtratis ad Patara & Megiſten portum miſerunt. Eudamum cum ſeptem navibus maximis ex ea claſſe, cui præfuerat, Samum redire ad Romanos juſſerunt; ut, quantum conſilio, quantum auctoritate valeret, compelleret Romanos ad ad Patara obpugnanda. *U. c. 562. a. C. 190.*

XXV. Magnam lætitiam Romanis jam prius nuncius victoriæ, deinde adventus adtulit Rhodiorum. Et adparebat, ſi ea cura Rhodiis demta eſſet, vacuos eos tuta ejus regionis maria præſtaturos. Sed, profectio Antiochi ab Sardibus, ne obprimerentur urbes maritimæ, abſcedere cuſtodia Ioniæ atque Æolidis prohibuit (*f*). Pamphilidam cum quatuor navibus tectis ad eam claſſem, quæ circa Patara erat, miſerunt. Antiochus non civitatium modo, quæ circa ſe erant, contrahebat præſidia; ſed ad Pruſiam, Bithyniæ regem, miſerat legatos literasque, quibus tranſitum in Aſiam Romanorum increpabat: « Venire eos ad omnia regna tollenda, *Antiochus Pruſiam ad bellum concitat.*

(*f*) *prohibuerunt* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190.

» ut nullum usquam orbis terrarum, nisi » Romanum, imperium esset. Philippum & » Nabin expugnatos; se tertium peti. Ut » quisque proximus ab obpresso sit, per om- » nes velut continens incendium pervasurum. » Ab se gradum in Bithyniam fore, quando » Eumenes in voluntariam servitutem con- » cessisset. » His motum Prusiam literæ Scipionis consulis, sed magis ejus fratris Africani, ab suspicione tali averterunt: qui, præter consuetudinem perpetuam populi Romani augendi omni honore regum sociorum majestatem, domesticis ipse exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam compulit. « Regulos se acceptos in fidem in Hispania » reges reliquisse. Masinissam non in patrio » modo locasse regno, sed in Syphacis, a » quo ante expulsus fuisset, regnum inpo- » suisse. Et esse eum non Africæ modo re- » gum longe opulentissimum, sed toto in » orbe terrarum cuivis regum vel majestate, » vel viribus parem. Philippum & Nabin, » hostes bello superatos ab T. Quinctio, ta- » men in regno relictos. Philippo quidem » anno priore etiam stipendium remissum, & » filium obsidem redditum: & quasdam civi-

Sed eum Romani ad pacis consilia revocant.

» tates extra Macedoniam, patientibus Ro- *U. c. 562. a. C. 190.*
» manis imperatoribus, recepiſſe eum. In
» eadem dignitate & Nabin futurum fuiſſe,
» niſi eum ſuus primo furor, deinde fraus
» Ætolorum abſumſiſſet. » Maxime confirmatus eſt animus regis, poſtquam ad eum C. Livius, qui prætor ante claſſi præfuerat, legatus ab Roma venit, & edocuit; quanto & ſpes victoriæ certior Romanis, quam Antiocho, & amicitia ſanctior firmiorque apud Romanos futura eſſet.

XXVI. ANTIOCHUS, poſtquam a ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit, Epheſum ab Sardibus eſt profectus ad claſſem, quæ per aliquot menſes inſtructa ac parata fuerat, viſendam; magis quia terreſtribus copiis exercitum Romanum & duos Scipiones imperatores videbat ſuſtineri non poſſe; quam quod res navalis ipſa per ſe aut tentata ſibi umquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ eſſet. Erat tamen momentum in præſentia ſpei, quod & magnam partem Rhodiæ claſſis circa Patara eſſe, & Eumenem regem cum omnibus navibus ſuis conſuli obviam in Helleſpontum profectum audierat. Aliquid etiam inflabat animos claſſis Rhodia, ad Sa- *Antiochus proficiſcitur ad claſſem.*

U. c. 562. a. C. 190.

mum per occasionem fraude præparatam absumta. His fretus, Polyxenida cum classe ad tentandam omni modo certaminis fortunam misso, ipse copias ad Notium ducit: id oppidum Colophonium, mari inminens, abest a vetere Colophone duo ferme millia passuum: & ipsam urbem suæ esse potestatis volebat, adeo propinquam Ephesо, ut nihil terra marive ageret, quod non subjectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplo Romanis esset: quos, audita obsidione, non dubitabat ad opem ferendam sociæ urbi classem a Samo moturos.

Colophonem obpugnat.

Eam occasionem Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igitur, operibus obpugnare urbem adgressus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrimque vineas & aggerem muro injunxit, & testudinibus arietes admovit. Quibus territi malis Colophonii oratores Samum ad L. Æmilium, fidem prætoris populique Romani inplorantes, miserunt. Æmilium & Sami segnis diu mora obsendebat, nihil minus opinantem, quam Polyxenidam, bis nequidquam ab se provocatum, potestatem pugnæ facturum esse: & turpe existimabat, Eumenis classem adjuvare

consulem ad trajiciendas in Asiam legiones; *U. c. 562. a. C. 190.*
se Colophonis obsessæ auxilio, incertam (g) finem habituro, adligari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami, cupientem proficisci in Hellespontum, cunctique instare & dicere, « Quanto satius esse, vel socios ob- » sidione eximere, vel victam jam semel » classem iterum vincere (h), totamque » maris possessionem hosti eripere, quam, » desertis sociis, tradita Antiocho Asia terra » marique, in Hellespontum, ubi satis esset » Eumenis classis, ab sua parte belli disce- » dere? »

XXVII. Profecti ab Samo ad petendos commeatus, consumtis jam omnibus, Chium parabant trajicere. Id erat horreum Romanis; eoque omnes ex Italia missæ onerariæ dirigebant cursum. Circumvecti ab urbe ad aversa insulæ (objecta aquiloni ad Chium & Erythras sunt) quum pararent trajicere, literis certior fit prætor, frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse, vinum portantes naves tempestatibus retentas esse. Simul adlatum est, Teios regiæ classi beni-

(g) *incertum* Crev.

(h) *vincere iterum* Gron. Crev.

V. c. 562 a. C. 190.

gne commeatus præbuiſſe ; quinque millia vaſorum vini eſſe pollicitos. Teum ex medio curſu claſſem repente avertit, aut volentibus iis uſurus commeatu parato hoſtibus, aut ipſos pro hoſtibus habiturus. Quum direxiſſent ad terram proras, quindecim ferme eis naves circa Myonneſum adparuerunt, quas primo ex claſſe regia prætor eſſe ratus, inſtitit ſequi. Adparuit inde, piraticas celoces & lembos eſſe. Chiorum maritimam oram depopulati, cum omnis generis præda revertentes, poſtquam videre ex alto claſſem, in fugam verterunt. Et celeritate ſuperabant, levioribus & ad id fabrefactis navigiis, & propiores terræ erant. Itaque, priuſquam adpropinquaret claſſis, Myonneſum perfugerunt. Unde ſe a portu ratus abſtracturum naves, ignarus loci ſequebatur prætor. Myonneſus promontorium inter Teum Samumque eſt. Ipſe collis eſt in modum metæ in acutum cacumen a fundo ſatis lato faſtigatus (*i*) : a continenti artæ ſemitæ aditum habet : a mari exeſæ fluctibus rupes claudunt ; ita ut quibuſdam locis ſuperpendentia ſaxa plus in altum, quam, quæ in ſtatione

Æmilius Teum petit.

Myonneſus.

(i) *fuſtigiatus* Gron. Crev.

sunt, naves, promineant. Circa ea adpropinquare non ausæ naves, ne sub ictu superstantium rupibus piratarum essent, diem trivere. Tandem, sub noctem vano incepto quum abstitissent, Teum postero die accessere: &, in portu, qui ab tergo urbis est, (Geræsticum ipsi adpellant) navibus constitutis, prætor ad depopulandum circa urbem agrum milites emisit. *U. c. 562. a. C. 190.*

XXVIII. Teii, quum in oculis populatio esset, oratores cum infulis & velamentis ad Romanum miserunt. Quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis adversus Romanos, «& juvisse eos commeatu »classem hostium [arguit] & quantum vini »Polyxenidæ promisissent: quæ si eadem »classi Romanæ darent, revocaturum se a »populatione militem; sin minus, pro hosti»bus eos habiturum. » Hoc tam triste responsum quum retulissent legati, vocatur in concionem a magistratibus populus, ut, quid agerent, consultarent. Eo forte Polyxenidas cum regia classe a Colophone profectus; postquam movisse a Samo Romanos audivit, &, ad Myonnesum piratas persecutos, Teiorum agrum depopulari, naves in

V. c. 562. a. C. 190.

Polyxenidas ad Macrin.

Geræſtico portu ſtare, ipſe averſus Myoneſum in inſula (Macrin nautici vocant) ancoras portu occulto jecit. Inde ex propinquo explorans, quid hoſtes agerent, primo in magna ſpe fuit, quemadmodum Rhodiam claſſem ad Samum, circumſeſſis ad exitum faucibus portus, expugnaſſet, ſic & Romanam expugnaturum. Nec eſt diſſimilis natura loci. Promontoriis coëuntibus inter ſe ita clauditur portus, ut vix duæ ſimul inde naves poſſint exire. Nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat, &, denis navibus ad promontoria ſtantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium navium pugnarent, ex cetera claſſe, ſicut ad Panormum fecerat, armatis in litora expoſitis, terra marique ſimul hoſtes obprimere. Quod non vanum ei conſilium fuiſſet, ni, quum Teii facturos ſe imperata promiſiſſent, ad accipiendos commeatus aptius viſum eſſet Romanis, in eum portum, qui ante urbem eſt, claſſem tranſire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus oſtendiſſe, quum forte duæ naves in arto oſtio inplicitos remos fregiſſent. Et inter alia id quoque movit prætorem, ut traduceret claſſem, quod

ab

ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho ſtativa habente. *U. c. 562. a. C. 190.*

XXIX. Traducta claſſe ad urbem, ignaris omnibus, egreſſi milites nautæque ſunt ad commeatus & vinum maxime dividendum in naves; quum medio forte diei agreſtis quidam, ad prætorem adductus, nunciat, « alterum jam diem claſſem ſtare ad inſulam » Macrin, & paullo ante viſas quaſdam mo- » veri, tamquam ad profectionem, naves. » Re ſubita perculſus prætor tubicines canere jubet, ut, ſi qui per agros palati eſſent, redirent: tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naves. Haud ſecus, quam in repentino incendio aut capta urbe, trepidatur, aliis in urbem currentibus ad ſuos revocandos, aliis ex urbe naves curſu repetentibus: incertisque clamoribus (quibus ipſis tubæ obſtreperent) turbatis imperiis, tandem concurſum ad naves eſt. Vix ſuam quiſque noſcere aut adire præ tumultu poterat: trepidatumque cum periculo & in mari, & in terra foret, ni, partibus diviſis, Æmilius, cum prætoria nave primus e portu in altum evectus, excipiens inſequentes, ſuo quamque ordine in frontem inſtruxiſſet; Eu- *Æmilius contendit ad hoſtem.*

V. c. 562. a. C. 190.

damus Rhodiaque classis substitissent ad terram, ut & sine trepidatione conscenderent; &, ut quæque parata esset, exiret navis. Ita & explicuere ordinem primæ in conspectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis est: instructaque acies, velut cerneret regios, in altum processit. Inter Myonnesum & Corycum promontorium erant, quum hostem conspexere. Et regia classis, binis in ordinem navibus longo agmine veniens, & ipsa aciem adversam explicuit; tantum lævo evecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum posset. Quod ubi Eudamus, qui cogebat agmen, vidit, non posse æquare (*k*) ordinem Romanos, & tantum non jam circumiri a dextro cornu, concitat naves; (& erant Rhodiæ (*l*) longe omnium celerrimæ tota classe) æquatoque cornu, prætoriæ navi, in qua Polyxenidas erat, suam objecit.

Pugna committitur.

XXX. Jam totis classibus simul ab omni parte pugna conserta erat. Ab Romanis octoginta naves pugnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & viginti erant. Hostium classis unde-

(k) *exæquare* Gron. Crev.

(l) add. *naves* Gron. Crev.

nonaginta navium fuit; & maximæ formæ naves tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore navium & virtute militum Romani longe regios præstabant: Rhodiæ naves agilitate, & arte gubernatorum, & scientia remigum. Maximo tamen hostibus terrori fuere, quæ ignes præ se portabant: &, quod unum iis ad Panormum circumventis saluti fuerat, id tum maximum momentum ad victoriam fuit. Nam metu ignis adversi regiæ naves, ne prora concurrerent, quum declinassent, neque ipsæ ferire rostro hostem poterant, & obliquas se ipsæ ad ictus præbebant. Et, si qua concurrerat, obruebatur infuso igni; magisque ad incendium, quam ad prœlium, trepidabant. Plurimum tamen, quæ solet, militum virtus in bello valuit. Mediam namque aciem hostium Romani quum rupissent, circumvecti ab tergo, pugnantibus adversus Rhodios regiis sese objecere: momentoque temporis & media acies Antiochi, & lævo in cornu circumventæ naves mergebantur. Dextera pars integra, sociorum magis clade, quam suo periculo, terrebatur. Ceterum, postquam alias circumventas, prætoriam navem Polyxenidæ, relictis sociis,

U. c. 562. a. C. 190.

Vincunt Romani.

U. c. 562. a. C. 190.

vela dantem videre, ſublatis raptim doloni-bus (& erat ſecundus petentibus Epheſum ventus) capeſſunt fugam, quadraginta duabus navibus in ea pugna amiſſis; quarum decem & tres captæ in poteſtatem hoſtium venerunt, ceteræ incenſæ aut demerſæ. Romanorum duæ naves fractæ ſunt, vulneratæ aliquot. Rhodia una capta memorabili caſu. Nam, quum roſtro percuſſiſſet Sidoniam navem, ancora, ictu ipſo excuſſa e nave ſua, unco dente, velut manu ferrea injecta, adligavit alterius proram: inde tumultu injecto, quum, divellere ſe ab hoſte cupientes, inhiberent Rhodii, tractum ancorale & inplicitum remis, latus alterum deterſit, (*m*) debilitatam ea ipſa, quæ icta cohæſerat, navim cepit. Hoc maxime modo ad Myonneſum navali prœlio pugnatum eſt.

Antiochus Lyſimachiam deſerit.

XXXI. Quo territus Antiochus, quia, poſſeſſione maris pulſus, longinqua tueri diffidebat ſe poſſe, præſidium ab Lyſimachia; ne obprimeretur ibi ab Romanis, deduci pravo, ut res ipſa poſtea docuit, conſilio juſſit. Non enim tueri ſolum Lyſimachiam a primo inpetu Romanorum facile erat: ſed

(m) & *debilitatam* Gron. Crev.

obsidionem etiam per totam hiemem tolerare, & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus, & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lysimachiam tantum hostibus tradidit post adversam navalem pugnam, sed etiam Colophonis obsidione abscessit, & Sardes recepit se: atque inde in Cappadociam ad Ariarathen, qui auxilia arcesserent, & quocumque alio poterat ad copias contrahendas, in unum jam consilium, ut acie dimicaret, intentus, misit. Regillus Æmilius, post victoriam navalem profectus Ephesum, directis ante portum navibus, quum confessionem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chium, quo ante navale prœlium cursum a Samo intenderat, navigat. Ibi naves in prœlio quassatas quum refeciset, L. Æmilium Scaurum cum triginta navibus Hellespontum ad exercitum trajiciendum misit: Rhodias, parte prædæ & spoliis navalibus decoratas, domum redire jubet. Rhodii inpigre prævertere, ad trajiciendasque copias consulis iere: atque, eo quoque functi officio, tum demum Rhodum rediere. Classis Romana ab Chio Phocæam trajecit. In sinu maris intimo posita hæc urbs est,

U. c. 562. a. C. 190.

Copias contrahit.

Phocæa situs.

U. c. 562. A. C. 190. oblonga forma. Duum millium & quingentorum paſſuum ſpatium murus amplectitur: coit deinde ex utraque parte in artiorem velut cuneum Lamptera ipſi adpellant. Mille & ducentos paſſus ibi latitudo patet: inde in altum lingua mille paſſuum excurrens medium fere ſinum velut nota diſtinguit; ubi cohæret faucibus anguſtis, duos in utramque regionem verſos portus tutiſſimos habet. Qui in meridiem vergit, ab re adpellant Nauſtathmon (n), quia ingentem vim navium capit: alter prope ipſum Lamptera eſt.

Eam Romana claſſis obpugnat.

XXXII. Hos portus tutiſſimos quum occupaſſet Romana claſſis; priuſquam aut ſcalis aut operibus, mœnia adgrederetur, mittendos cenſuit prætor, qui principum magiſtratuumque animos tentarent. Poſtquam obſtinatos vidit, duobus ſimul locis obpugnare eſt adortus. Altera pars infrequens ædificiis erat; templa Deum aliquantum tenebant loci: ea prius ariete admoto, quatere muros turresque cœpit. Deinde, quum eo multitudo obcurreret ad defendendum, altera quoque parte admotus aries. Et jam utrimque ſternebantur muri. Ad quorum caſum quum inpe-

(n) *Nauſtathmos ab re appellatur* Gron. Crev.

tum Romani milites per ipſam ſtragem ruinarum facerent, alii ſcalis etiam adſcenſum in muros tentarent; adeo obſtinate reſtiterunt oppidani, ut facile adpareret, plus in armis & virtute, quam in mœnibus, auxilii eſſe. Coactus ergo periculo militum prætor receptui cani juſſit, ne objiceret incautos furentibus deſperatione ac rabie. Diremto prœlio, ne tum quidem ad quietem verſi; ſed undique omnes ad munienda & obmolienda, quæ ruinis ſtrata erant, concurrerunt. Huic operi intentis ſupervenit Q. Antonius, a prætore miſſus: qui, caſtigata pertinacia eorum, « Majorem curam Roma» nis, quam illis [oſtenderet] eſſe: ne in » perniciem urbis pugnaretur, ſi abſiſtere fu» rore vellent, poteſtatem iis dare eadem » conditione, qua prius C. Livii in fidem » veniſſent, ſe tradendi. » Hæc quum audiſſent, quinque dierum ſpatio ad deliberandum ſumto, tentata interim ſpe auxilii ab Antiocho, poſtquam legati miſſi ad regem, nihil in eo eſſe præſidii, retulerant (o); tum portas aperuerunt, pacti ne quid hoſtile paterentur. Quum ſigna in urbem inferrentur,

U. c. 562. a. C. 190.

Phocæenſes portas aperiunt.

(o) *retulerunt* Gron. Crev.

U. c. 562. A. C. 190. & pronunciaſſet prætor, parci ſe deditis velle, clamor undique eſt ſublatus, « indi- » gnum facinus eſſe, Phocæenſes, numquam » fidos ſocios, ſemper infeſtos hoſtes, inpu- » ne eludere. » Ab hac voce, velut ſigno a prætore dato, ad diripiendam urbem paſſim diſcurrerunt. Æmilius primo reſiſtere & re- vocare, dicendo, « captas, non deditas, » diripi urbes : & in his tamen arbitrium » eſſe imperatoris, non militum. » Poſtquam ira & avaritia imperio potentiora erant, præconibus per urbem miſſis, liberos omnes in forum ad ſe convenire jubet, ne violaren- tur : & in omnibus, quæ ipſius poteſtatis fuerunt, fides conſtitit prætoris. Urbem, agrosque, & ſuas leges iis reſtituit : &, quia jam hiems adpetebat, Phocææ portus ad hibernandum claſſi delegit.

Urbs diripitur.

XXXIII. Per idem fere tempus conſuli, tranſgreſſo Æniorum Maronitarumque fines, nunciatur, victam regiam claſſem ad Myon- neſum, relictamque a præſidio Lyſimachiam eſſe. Id multo, quam de navali victoria, lætius fuit : utique poſtquam eo venerunt, refertaque urbs omnium rerum commeati- bus, velut in adventum exercitus præparatis,

eos excepit; ubi inopiam ultimam laboremque in obſidenda urbe ſibi propoſuerant. Ibi paucos dies ſtativa habuere, ut inpedimenta ægrique conſequerentur, qui paſſim per omnia Thraciæ caſtella, feſſi morbis ac longitudine viæ, relicti erant. Receptis omnibus, ingreſſi rurſus iter per Cherſoneſum, Helleſpontum perveniunt. Ubi, omnibus cura regis Eumenis ad trajiciendum præparatis, velut in pacata litora, nullo prohibente, aliis alio delatis navibus, ſine tumultu trajecere. Ea vero res Romanis auxit animos, conceſſum ſibi tranſire cernentibus in Aſiam; quam rem magni certaminis futuram crediderant. Stativa deinde ad Helleſpontum aliquamdiu habuerunt, quia dies forte, quibus Ancilia moventur, religioſi ad iter inciderant. Iidem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia Salius erat, disjunxerant ab exercitu: cauſſaque & is ipſe moræ erat, dum conſequeretur.

U. c. 562. a. C. 190.

Conſul Helleſpontum trajicit.

XXXIV. Per eos forte dies legatus ab Antiocho in caſtra venerat Byzantius Heraclides, de pace adferens mandata: quam inpetrabilem fore, magnam ei ſpem adtulit mora & cunctatio Romanorum; quos, ſimul

Legatus Antiochi de pace.

U. c. 562. a. C. 190. Asiam adtigissent, effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. Statuit tamen non prius adire consulem, quam P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat. In eo maximam spem habebat, præterquam quod & magnitudo animi & satietas gloriæ placabilem eum maxime faciebat; notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset: etiam quod filius ejus captus in potestate regis erat. Is ubi, & quando, & quo casu captus sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. Alii principio belli, a Chalcide Oreum petentem, circumventum ab regiis navibus tradunt: alii, postquam transitum in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obviam equitatu, quum reciperet sese, in eo delapsum tumultu ex equo (*p*), cum duobus equitibus obpressum, ita ad regem deductum esse. Illud satis constat, si pax cum populo Romano maneret, hospitiumque privatim regi cum Scipionibus esset, neque liberalius, neque benignius haberi colique adolescentem, quam cultus est, potuisse. Ob hæc quum adventum P.

Filius Africani captivus apud Antiochum.

(p) *in eo tumultu delapsum equo* Gron. Crev.

Scipionis legatus exſpectaſſet, ubi is venit, conſulem adit, petitque, ut mandata audiret. *U. c. 562. a. C. 190.*

XXXV. ADVOCATO frequenti conſilio, legati verba ſunt audita. Is, « multis ante » legationibus nequidquam ultro citroque de » pace miſſis, eam ipſam fiduciam inpetrandi » ſibi eſſe [dixit] quod priores legati nihil » inpetraſſent. Smyrnam enim, & Lampſa- » cum, & Alexandriam Troadem, & Lyſima- » chiam in Europa, jactatas in illis diſcepta- » tionibus eſſe. Quarum Lyſimachia jam ceſ- » ſiſſe regem, ne quid in Europa habere eum » dicerent: eas, quæ in Aſia ſint; civitates » tradere, paratum eſſe, & ſi quas alias Ro- » mani, quod ſuarum partium fuerint, vin- » dicare ab imperio regio velint. Inpenſæ » quoque, in bellum factæ, partem dimidiam » regem præſtaturum populo Romano. » Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit, « Ut memores rerum humanarum, & » ſuæ fortunæ moderarentur, & alienam ne » urguerent. Finirent Europa imperium. Id » quoque inmenſum eſſe (*q*). Et parari ſin- » gula adquirendo facilius potuiſſe, quam » univerſa teneri poſſe. Quod ſi Aſiæ quo- *Legati oratio de pace.*

(*q*) *Et* delent *Gron. & Crev.*

U. c. 562. a. C. 190.

» que partem aliquam abſtrahere velint, dum- » modo non dubiis regionibus finiant, vinci » ſuam temperantiam Romana cupiditate, » pacis & concordiæ cauſſa, regem paſſu- » rum. » Ea, quæ legato magna ad pacem inpetrandam videbantur, parva Romanis viſa.

Reſponſum Romanorum.

Nam, « & inpenſam, quæ in bellum facta » eſſet, omnem præſtare regem, [æquum cen- » ſebant] cujus culpa bellum excitatum eſſet; » & „ non Ionia modo atque Æolide deduci » debere præſidia regia: ſed, ſicut Græcia » omnis liberata eſſet, ita, quæ in Aſia ſint, » omnes liberari urbes. Id aliter fieri non » poſſe, quam ut cis Taurum montem poſ- » ſeſſione Aſiæ Antiochus cedat. »

Africani animum tentat legatus.

XXXVI. Legatus, poſtquam nihil æqui in conſilio inpetrare ſe cenſebat, privatim (ſic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum eſt conatus. Omnium primum (r) filium ei ſine pretio redditurum regem, dixit: deinde, ignarus & animi Scipionis, & moris Romani, auri pondus ingens eſt pollicitus, &, nomine tantum regio excepto, ſocietatem omnis regni, ſi per eum pacem

(r) *tentare animum conatus, omnium primum &c.* Gron. Crev.

inpetraſſet. Ad ea Scipio : Quod Romanos *V. c. 562. a. C. 190.*
» omnes, quod me, ad quem miſſus es, igno- *Reſpon-*
» ras, minus miror; quum te fortunam ejus, *ſum*
» a quo venis, ignorare cernam. Lyſimachia *Africani.*
» tenenda erat, ne Cherſoneſum intraremus ;
» aut ad Helleſpontum obſiſtendum, ne in
» Aſiam trajiceremus : ſi pacem tamquam ab
» ſollicitis de belli eventu petituri eratis.
» Conceſſo vero in Aſiam tranſitu, & non
» ſolum frenis, ſed etiam jugo accepto, quæ
» diſceptatio ex æquo, quum imperium pa-
» tiendum ſit, relicta eſt ? Ego ex munifi-
» centia regia maximum donum filium ha-
» bebo : aliis, Deos precor, ne umquam
» fortuna egeat mea ; animus certe non ege-
» bit. Pro tanto in me munere gratum me
» eſſe in ſe ſentiet, ſi privatam gratiam pro
» privato beneficio deſiderabit. Publice nec
» habeo (*s*) quidquam ab illo, nec dabo.
» Quod in præſentia dare poſſim, fidele con-
» ſilium eſt. Abi, nuncia meis verbis, bello
» abſiſtat, pacis conditionem nullam recu-
» ſet. » Nihil ea moverunt regem, tutam
fore belli aleam ratum, quando perinde ac
victo jam ſibi leges dicerentur. Omiſſa igitur

(*s*) *habebo.* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. in præsentia mentione pacis, totam curam in belli adparatum intendit.

Consul ad Antiochum tendit. XXXVII. Consul, omnibus præparatis ad proposita exsequenda, quum ex stativis movisset, Dardanum primum, deinde Rhœteum, utraque civitate obviam effusa, venit. Inde Ilium processit, castrisque in campo, qui est subjectus mœnibus, positis, in urbem arcemque quum escendisset (*t*), sacrificavit Minervæ præsidi arcis; & Iliensibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Romanos præferentibus, & Romanis lætis origine sua. Inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis pervenerunt. Eo & Eumenes rex, conatus primo ab Hellesponto reducere classem in hiberna Elæam, adversis deinde ventis quum aliquot diebus superare Lecton promontorium non potuisset, in terram egressus, ne deesset principiis rerum, qua proximum fuit, in castra Romana cum parva manu contendit. Ex castris Pergamum remissus ad commeatus expediendos, tradito frumento, quibus jusserat consul, in eadem stativa rediit. Inde, plurium dierum præparatis cibariis, consilium erat ire ad hostem,

(*t*) *ascendisset* Gron. Crev.

priusquam hiems obprimeret. Regia castra circa Thyatira erant: ibi quum audisset Antiochus, P. Scipionem ægrum Elæam delatum, legatos, qui filium ad eum reducerent, misit. Non solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit: satiatusque tandem complexu filii, «Renunciate [inquit] gratias regi me agere: » referre gratiam aliam nunc non posse, quam » ut suadeam, ne ante in aciem descendat, » quam ut in castra me rediisse audierit.» Quamquam sexaginta (u) duo millia peditum, plus duodecim millia equitum animos interdum ad spem certaminis faciebant; motus tamen Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos belli eventus omnis fortunæ posuerat subsidia, recepit se, transgressus Phrygium amnem, circaque Magnesiam, quæ ad Sipylum est, posuit castra: &, ne, si (v) extrahere tempus vellet, munimenta Romani tentarent, fossam sex cubita (x) altam, duodecim latam quum duxisset, extra duplex vallum fossæ circumdedit: interiore

U. c. 562. a. C. 190.

Antiochus Africano filium remittit.

(u) *septuaginta* Gron. Crev.

(v) *si* l. *dum* Gron. Crev.

(x) *cubitis* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. labro murum cum turribus crebris objecit; unde facile arceri tranſitu foſſæ hoſtis poſſet.

XXXVIII. Consul, circa Thyatira regem eſſe ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum deſcendit. Inde quum profectum audiſſet, ſecutus veſtigia citra Phrygium amnem, quatuor millia ab hoſte, poſuit caſtra. Eo mille ferme equites, (maxima pars Gallogræci erant, & Dahæ quidam aliarumque gentium ſagittarii equites intermixti) tumultuoſe amne trajecto, in ſtationes inpetum fecerunt. Primo turbaverunt incompoſitos. Deinde, quum longius certamen fieret, Romanorum, ex propinquis caſtris facili ſubſidio, creſceret numerus; regii; feſſi jam & plures non ſuſtinentes, recipere ſe conati, circa ripam amnis, priuſquam flumen ingrederentur, ab inſtantibus tergo aliquot interfecti ſunt. Biduum deinde ſilentium fuit; neutris tranſgredientibus amnem. Tertio poſt die Romani ſimul omnes tranſgreſſi ſunt, & duo millia fere (y) & quingentos paſſus ab hoſte poſuerunt caſtra. Metantibus & muniendo occupatis, tria millia delecta equitum peditumque regiorum magno terrore

(y) *ferme* Gron. Crev.

terrore ac tumultu advenere. Aliquanto pauciores, qui in ſtatione erant, duo tamen (u) millia, per ſe (v), nullo a munimento caſtrorum milite avocato, & primo æquum prœlium ſuſtinuere, &, creſcente certamine, pepulerunt hoſtes, centum ex his occiſis, centum ferme captis. Per quatriduum inſequens inſtructæ utrimque acies pro vallo ſtetere. Quinto die Romani proceſſere in medium campi. Antiochus nihil promovit ſigna, ita ut extremi minus mille pedes a vallo abeſſent. U. c. 562. a. C. 190.

XXXIX. Consul, poſtquam detrectari certamen vidit, poſtero die in conſilium advocavit, « Quid ſibi faciendum eſſet, ſi » Antiochus pugnandi copiam non faceret? » Inſtare hiemem. Aut ſub pellibus habendos » milites fore, aut, ſi concedere in hiberna » vellent, differendum eſſe in æſtatem bel- » lum. » Nullum umquam hoſtem Romani æque contemſerunt. Conclamatum undique eſt, « duceret extemplo, & uteretur ardore » militum: » qui, tamquam non pugnandum

(u) *Aliquanto pauciores qui in ſtatione erant, duo tantum millia* Crev.

(v) *Aliquanto pauciores in ſtatione erant, & tamen per ſe nullo* Gron.

U. c. 562. a. C. 190.

cum tot millibus hoſtium, ſed par numerus pecorum trucidandus eſſet, per foſſas, per vallum caſtra invadere parati erant, ſi in prœlium hoſtis non exiret. Cn. Domitius, ad explorandum iter, & qua parte adiri vallum hoſtium poſſet, miſſus, poſtquam omnia certa retulit, poſtero die propius caſtra admoveri placuit. Tertio ſigna in medium campi prolata, & inſtrui acies cœpta eſt. Nec Antiochus ultrà tergiverſandum ratus, ne & ſuorum animos minueret detrectando certamen, & hoſtium ſpem augeret, & ipſe copias eduxit; tantum progreſſus a (x) caſtris, ut dimicaturum adpareret. Romana acies unius prope formæ fuit, & hominum & armorum genere. Duæ legiones Romanæ, duæ ſocium ac Latini nominis erant: quina millia & quadringenos ſingulæ habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: haſtatorum prima ſigna, deinde principum erant, triarii poſtremos claudebant. Extra hanc veluti juſtam aciem, a parte dextra conſul Achæorum cætratis inmixtos auxiliares Eumenis, tria millia ferme peditum, æquata fronte inſtruxit: ultra eos equitum

Acies utrimque inſtruitur.

Romana.

(x) e Gron.

minus tria millia obpoſuit; ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis equitatus Romanus erat: extremos Tralles & Cretenſes (quingentorum utrique numerum explebant) ſtatuit. Lævum cornu non videbatur egere talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte ripæque deruptæ claudebant. Quatuor tamen inde turmæ equitum obpoſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Romanis, & duo millia mixtorum Macedonum Thracumque, qui voluntate ſecuti erant (*y*). Hi præſidio relicti ſunt caſtris. Sexdecim elephantos poſt triarios in ſubſidio locaverunt. Nam, præterquam quod multitudinem regiorum elephantorum (erant autem quatuor & quinquaginta) ſuſtinere non videbantur poſſe, ne pari quidem numero Indicis Africi reſiſtunt; ſive quia magnitudine, (longe enim illi præſtant) ſive robore animorum vincuntur. *U. c. 562. a. C. 190.*

XL. Regia acies varia magis multis gentibus, diſſimilitudine armorum auxiliorumque erat. Decem & ſex millia peditum more Macedonum armati fuere, qui phalangitæ adpellabantur. Hæc media acies fuit in fronte, *Regia.*

(*y*) *erant, præſidio relicti* Gron. Crev.

V. c. 562. a. C. 190.

in decem partes divisa. Partes eas interpositis binis elephantis distinguebat : a fronte introrsus in duos & triginta ordines armatorum acies patebat. Hoc & roboris in regiis copiis erat, &, perinde quum alia specie, tum eminentibus tantum inter armatos elephantis, magnum terrorem præbebat. Ingentes ipsi erant. Addebant speciem frontalia, & cristæ, & tergo inpositæ turres, turribusque superstantes, præter rectorem, quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos equites Gallogræcorum obposuit. His tria millia equitum loricatorum (cataphractos ipsi adpellant) adjunxit. Addita his ala mille ferme equitum: agema eam vocabant. Medi erant lecti viri, & ejusdem regionis mixti multarum gentium equites. Continens his grex sexdecim elephantorum est obpositus in subsidiis : ab eadem parte, paullulum producto cornu, regia cohors erat : Argyraspides a genere armorum adpellabantur. Dahæ deinde, equites sagittarii, mille & ducenti. Tum levis armatura trium millium, pari ferme numero pars Cretenses, pars Tralles. Duo millia & quingenti Mysi sagittariis adjuncti erant. Extre-

mum cornu claudebant quatuor millia mixti Cyrtæi funditores, & Elymæi sagittarii. Ab lævo cornu phalangitis adjuncti erant Gallogræci equites mille & quingenti : & similiter his armati duo millia Cappadocum : ab Ariarathe missi erant regi (z). Inde auxiliares mixti omnium generum duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alii equites, regia ala levioribus tegumentis suis equorumque, alio haud dissimili habitu : Syri plerique erant Phrygibus & Lydis inmixti. Ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli, quos adpellant dromadas. His insidebant Arabes sagittarii, gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, ut ex tanta altitudine contingere hostem possent. Inde alia multitudo, par ei, quæ in dextro cornu erat; primi Tarentini, deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti, inde Neocretes mille, & eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti, & totidem Tralles, & tria millia cætratorum; (Pisidæ hi (a)

U. c. 562. a. C. 190.

(z) *duo millia Cappadocum ab Ariarathe missi rege* Gron. Crev.

(a) *hi* del. *Gron. Crev.*

U. c. 562. a. C. 190

erant, & Pamphylii, & Lycii) tum Cyrtæorum & Elymæorum paria in dextro cornu locatis auxiliia, & sexdecim elephanti modico intervallo distantes.

XLI. Rex ipse in dextero cornu erat: Seleucum filium & Antipatrum fratris filium in lævo præposuit: media acies tribus permissa, Minioni, & Zeuxidi, & Philippo magistro elephantorum. Nebula matutina, crescente die levata in nubes, caliginem dedit. Humor inde, ab austro velut, perfudit omnia. Quæ nihil admodum Romanis, eadem perincommoda regiis erant. Nam & obscuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omnes partes conspectum; & humor, toto fere gravi armatu, nihil gladios aut pila hebetabat. Regii, tam lata acie, ne ex medio quidem cornua sua circumspicere poterant. nedum extremi inter se conspicerentur: & humor arcus fundasque & jaculorum amenta emollierat. Falcatæ quoque quadrigæ, quibus se perturbaturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos terrorem verterunt. Armatæ autem in hunc maxime modum erant. Cuspides circa temonem ab jugo decem cubita exstantes, velut cor-

Falcatæ quadrigæ.

nua, habebant; quibus, quidquid obvium daretur, transfigerent : & in extremis jugis binæ circa eminebant falces; altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa : illa, ut, quidquid ab latere objiceretur, abscinderet : hæc, ut prolapsos subeuntesque contingeret. Item ab axibus rotarum utrimque binæ eodem modo diversæ deligabantur falces. Sic armatas quadrigas, quia, si in extremo, aut in medio locatæ forent, per suos agendæ erant, in prima acie, ut ante dictum est, locaverat rex. Quod ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugnæ, & quam anceps esset auxilii genus, si quis pavorem magis equis injiceret, quam justa adoriretur pugna, Cretenses sagittarios, funditoresque, & jaculatores equitum, non confertos, sed, quam maxime possent, dispersos, excurrere jubet; simul omnibus partibus tela ingerere. Hæc velut procella, partim vulneribus missilium undique conjectorum, partim clamoribus dissonis, ita consternavit equos, ut repente, velut effrenati, passim incerto cursu ferrentur : quorum inpetus & levis armatura, & expediti funditores, & velox Cretensis momento declinabant : & eques insequendo

U. c. 562. a. C. 190.

U. c. 562. a. C. 190. tumultum ac pavorem equis camelisque, & ipsis simul consternatis, augebat; clamore & ab alia circumstantium turba multiplici adjecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur quadrigæ : amotoque inani ludibrio; tum demum ad justum prœlium, signo utrimque dato, concursum est.

XLII. Ceterum vana illa res veræ mox cladis causa fuit. Auxilia enim subsidiaria, quæ proxima locata erant, pavore & consternatione quadrigarum territa, & ipsa in fugam versa, nudarunt omnia usque ad cataphractos equites. Ad quos quum, dissipatis subsidiis, perveniset equitatus Romanus, ne primum quidem impetum pars eorum sustinuerunt. Alii fusi sunt; alii propter gravitatem tegumentorum armorumque obpressi sunt. Totum deinde lævum cornu inclinavit; &, turbatis auxiliaribus, qui inter equites, (*b*) & quos adpellant phalangitas, erant, usque ad mediam aciem terror pervenit. Ibi simul perturbati ordines, & inpeditus intercursu suorum usus prælongarum hastarum, (sarissas Macedones vocant) intulere signa Romanæ legiones, & pila in perturbatos

Lævum cornu Antiochi turbatur.

(*b*) *equitem* Gron, Crev.

conjecere. Ne interpositi quidem elephanti militem Romanum deterrebant, adsuetum jam ab Africis bellis & vitare impetum belluæ, & ex transverso aut pilis incessere, aut, si propius subire posset, a gladio nervos incidere. Jam media acies fere omnis a fronte prostrata erat, & subsidia circumita a tergo cædebantur : quum in parte alia fugam suorum, & prope jam ad ipsa castra clamorem paventium accepere. Namque Antiochus a dextro cornu, quum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret, præter quatuor turmas equitum, & eas, dum adplicant se suis, ripam nudantes, inpetum in eam partem cum auxiliis & cataphracto equitatu fecit (*c*). Nec a fronte tantum instabat, sed, circumito a flumine cornu, jam ab latere urguebat; donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.

U. c. 562. a. C. 190.

Media acies prostrata.

Sinistrum cornu Rom. fugit ad castra.

XLIII. Præerat castris M. Æmilius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post paucos annos (*d*) pontifex maximus factus est. Is, qua fugam cernebat suorum, cum

(c) *facit* Gron. Crev.

(d) *post annos paucos* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. præsidio omni obcurrit; & stare primo, deinde redire in pugnam, jubebat, pavorem & turpem fugam increpans. Minæ exinde erant, in perniciem suam cæcos ruere, ni dicto parerent. Postremo dat signum suis, ut primos fugientium cædant, turbam insequentium ferro & vulneribus in hostes redigant. Hic major timor minorem vicit. Ancipiti coacti metu primo constiterunt; deinde & ipsi redierunt in pugnam, & Æmilius cum suo præsidio (erant autem duo millia virorum fortium) effuse sequenti regi acriter restitit. Et Attalus, Eumenis frater, a dextro cornu, a quo lævum hostium primo impetu fugatum fuerat, ut ab siniſtro fugam suorum & tumultum circa castra vidit, in tempore cum ducentis equitibus advenit. Antiochus, postquam & eos, quorum terga modo viderat, repetentes pugnam, & aliam & a castris & ex acie adfluentem turbam conspexit, in fugam vertit equum. Ita utroque cornu victores Romani per acervos corporum (quos in media maxime acie cumulaverant, ubi & robur fortissimorum virorum, & arma gravitate fugam impedierant) pergunt ad castra diripienda. Equites primi

Mox repetens pugnam repellit Antiochum & fugat.

omnium Eumenis, deinde & alius equitatus toto passim campo sequuntur hostem, & postremos, ut quosque adepti sunt, cædunt. Ceterum fugientibus major pestis, intermixtis quadrigis, elephantisque, & camelis erat, & sua ipsorum turba: quum, solutis ordinibus, velut cæci super alios alii ruentes, incursu belluarum obtererentur. In castris quoque ingens, & major prope quam in acie, cædes est edita. Nam & primorum fuga in castra maxime inclinavit; & hujus fiducia multitudinis, qui in præsidio erant, pertinacius pro vallo pugnarunt. Retenti in portis valloque, quæ se impetu ipso capturos crediderant, Romani, postquam tandem perruperunt, ab ira graviorem ediderunt cædem. U. c. 562. a. C. 190.

XLIV. Ad quinquaginta millia peditum cæsa eo die dicuntur, equitum tria (e) millia; mille & quadringenti capti, & quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorum aliquot vulnerati sunt; ceciderunt non plus trecenti pedites, quatuor & viginti equites; & de Eumenis exercitu quinque &

(e) *cæsa eâ die dicuntur: equitum quatuor millia* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. viginti. Et illo quidem die victores, direptis hostium castris, cum magna præda in sua reverterunt; postero die spoliabant cæsorum corpora, & captivos contrahebant. Legati ab Thyatira & a Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes venerunt. Antiochus, cum paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardes contendit (f). Inde, quum audisset, Seleucum filium & quosdam amicorum Apameam prægressos, & ipse quarta vigilia cum conjuge ac filia petit Apameam, Zenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiæ præposito: quibus spretis, consensu oppidanorum & militum qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt.

Asiæ urbes se dedunt. XLV. Sub idem fere tempus & ab Trallibus, & a Magnesia, quæ super Mæandrum est, & ab Epheso legati ad dedendas urbes venerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas, audita pugna, &, classe usque ad Patara Lyciæ pervectus, metu stationis Rhodiarum navium, quæ ad Megisten erat (g), in terram egressus, cum paucis itinere pedestri

(f) *concessit* Gron. Crev.

(g) *erant* Crev.

Syriam petiit. Asiæ civitates in fidem consulis ditionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus jam consul erat. Eo & P. Scipio ab Elæa, quum primum pati laborem viæ potuit, venit. Sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem a consule petiit, impetravitque, ut oratores mittere liceret regi. Paucos post dies Zeuxis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius venerunt. Hi, prius Eumene convento, quem propter vetera certamina aversum maxime a pace credebant esse, & placatiore eo & sua & regis spe invento, tum P. Scipionem, & per eum consulem adierunt: præbitoque iis petentibus frequenti consilio ad mandata edenda, « Non tam, » quid ipsi dicamus, habemus [inquit Zeu- » xis] quam ut a vobis quæramus, Roma- » ni, quo piaculo expiare errorem regis, » pacem veniamque impetrare a victoribus » possimus. Maximo semper animo victis re- » gibus populisque ignovistis. Quanto id » majore & placatiore animo decet vos fa- » cere in hac victoria, quæ vos dominos » orbis terrarum fecit? Positis jam adversus » omnes mortales certaminibus, haud secus

U. c. 562. a. C. 190.

Antiochi legatus pacem petit.

U. c. 562. a. C. 190.

» quam Deos, consulere & parcere vos ge-
» neri humano oportet. » Jam ante, quam legati venirent, decretum erat, quid responderetur. Respondere Africanum placuit. Is in hunc modum locutus fertur : « Romani ex

Responsum Africani.

» iis, quæ in Deum inmortalium potestate
» erant, ea habemus, quæ Dii dederunt.
» Animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem
» in omni fortuna gessimus, gerimusque :
» neque eos secundæ res extulerunt, nec
» adversæ minuerunt. Ejus rei, ut alios
» omittam, Hannibalem vestrum vobis darem
» testem, nisi vos ipsos dare possem. Post-
» quam Hellespontum trajecimus, priusquam
» castra regia, priusquam aciem videremus,
» quum communis Mars & incertus belli
» eventus esset, de pace vobis agentibus,
» quas pares paribus ferebamus conditiones,
» easdem nunc victores victis ferimus. Euro-

Pacis conditiones.

» pa abstinere, Asiaque omni, quæ cis Tau-
» rum montem est, decedite. Pro impensis
» deinde in bellum factis quindecim millia
» talentum Euboïcorum dabitis : quingenta
» præsentia ; duo millia & quingenta, quum
» senatus populusque Romanus pacem com-
» probaverint ; millia deinde talentum per

» duodecim annos. Eumeni quoque reddi qua- *U. c. 562.*
» dringenta talenta, & quod frumenti reli- *a. C. 190.*
» quum ex eo, quod patri debitum eſt,
» placet. Hæc quum pepigerimus, facturos
» vos ut pro certo habeamus, erit quidem
» aliquod pignus, ſi obſides viginti noſtro
» arbitratu dabitis: ſed numquam (*h*) ſatis
» liquebit nobis; ibi pacem eſſe populo Ro-
» mano, ubi Hannibal erit. Eum ante omnia
» depoſcimus. Thoantem quoque Ætolum,
» concitorem Ætolici belli, qui & illorum
» fiducia vos, & veſtra illos in nos armavit,
» dedetis, & cum eo Mnaſimachum (*i*)
» Acarnana, & Chalcidenſes Philonem &
» Eubulidam. In deteriore ſua fortuna pacem
» faciet rex, quia ſerius facit, quam facere
» potuit. Si nunc moratus fuerit, ſciat,
» regum majeſtatem difficilius ab ſummo faſti-
» gio ad medium detrahi, quam a mediis ad
» ima præcipitari. » Cum his mandatis ab
rege miſſi erant legati, ut omnem pacis con-
ditionem acciperent. Itaque Romam mitti
legatos placuit. Conſul in hiberna exercitum
Magneſiam ad Mæandrum & Tralles Ephe-

(h) *nunquam* Gron.

(i) *Mnaſilochum* Ctev.

U. c. 562. a. C. 190. sumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt: & legati, qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romam, quo legati regis. Secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum.

XLVI. Dum hæc in Asia geruntur, duo fere sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de provinciis Romam redierunt; Q. Minucius ex Liguribus, M'. Acilius ex Ætolia. Auditis utriusque rebus gestis, Minucio negatus triumphus, Acilio magno consensu decretus: isque triumphans de rege Antiocho & Ætolis urbem est invectus. Prælata sunt in eo (i) triumpho signa militaria ducenta triginta: & argenti infecti tria millia pondo; signati tetradrachmum Atticum centum tredecim millia, cistophorum ducenta quadraginta octo: vasa argentea cælata multa, magnique ponderis. Tulit & suppellectilem regiam argenteam, ac vestem magnificam; coronas aureas, dona sociarum civitatium, quadraginta quinque; spolia omnis generis: captivos nobiles, Ætolos & regios duces, sex & triginta duxit. Damocritus

M'. Acilius de Antiocho triumphat.

(i) eo delent Gron. Crev.

critus Ætolorum dux paucos ante dies, quum e carcere nocte effugisset, in ripa Tiberis consecutis custodibus, priusquam comprehenderetur, gladio se transfixit. Milites tantum, qui sequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & spectaculo & fama rerum triumphus fuit. Hujus triumphi minuit lætitiam nuncius ex Hispania tristis, adversa pugna in Vastetanis, ductu L. Æmilii proconsulis, apud oppidum Lyconem cum Lusitanis sex millia de exercitu Romano cecidisse. Ceteros, paventes intra vallum compulsos, ægre castra defendisse, & in (k) modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hispania nunciata. Ex Gallia legatos Placentinorum & Cremonensium L. Aurunculeius prætor in senatum introduxit. Iis querentibus inopiam colonorum, aliis belli casibus, aliis morbo absumtis, quosdam tædio adcolarum Gallorum reliquisse colonias, decrevit senatus, « Uti C. Lælius con» sul, si ei videretur, sex millia familiarum » conscriberet, quæ in eas colonias divide» rentur: & ut L. Arunculeius prætor trium-

U. c. 562. a. C. 190.

Adversa pugna Romanorum in Hispania.

(k) *ad modum* Gron. Crev.

U. c. 562. a. C. 190. » viros crearet ad eos colonos deducendos. » Creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius C. F. Tappo (*l*).

XLVII. Haud ita multo post, quum jam consularium comitiorum adpeteret tempus, C. Lælius consul ex Gallia Romam rediit. Is non solum, ex facto absente se senatus-consulto, in supplementum Cremonæ & Placentiæ colonos scripsit; sed, ut novæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuisset, deducerentur, & retulit, & auctore eo Patres censuerunt. Eodem tempore L. Æmilii prætoris literæ adlatæ de navali pugna ad Myonnesum facta, & L. Scipionem consulem exercitum in Asiam trajecisse. Victoriæ navalis ergo in unum diem supplicatio decreta est: in alterum diem, quod exercitus Romanus tum primum in Asia posuisset castra, ut ea res prospera & læta eveniret. Vicenis majoribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare consul est jussus. Inde consularia co-
Comitia. mitia magna contentione habita. M. Æmilius Lepidus petebat, adversa fama hominum, quod provinciam Siciliam petendi causa, non consulto senatu, ut sibi id facere liceret, reli-

(1) *Teppus* Gron. Crev.

quiſſet. Petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius Vulſo, M. Valerius Meſſalla (*m*). Fulvius conſul unus creatur, quum ceteri centurias non expleſſent : iſque (*n*) poſtero die Cn. Manlium, Lepido dejecto, (nam Meſſalla tacuit) collegam dixit. Prætores exinde facti, duo Q. Fabii, Labeo & Pictor, (flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, Sp. Poſtumius Albinus, L. Plautius Hypſæus, L. Bæbius Dives. *U. c. 562. a. C. 190.*

XLVIII. M. Fulvio Nobiliore & Cn. Manlio Vulſone conſulibus, Valerius Antias auctor eſt, rumorem celebrem Romæ fuiſſe, & pene pro certo habitum, recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſſa, conſulem L. Scipionem, & cum eo P. Africanum, in conloquium evocatos regis, & ipſos comprehenſos eſſe ; & , ducibus captis, confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaque expugnata, & deletas omnes copias Romanorum eſſe. Ob hæc Ætolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe imperata facere, principesque eorum in Macedoniam, & in Dardanos, *U. c. 563. a. C. 189.*

M. Fulvio, Cn. Manlio Coſ.

Rumor vanus de captis Scipionibus.

(m) *Meſſala* Gron. Crev.

(n) *is quoque* Gron.

U. c. 563. a. C. 189. & in Thraciam, ad conducenda merce-de auxilia profectos. Hæc qui nunciarent Romam, A. Terentium Varronem & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio prætore ex Ætolia missos esse. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Ætolos in senatu inter cetera hoc quoque interrogatos esse; unde audissent, imperatores Romanos in Asia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum esse; Ætolos respondisse, ab suis legatis se, qui cum consule fuerint, certiores factos. Rumoris hujus quia neminem alium auctorem habeo, neque adfirmata res mea opinione sit, nec pro vana prætermissa.

Legati Ætolorum infecta pace dimissi.

XLIX. ÆTOLI legati in senatum introducti, quum & causa eos sua & fortuna hortaretur, ut confitendo seu suæ culpæ seu errori veniam peterent supplices; orsi a beneficiis in populum Romanum, & prope exprobrabrantes virtutem suam in Philippi bello, & obsenderunt aures insolentia sermonis; & eo, vetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt, ut haud paullo plurium maleficiorum gentis, quam beneficiorum, memoria subiret animos Patrum, &, quibus misericordia opus erat, iram & odium inritarent.

Interrogati ab uno ſenatore, « permitterent- U. c. 563.
» ne arbitrium de ſe populo Romano ? » a. C. 189.
deinde ab altero, « habiturine eoſdem, quos
» populus Romanus, ſocios & hoſtes eſſent ? »
nihil ad ea reſpondentes, egredi templo juſſi
ſunt. Conclamatum deinde prope ab univerſo
ſenatu eſt, « Totos adhuc Antiochi Ætolos
» eſſe, & ex unica ea ſpe pendere animos
» eorum. Itaque bellum cum haud dubiis
» hoſtibus gerendum, perdomandosque fero-
» ces animos eſſe. » Etiam illa res accendit,
quod eo ipſo tempore, quo pacem ab Ro-
manis petebant, Dolopiæ atque Athamaniæ
bellum inferebant. Senatusconſultum in M'.
Acilii ſententiam, qui Antiochum Ætolosque
devicerat, factum eſt, « Ut Ætoli eo die
» juberentur proficiſci ab urbe, & intra
» quintumdecimum diem Italia excedere. »
A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eo-
rum miſſus, denunciatumque, « Si qua de-
» inde legatio ex Ætolis, niſi permiſſu im-
» peratoris, qui eam provinciam obtineret,
» & cum legato Romano, veniſſet Romam,
» pro hoſtibus omnes futuros. » Ita dimiſſi
Ætoli.

U. c. 563. a. C. 189

L. De provinciis deinde consules retulerunt : sortiri eos Ætoliam & Asiam placuit.

Consulares exercitus.

Qui Asiam sortitus esset, exercitus ei, quem L. Scipio haberet, est decretus, & in eum supplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites, & sociorum ac Latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites : his copiis ut bellum cum Antiocho gereret. Alteri consuli exercitus, qui erat in Ætolia, est decretus ; &, ut supplementum scriberet, permissum civium sociorumque eumdem numerum, quem collega. Naves quoque idem consul, quæ priore anno paratæ erant, ornare jussus, ac ducere secum : nec cum Ætolis solum bellum gerere, sed etiam in Cephalleniam insulam trajicere. Mandatum eidem, ut (*o*), si per commodum reipublicæ facere posset, ut ad comitia Romam rediret. Nam, præterquam quod magistratus annui subrogandi essent, censores quoque placere creari. Si qua res eum teneret, senatum certiorem faceret, se ad comitiorum tempus obcurrere non posse.

Provinciæ.

Ætolia M. Fulvio, Asia Cn. Manlio sorte evenit. Prætores deinde sortiti sunt, Sp.

(*o*) *ut* del. *Gron. Crev.*

Poſtumius Albinus urbanam & inter peregrinos, M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo claſſem, L. Plautius Hypſæus Hiſpaniam citeriorem, L. Bæbius Dives Hiſpaniam ulteriorem. Siciliæ legio una & claſſis, quæ in ea provincia erat, decreta; & ut duas decumas frumenti novus prætor imperaret Siculis, earum alteram in Aſiam, alteram in Ætoliam mitteret. Idem ab Sardis exigi, atque ad eoſdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari juſſum. L. Bæbio ſupplementum in Hiſpaniam datum mille Romani pedites, equites quinquaginta, & ſex millia peditum Latini nominis, ducenti (*p*) equites. Plautio Hypſæo in Hiſpaniam citeriorem mille Romani dati ſunt pedites, duo millia ſocium Latini nominis, & ducenti equites. Cum his ſupplementis ut ſingulas legiones duæ Hiſpaniæ haberent. Prioris anni magiſtratibus, C. Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum imperium eſt. Prorogatum & P. Junio prætori in Etruria cum eo exercitu, qui in

U. c. 563. a. C. 189.

(p) *& ducenti* Gron. Crev.

U. c. 563. a. C. 180.

provincia esset, & M. Tuccio prætori (*q*) in Bruttiis & Apulia.

Certamen inter P. maxim. & Fl. Quirinalem.

LI. PRIUSQUAM in provincias prætores irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit & Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat. Consulem illum, cum C. Lutatio collega in Siciliam ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus pontifex maximus; prætorem hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit. Et in senatu, & ad populum magnis contentionibus certatum est; & imperia inhibita ultro citroque, & pignora capta, & multæ dictæ, & tribuni adpellati, & provocatum ad populum est. Religio ad postremum vicit, ut dicto audiens esset flamen pontifici; & multæ ex jussu populi remissæ. Ira provinciæ ereptæ (*r*) prætorem magistratu abdicare se conantem Patres auctoritate sua deterruerunt: &, ut jus inter peregrinos diceret, decreverunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neque enim multi milites legendi erant)

(q) *prætori* Gron. Crev.

(r) *Ita provincia erepta* Gron. Crev.

perfectis, consules prætoresque in provincias proficiscuntur. Fama deinde de rebus in Asia gestis temere vulgata sine auctore : & post dies paucos nuncii certi literæque imperatoris Romam adlatæ; quæ non tantum gaudium ab recenti metu adtulerunt, (desierant enim victum in Ætolia metuere) quam averterunt famam : quod ineuntibus id bellum gravis hostis & suis viribus, & quod Hannibalem rectorem militiæ haberet, visus fuerat. Nihil tamen aut de consule mittendo in Asiam mutandum, aut minuendas ejus (s) copias, censuerunt; metu, ne cum Gallis foret bellandum. *U. c. 563. a. C. 189.*

LII. Haud multo post M. Aurelius Cotta legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodiique Romam venerunt. Cotta in senatu primum, deinde in concione jussu Patrum, quæ acta in Asia essent, exposuit. Supplicatio inde in triduum decreta est, & quadraginta majores hostiæ inmolari jussæ. Tum omnium primum Eumeni senatus datus est. Is quum breviter & egisset gratias Patribus, « quod obsidione se » ac fratrem exemissent, regnumque ab in- *Senatus Eumeni datus.*

(s) *eas* Gron. Crev.

U. c. 563. a. C. 189. » juriis Antiochi vindicaſſent : » & gratulatus eſſet, « quod mari terraque proſpere » res geſſiſſent ; quodque regem Antiochum, » fuſum fugatumque & exutum caſtris, prius » Europa, poſt & Aſia, quæ cis Taurum » montem eſt, expuliſſent : ſua [deinde] » merita malle eos ex imperatoribus ſuis » legatisque, quam ſe commemorante, cog- » noſcere, » dixit. Hæc adprobantibus cunctis, jubentibusque dicere ipſum, omiſſa in id verecundia, « quid ſibi a ſenatu populoque » Romano tribui æquum cenſeret : propen- » ſius cumulatiusque, ſi quo poſſit, prout » ejus merita ſint, ſenatum facturum ; » ad ea rex : « Si ab aliis ſibi præmiorum optio » deferretur, libenter, data modo facultate » conſulendi ſenatum Romanum, conſilio » ampliſſimi ordinis uſurum fuiſſe, ne quid » aut immoderate cupiſſe, aut petiſſe parum » modeſte videri poſſet : verum enimvero, » quum ipſi daturi ſint, multo magis munifi- » centiam eorum in ſe fratresque ſuos ipſo- » rum arbitrii debere eſſe. » Nihil hac oratione ejus Patres conſcripti deterriti ſunt, quo minus dicere ipſum juberent. Et quum aliquamdiu, hinc indulgentia, hinc modeſtia,

inter permittentes in vicem, non magis mutua, quam inexplicabili facilitate, certatum esset, Eumenes templo excessit. Senatus in eadem perstare sententia, ut « absurdum esse » [diceret,] ignorare regem, quid speraus, » aut petens venerit. Quæ adcommodata » regno suo sint, ipsum optime scire : Asiam » longe melius, quam senatum, nosse. Re- » vocandum igitur & cogendum, quæ vel- » let, quæque sentiret, expromere. »

U. c. 563. a. C. 189.

LIII. Reductus a prætore in templum rex, & dicere jussus : « Perseveraſſem [in- » quit] tacere, Patres conscripti, nisi Rho- » diorum legationem mox vocaturos vos sci- » rem : &, illis auditis, mihi necessitatem » fore dicendi. Quæ quidem eo difficilior » oratio erit, quod ea postulata eorum futura » sint (*t*), ut non solum nihil, quod contra » me sit, sed ne quod ad ipsos quidem pro- » prie pertineat, petere videantur. Agent enim » causſam civitatium Græcarum, & liberari » eas dicent debere. Quo inpetrato, cui » dubium est, quin & a nobis aversuri sint » non eas modo civitates, quæ liberabuntur, » sed etiam veteres stipendiarias nostras; ipsi

Oratio Eumenis.

(*t*) *sunt* Gron. Grev.

U. c. 563. a. C. 189.

» autem tanto obligatos beneficio verbo so-
» cios, re vera subjectos imperio & obno-
» xios habituri sint? Et, (si Diis placet)
» quum has tantas opes adfectabunt, dissi-
» mulabunt, ulla parte id ad se pertinere:
» vos modo id decere, & conveniens esse
» antefactis, dicent. Hæc vos ne decipiat
» oratio, providendum vobis erit; neve non
» solum inæqualiter aliis nimium deprimatis
» ex sociis vestris, alios præter modum ex-
» tollatis; sed etiam, ne, qui adversus vos
» arma tulerint, in (u) meliore statu sint,
» quam socii & amici vestri. Quod ad me
» adtinet, in aliis rebus cessisse intra finem
» juris mei cuilibet videri malim, quam ni-
» mis pertinaciter in obtinendo eo tetendisse;
» in certamine autem amicitiæ nostræ (v),
» benevolentiæ erga vos, honoris, qui a
» vobis habebitur, minime æquo animo vinci
» possum. Hanc ego maximam hæreditatem a
» patre accepi, qui primus omnium AsiamGræ-
» ciamque incolentium in amicitiam vestram
» venit, eamque perpetua & constanti fide
» ad extremum finem vitæ perduxit: nec

(u) *in* del. *Gron. Crev.*

(v) *vestræ* Gron. Crev.

» dumtaxat animum (x) vobis bonum ac *U. c. 563. a. C. 189.*
» fidelem præstitit, sed omnibus interfuit
» bellis, quæ in Græcia gessistis, terrestri-
» bus, navalibus (y); omni genere commea-
» tuum ita, ut nemo sociorum vestrorum
» æquari ulla arte posset, vos adjuvit. Postre-
» mo quum Bœotos ad societatem vestram
» hortaretur, in ipsa concione intermortuus,
» haud multo post exspiravit. Hujus ego
» vestigia ingressus, voluntati quidem & stu-
» dio in colendis vobis adjicere (etenim in-
» exsuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus
» ipsis meritisque & impensis officiorum ut
» superare possem, fortuna, tempora, Antio-
» chus, & bellum in Asia gestum præbue-
» runt materiam. Rex Asiæ & partis Europæ
» Antiochus filiam suam in matrimonium mihi
» dabat; restituebat extemplo civitates, quæ
» defecerant a nobis; spem magnam in poste-
» rum amplificandi regni faciebat, si secum
» adversus vos bellum gessissem. Non gloria-
» bor eo, quod nihil in vos deliquerim. Illa
» potius, quæ vetustissima domus nostræ
» vobiscum amicitia digna sunt, referam,

(x) *animum duntaxat* Gron. Crev.

(y) *navalibusque* Gron. Crev.

U. c. 563. a. C. 189. » Pedeſtribus navalibusque copiis, ut nemo
» veſtrorum ſociorum me æquiparare poſſet,
» imperatores veſtros adjuvi ; commeatus
» terra marique ſuppeditavi ; navalibus præ-
» liis, quæ multis locis facta ſunt, omnibus
» adfui ; nec labori meo, nec periculo uſ-
» quam peperci. Quod miſerrimum eſt in
» bello, obſidionem paſſus ſum, Pergami
» incluſus cum diſcrimine ultimo ſimul vitæ
» regnique. Liberatus deinde obſidione, quum
» alia parte Antiochus, alia Seleucus circa
» arcem regni mei caſtra haberent, relictis
» rebus, (z) tota claſſe ad Helleſpontum L.
» Scipioni conſuli veſtro obcurri, ut eum
» in trajiciendo exercitu adjuvarem. Poſt-
» quam in Aſiam exercitus veſter eſt trans-
» greſſus, numquam a conſule abſceſſi : nemo
» miles Romanus magis aſſiduus in caſtris
» veſtris fuit, quam ego fratresque mei.
» Nulla expeditio, nullum equeſtre prœlium
» ſine me factum eſt. In acie ibi ſteti, eam
» partem ſum tutatus, in qua me conſul eſſe
» voluit. Non ſum hoc dicturus, Patres
» conſcripti, quis hoc bello meritis erga vos
» mecum comparari poteſt ? Ego nulli om-

(z) *relictis rebus meis* Gron. Crev.

» nium neque populorum, neque regum, *U. c. 563. 1. C. 189.*
» quos in magno honore habetis, non auſim
» me comparare. Hoſtis Maſiniſſa ante vo-
» bis (*a*), quam ſocius, fuit: nec inco-
» lumi regno cum auxiliis ſuis, ſed extorris,
» expulſus, amiſſis omnibus copiis, cum
» turma equitum in caſtra confugit veſtra.
» Tamen eum, quia in Africa adverſus Sy-
» phacem & Carthaginienſes fideliter atque
» inpigre vobiscum ſtetit, non in patrium
» ſolum regnum reſtituiſtis, ſed, adjecta opu-
» lentiſſima parte Syphacis regni, præpoten-
» tem inter Africæ reges feciſtis. Quo tan-
» dem igitur nos præmio atque honore digni
» apud vos ſumus, qui numquam hoſtes,
» ſemper ſocii fuimus? Pater, ego, fratres-
» que mei non in Aſia tantum, ſed etiam
» procul ab domo in Pelopponeſo, in Bœo-
» tia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, Æto-
» lico bello, terra marique pro vobis arma
» tulimus. Quid ergo poſtulas? dicat aliquis;
» Ego, Patres conſcripti, quoniam dicere
» utique volentibus vobis parendum eſt, ſi
» vos ea mente ultra Tauri juga emoſtis An-
» tiochum (*b*), ut ipſi teneretis eas terras,

(a) *Maſiniſſa hoſtis vobis ante* Gron. Crev.
(b) *Antiochum emoſtis* Gron. Crev.

U. c. 563. a. C. 189.

» nullos adcolas, nec finitimos habere, quam » vos, malo; nec ulla alia re tutius ſtabilius- » que regnum meum futurum ſpero. Sed ſi » vobis decedere inde, atque exercitus dedu- » cere in animo eſt; neminem digniorem » eſſe ex ſociis veſtris, qui bello a vobis » parta poſſideat, quam me, dicere auſim. » At enim magnificum eſt liberare civitates » ſervas. Ita opinor, ſi nihil hoſtile adver- » ſus vos fecerunt: ſin autem Antiochi partis » fuerunt (c); quanto eſt veſtra prudentia & » æquitate dignius, ſociis bene meritis, quam » hoſtibus, vos conſulere? »

LIV. GRATA oratio regis Patribus fuit: & facile adparebat, munifice omnia & propenſo animo facturos. Interpoſita Smyrnæorum brevis legatio eſt, quia non aderant quidam Rhodiorum. Conlaudatis egregie Smyrnæis, quod omnia ultima pati, quam ſe regi tradere, maluiſſent, introducti Rhodii ſunt. Quorum princeps legationis, expoſitis initiis amicitiæ cum populo Romano, meritisque Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello: « Nihil [inquit] nobis tota » noſtra actione, Patres conſcripti, neque » diffi-

Rhodiorum legatorum oratio.

(c) *fuerint* Gron.

» difficilius, neque moleſtius eſt, quam quod U. c. 563
» cum Eumene nobis diſceptatio eſt. cum a. C. 189.
» quo uno maxime regum & privatum ſingu-
» lis, &, quod magis nos movet, publicum
» civitati noſtræ hoſpitium eſt. Ceterum non
» animi noſtri, Patres conſcripti, nos, ſed
» rerum natura, quæ potentiſſima eſt, disjun-
» git; ut nos liberi etiam aliorum libertatis
» cauſſam agamus; reges ſerva omnia & ſub-
» jecta imperio ſuo eſſe velint. Utcumque
» tamen res ſe habet, magis verecundia noſtra
» adverſus regem nobis obſtat, quam ipſa
» diſceptatio aut nobis inpedita eſt, aut vo-
» bis perplexam deliberationem præbitura
» videtur. Nam, ſi aliter ſocio atque amico
» regi, & bene merito hoc ipſo in bello,
» de cujus præmiis agitur, honos haberi
» nullus poſſet, niſi liberas civitates ei in
» ſervitutem traderetis, eſſet deliberatio an-
» ceps; ne aut regem amicum inhonoratum
» dimitteretis, aut decederetis inſtituto veſtro,
» & gloriam, Philippi bello partam, nunc
» ſervitute tot civitatium deformaretis. Sed
» ab hac neceſſitate, aut gratiæ in amicum
» minuendæ, aut gloriæ veſtræ, egregie vos
» fortuna vindicat. Eſt enim Deum benigni-

U. c. 563. a. C. 189.

» tate non glorioſa magis, quam dives, vic-
» toria veſtra: quæ vos facile iſto velut ære
» alieno exſolvat. Nam & Lycaonia, & Phry-
» gia utraque, & Piſidia omnis, & Cher-
» ſoneſus, quæque circumjacent Europæ, in
» veſtra ſunt poteſtate. Quarum una quæ-
» libet regi adjecta multiplicare regnum Eu-
» menis poteſt: omnes vero datæ maximis
» eum regibus æquare. Licet ergo vobis, &
» præmiis belli ditare ſocios, & non decedere
» inſtituto veſtro, & meminiſſe, quem titu-
» lum prætenderitis prius adverſus Philippum,
» nunc adverſus Antiochum, belli: quid
» feceritis, Philippo victo; quid nunc a vo-
» bis, non magis quia feciſtis, quam quia
» id vos facere decet, deſideretur atque ex-
» ſpectetur. Alia enim aliis & honeſta eſt &
» probabilis (c) cauſſa armorum. Illi agrum,
» hi vicos, hi oppida, hi portus, oramque
» aliquam maris ut poſſideant. Vos nec cu-
» piſtis hæc, antequam haberetis; nec nunc,
» quum orbis terrarum in ditione veſtra ſit,
» cupere poteſtis. Pro dignitate & gloria
» apud omne genus humanum, quod veſtrum
» nomen imperiumque juxta ac Deos inmor-

(c) *& honeſta & probabilis eſt* Gron. Crev.

» tales jam pridem intuetur, pugnastis. Quæ U. c. 563. a. C. 189.
» parare & quærere arduum fuit, nescio an
» tueri difficilius sit. Gentis vetustissimæ no-
» bilissimæque, vel fama rerum gestarum,
» vel omni commendatione humanitatis doc-
» trinarumque, tuendam ab servitio regio
» libertatem suscepistis. Hoc patrocinium
» receptæ in fidem & in clientelam vestram
» universæ gentis (*d*) perpetuum vos præstare
» decet. Non, quæ in solo modo antiquo
» sunt, Græcæ magis urbes sunt, quam colo-
» niæ earum, illinc quondam profectæ in
» Asiam. Nec terra mutata mutavit genus
» aut mores. Certare pio certamine cujus-
» libet bonæ artis ac virtutis ausi sumus
» cum parentibus quæque civitas & condi-
» toribus suis. Adistis Græciæ, adistis Asiæ
» urbes plerique. Nisi quod longius a vobis
» absumus, nulla vincimur alia re. Massilien-
» ses, quos, si natura insita velut ingenio
» terræ vinci posset, jam pridem efferassent
» tot indomitæ circumfusæ gentes, in eo ho-
» nore, in ea merito dignitate audimus apud
» vos esse, ac si medium umbilicum Græciæ

(d) posterius *in* & vox *gentis* deest apud Grou. & Crev.

U. c. 563. a. C. 189. incolerent. Non enim ſonum modo linguæ » veſtitumque & habitum, ſed ante omnia » mores, & leges, & ingenium ſincerum » integrumque a contagione adcolarum, ſer- » varunt. Terminus eſt nunc imperii veſtri » mons Taurus. Quidquid intra eum cardi- » nem eſt, nihil longinquum vobis videri » debet. Quo arma veſtra pervenerunt, eo- » dem jus hinc profectum perveniat. Barbari, » quibus pro legibus ſemper dominorum im- » peria fuerunt, quo gaudent, reges habeant: » Græci ſuam fortunam, veſtros animos ge- » runt. Domeſticis quondam viribus etiam » imperium amplectebantur; nunc, imperium » ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum, optant. Liber- » tatem veſtris tueri armis ſatis habent, quo- » niam ſuis non poſſunt. At enim quædam » civitates cum Antiocho ſenſerunt. Et aliæ » prius cum Philippo, & cum Pyrrho Ta- » rentini. Ne alios populos enumerem, Car- » thago libera cum ſuis legibus eſt. Huic » veſtro exemplo quantum debeatis, videte, » Patres conſcripti. Inducetis in animum ne- » gare Eumenis cupiditati, quod juſtiſſimæ » iræ veſtræ negaſtis. Rhodii & in hoc, & » in omnibus bellis, quæ in illa ora geſſiſtis,

» quam forti fidelique opera vos adjuveri- *U. c. 563; a. C. 189.*
» mus, veſtro judicio relinquimus. Nunc in
» pace id conſilium adferimus; quod ſi com-
» probaveritis, (e) magnificentius vos vic-
» toria uſos eſſe, quam viciſſe, omnes exiſti-
» maturi ſint. » Apta magnitudini Romanæ
oratio viſa eſt.

Legati Antiochi introducti.

LV. Post Rhodios Antiochi legati vocati ſunt. Ii, vulgato petentium veniam more, errorem faſſi regis, obteſtati ſunt Patres conſcriptos, « Ut ſuæ potius clementiæ,
» quam regis culpæ, qui ſatis ſuperque pœ-
» narum dediſſet, memores conſulerent. Poſ-
» tremo pacem datam a L. Scipione impera-
» tore, quibus legibus dediſſet, confirmarent
» auctoritate ſua. » Et ſenatus eam pacem ſervandam cenſuit, & paucos poſt dies populus juſſit. Fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi, eſt ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Aſia ſunt. Quibus omnibus datum eſt reſponſum, « Decem lega-
» tos more majorum ſenatum miſſurum ad
» res Aſiæ diſceptandas componendasque.
» Summam tamen hanc fore: ut cis Taurum

Pax cum Antiocho confirmata.

(e) *comprobaritis* Gron. Crev.

V. c. 563. a. C. 189. » montem, quæ intra regni Antiochi fines » fuiſſent, Eumeni adtribuerentur, præter » Lyciam Cariamque uſque ad Mæandrum » amnem. Ea civitatis Rhodiorum eſſent. Ce- » teræ civitates Aſiæ, quæ Attali ſtipendia- » riæ fuiſſent, eædem Eumeni vectigal pen- » derent: quæ vectigales Antiochi fuiſſent, » eæ liberæ atque immunes eſſent. » Decem legatos hos decreverunt, Q. Minucium Rufum, L. Furium Purpureonem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Junium Brutum, L. Aurunculeium, L. Æmilium Paullum, P. Cornelium Lentulum, P. Ælium Tuberonem.

Decem legati in Aſiam mittuntur.

S. C. de Aſia. LVI. His, quæ præſentis diſceptationis eſſent, libera mandata. De ſumma rerum ſenatus conſtituit: «Lycaoniam omnem, & » Phrygiam utramque, & Myſiam, regias » ſilvas, & Lydiæ Ioniæque, extra ea oppi- » da, quæ libera fuiſſent, quo die cum rege » Antiocho pugnatum eſt, & nominatim » Magneſiam ad Sipylum, & Cariam, quæ » Hydrela adpellatur, agrumque Hydrelata- » num ad Phrygiam vergentem, & caſtella » vicosque ad Mæandrum amnem, & oppida,

» niſi quæ libera ante bellum fuiſſent; Tel- *U. c. 563. a. C. 189.*
» miſſum item nominatim, & caſtra Telmiſ-
» ſium, præter agrum, qui Ptolemæi Tel-
» miſſii fuiſſent : hæc omnia, quæ ſupra
» ſcripta ſunt, regi Eumeni juſſa dari. Rho-
» diis Lycia data, extra eumdem Telmiſſum,
» & caſtra Telmiſſium, & agrum, qui Pto-
» lemæi Telmiſſii fuiſſet : hæc & ab Eumene
» & ab Rhodiis excepta. Ea quoque his pars
» data Cariæ, quæ propior Rhodum inſulam
» trans Mæandrum amnem eſt, oppida, vici,
» caſtella, agri, qui ad Piſidiam vergunt;
» niſi quæ eorum oppida in libertate fuiſſent,
» pridie quam cum Antiocho rege in Aſia
» pugnatum eſt. » Pro his quum gratias egiſ-
» ſent Rhodii, de Solis urbe, quæ in Cilicia *Soli Ciliciæ.*
eſt, egerunt : « Argis & illos, ſicut ſeſe,
» oriundos eſſe. Ab ea germanitate fraternam
» ſibi cum iis caritatem eſſe. Petere hoc ex-
» traordinarium munus, ut eam civitatem ex
» ſervitute regia eximerent. » Vocati ſunt
regis Antiochi legati, actumque cum iis eſt :
nec quidquam inpetratum, teſtante fœdera
Antipatro, adverſus quæ ab Rhodiis non
Solos, ſed Ciliciam peti, & juga Tauri
tranſcendi. Revocatis in ſenatum Rhodiis,

U. c. 563. A. C. 189. quum, quantopere tenderet legatus regius; expoſuiſſent Patres, adjecerunt; « Si utique » eam rem ad civitatis ſuæ dignitatem perti- » nere cenſerent Rhodii, ſenatum omni modo » expugnaturum pertinaciam legatorum. » Tum vero inpenſius, quam ante, Rhodii gratias egerunt, ceſſurosque ſe potius adro- gantiæ Antipatri, quam cauſſam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. Ita nihil de Solis mutatum eſt.

LVII. Per eos dies, quibus hæc geſta ſunt, legati Maſſilienſium nunciarunt (f), « L. Bæbium prætorem, in provinciam Hiſ- » paniam proficiſcentem, ab Liguribus cir- » cumventum; magna parte comitum cæſa; » vulneratum ipſum, cum paucis, ſine lecto- » ribus, Maſſiliam perfugiſſe, & intra tri- » duum exſpiraſſe. » Senatus, ea re audita, decrevit, « uti P. Junius Brutus, qui pro- » prætor in Etruria eſſet, provincia exerci- » tuque traditis uni, cui videretur, ex le- » gatis, ipſe in ulteriorem Hiſpaniam profi- » ciſceretur, eaque in provincia eſſet. » Hoc ſenatusconſultum literæque a Sp. Poſtu- mio prætore in Etruriam miſſæ ſunt: pro-

(f) *nunciaverunt* Gron. Crev.

fectusque in Hiſpaniam eſt P. Junius prætor. In qua provincia prius aliquanto, quam ſucceſſor veniret (g), L. Æmilius Paullus, qui poſtea regem Perſea magna gloria vicit, quum priore anno haud proſpere rem geſſiſſet, tumultuario exercitu conlecto, ſignis conlatis cum Luſitanis pugnavit. Fuſi fugatique ſunt hoſtes. Cæſa decem & octo millia armatorum; tria millia trecenti capti, & caſtra expugnata. Hujus victoriæ fama tranquilliores in Hiſpania res fecit. Eodem anno ante diem tertium Kalendas Januarias Bononiam Latinam coloniam ex ſenatusconſulto L. Valerius Flaccus, M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappus triumviri deduxerunt. Tria millia hominum ſunt deducta: equitibus ſeptuagena jugera, ceteris colonis quinquagena ſunt data. Ager captus de Gallis Boiis fuerat: Galli Tuſcos expulerant. Eodem anno cenſuram multi & clari viri petierunt. Quæ res, tamquam in ſe parum magni certaminis cauſſam haberet, aliam contentionem multo majorem excitavit. Petebant T. Quinctius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M.

U. c. 563. a. C. 189.

Æmilius Paullus Luſitanos vincit.

Certamen de cenſura.

(g) *veniſſet* Gron. Crev.

V. c. 563. a. C. 189 Claudius Marcellus, M'. Acilius Glabrio; qui Antiochum ad Thermopylas Ætolosque devicerat. In hunc maxime, quod multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum obligaverat (*h*), favor populi se inclinabat. Id quum ægre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum præferri; P. Sempronius Gracchus & C. Sempronius Rutilus, tribuni plebis, ei diem dixerunt, quod pecuniæ regiæ prædæque aliquantum, captæ in Antiochi castris, neque in triumpho tuliſſet, neque in ærarium retuliſſet (*i*). Varia testimonia legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur: cujus auctoritatem, perpetuo tenore vitæ partam, toga candida elevabat. Is testis, quæ vasa aurea atque argentea, captis castris, inter aliam prædam regiam vidiſſet, ea se in triumpho negabat vidiſſe. Postremo in hujus maxime invidiam desistere se petitione Glabrio dixit; quando, quod taciti indignarentur nobiles homines, id æque novus competitor inæstimabili perjurio inceſſeret.

(h) *obligarat* Gron. Crev.

(i) *detuliſſet* Gron. Crev.

LVIII. CENTUM millium multa inrogata erat. Bis de ea re (*k*) certatum est. Tertio, quum de petitione destitisset reus, nec populus de multa suffragium ferre voluit, & tribuni eo negotio destiterunt. Censores T. Quinctius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati. Per eosdem dies L. Æmilio Regillo, qui classe præfectum Antiochi regis devicerat, extra urbem in æde Apollinis quum senatus datus esset, auditis rebus gestis ejus, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naves demersisset aut cepisset, magno consensu Patrum triumphus navalis est decretus. Triumphavit Kalendis Februariis. In eo triumpho undequinquaginta coronæ aureæ translatæ sunt : pecunia nequaquam tanta, pro specie regii triumphi; tetradrachma Attica triginta quatuor millia septingenta, cistophori centum triginta unum millia trecenti. Supplicationes deinde fuerunt ex senatusconsulto, quod L. Æmilius (*l*) in Hispania prospere rempublicam gessisset. Haud ita multo post L. Scipio ad urbem venit. Qui, ne cognomini fratris (*m*) cederet,

U. c. 563. a. C. 189.

Censores creati.

Triumphus navalis Æmilii.

(k) *re* del. *Gron.*

(l) add. *Paullus* Gron. Crev.

(m) *cognomine fratri* Gron. Crev.

U. c. 563. a. C. 189. Scipio Asiaticus.

Asiaticum se adpellari voluit. Et in senatu; & in concione de rebus ab se gestis disseruit. Erant, qui fama id majus bellum, quam difficultate rei, fuisse interpretarentur; uno memorabili prœlio debellatum, gloriamque ejus victoriæ præfloratam ad Thermopylas esse. Ceterum vere æstimanti Ætolicum magis ad Thermopylas bellum, quam regium fuit. Quota enim parte virium suarum ibi dimicavit Antiochus? in Asia totius Asiæ steterunt vires, ab ultimi (n) Orientis partibus omnium gentium contractis auxiliis.

LIX. Merito ergo & Diis inmortalibus, quantus maximus poterat, habitus est honos, quod ingentem victoriam facilem etiam fecissent, & imperatori triumphus est decretus. Triumphavit mense intercalario pridie Kalendas Martias. Qui triumphus spectaculo oculorum major, quam Africani fratris ejus, fuit; recordatione rerum & æstimatione periculi certaminisque non magis comparandus, quam si imperatorem imperatori, aut Antiochum ducem Hannibali conferres. Tulit in triumpho signa militaria ducenta triginta

Triumphat de Antiocho.

(n) *ultimis* Gron. Crev.

quatuor; oppidorum ſimulacra centum triginta quatuor; eburneos dentes mille ducentos triginta unum (o); aureas coronas ducentas triginta (p) quatuor; argenti pondo centum triginta ſeptem millia & quadringenta viginti; tetradrachmum Atticorum ducenta viginti quatuor millia; ciſtophorum trecenta triginta unum millia & ſeptuaginta; nummos aureos Philippeos centum quadraginta millia; vaſorum argenteorum (omnia cælata erant) mille pondo & quadringenta viginti quatuor; aureorum mille pondo viginti quatuor. Et duces regii, præfecti, & purpurati duo & triginta ante currum ducti. Militibus quini viceni denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti. Et ſtipendium militare & frumentum duplex poſt triumphum datum. Proelio in Aſia facto, duplex dederat. Triumphavit anno fere poſt, quam conſulatu abiit. U. c. 563. a. C. 189.

LX. Eodem fere tempore & Cn. Manlius conſul in Aſiam, & Q. Fabius Labeo prætor ad claſſem venit. Ceterum conſuli non deerat cum Gallis belli materia. Mare pacatum erat, devicto Antiocho. Cogitanti (q)

(o) *viginti* del. *Gron. Crev.*

(p) *viginti* Gron. Crev.

(q) add. *itaque* omiſſo *Q.* Gron. Crev.

V. c. 563. a. C. 189.

Fabius prætor in Cretam insulam trajicit.

Q. Fabio, cui rei potissimum insisteret, ne otiosam provinciam habuisse videri posset, optimum visum est, in Cretam insulam trajicere. Cydoniatæ bellum adversus Gortynios Gnossiosque gerebant, & captivorum Romanorum atque Italici generis magnus numerus in servitute esse per totam insulam dicebatur. Classe ab Epheso profectus, quum primum Cretæ litus adtigit, nuncios circa civitates misit, ut armis absisterent, captivosque in suis quæque urbibus agrisque conquisitos reducerent, & legatos mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosque pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenses moverunt. Captivos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antias ad quatuor millia captivorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula reddita scripsit : eamque causam Fabio, quum rem nullam aliam gessisset, navalis triumphi inpetrandi ab senatu fuisse. A Creta Ephesum Fabius rediit : inde tribus navibus in Thraciæ oram missis, ab Æneo & Maronea (*r*) præsidia Antiochi deduci jussit, ut in libertate eæ civitates essent.

(r) *Maronia* Gron. Crev.

FINIS TOMI NONI.

WILBUR L. CROSS LIBRARY
YALE UNIVERSITY OF CONNECTICUT